

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

STANLEY W. MOORE

MARX, ENGELS, LENİN'DE

Devlet Kuramı

SİMGE YAYINEVİ

**Marx, Engels, Lenin'de
DEVLET KURAMI**

SİMGE YAYINEVİ: 4

İkinci Basım: Eylül 1989

(İlk Basım: Nisan 1976, Teori Yayınları)

**Özgün Adı: The Critique Of Capitalist Democracy.
"An Introduction to the Theory of the State in
Marx , Engels, Lenin"
STANLEY W. MOORE (New York 1957)**

**Ofset Hazırlık: Renk Ajans - 516 29 84 - İSTANBUL
Baskı: MAP-SAN 513 55 35 İSTANBUL**

MARX, ENGELS, LENİN'DE DEVLET KURAMI

"Kapitalist Demokrasi'nin Eleştirisine Giriş"

STANLEY W. MOORE

Çeviren: Ahmet Cumhur AYTULUN

**SİMGE YAYINEVİ
Hasnun Galip Sokak, 20/4
Taksim-İSTANBUL**

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN NOTU	7
GİRİŞ	9
1) Bu çalışmanın amacı	9
2) İncelenen konunun sınırlandırılması	11
3) Sunuş yöntemi	12
4) Basımlar ve çeviriler	14
5) Salık verilen okumalar	15

BİRİNCİ BÖLÜM

DİKTATÖRLÜK KURAMININ ANA HATLARI	16
1) Devlet ve sınıf	16
2) Sınıf ve sömürü	20
3) Devletin örgütlenmesinde çeşitlilikler	24
4) Diktatörce ve anayasal egemenlik	28
5) Diktatörlük ve egemenlik	31
6) Hangisinin üstünlüğü ve önceliği; siyasetin mi yoksa ekonominin mi?	35
7) Siyaset: Zorun üstünlüğü ve önceliği	37
8) Siyaset: Hukukun üstünlüğü ve önceliği	40
9) Ekonomi: Bakışsız (asimetrik) etkileşim	44
10) Yukarıdan aşağıya devrim sorunu	50

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİST SÖMÜRÜNÜN BAZI ÖZELLİKLERİ 58

- 1) Kapitalizm ve mal değişimi 58
- 2) Kullanım değeri 61
- 3) Değişim değeri ve iş (çalışma) süresi 63
- 4) Mal fetişizmi: doğa düzeni olarak değişim 67
- 5) Kapitalizm ve sömür: İlk birikim 70
- 6) Mal olarak işgücü 74
- 7) Artık-değer 76
- 8) Sermaye fetişizmi: doğa düzeni olarak sömür 79
- 9) Özgürlük, eşitlik ve kapitalizm 80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİZM VE DEMOKRASİ 83

- 1) Mal değişiminin karşılığı olarak kapitalist demokrasi 83
- 2) Kapitalist bürokrasi 87
- 3) Genel oy: Kim seçiliyor? 90
- 4) Genel oy: Kimin sözü dinleniyor? Yukarıdan aşağıya
burjuva devriminin koşulları 93
- 5) Sosyalizme barışçıl geçişin koşulları 96
- 6) Bu koşulların 1870'ler İngiltere'sinde var olması 101
- 7) Bu koşulların kapitalizmin emperyalist aşamasında
yok olması 102
- 8) Sosyalizm ve demokrasi sorunu 106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDEOLOJİ VE YABANCILAŞMA 113

- 1) İdeolojinin tanımlanması 113
- 2) Bilincin bilinç-dışı, somutun soyut ile olan ilişkilerinin
tam tersine çevrilerek çarpıtılması 115
- 3) Çarpıtma tarzları: İdeolojik tarz ve fetiş niteliğinde tarz 117
- 4) Gizemcilik (mistisizm) ve biçimcilik 122
- 5) Yabancılaşma: Toplumsal kaynağı 124
- 6) Alienation: Toplumsal tedavisi 129

ÇEVİRENİN NOTU

Stanley W. Moore'un bu yapıtı sadece "**Devlet Nedir?**" sorusuna ortodoks bir marksist yanıt vermekle kalmamakta, aynı zamanda , marksizmin alanına giren bir çok kavram ve tartışma konusuna kısa ama yoğun açıklamalar getirmektedir. Bundan dolayı, bu yapıt, bir ders kitabı niteliğindedir.

Bu çalışmayı çevirirken Moore'un diline ve yöntemine sadık kalmaya çalıştım. Dipnotlarındaki kaynakların verilış tarzını aynen korudum. Aslında bu kaynakların tümü dilimize çevrilmemiş. Çevrilenlerin bazıları ise birkaç yayınevi tarafından basılmış ve hiçbirinin paragraf düzeni bir diğerrininkine tıpatıp uymamaktadır. Bu nedenle Türkçe çevirilere göre kaynak göstermenin hem okuyucuya fazla bir yarar sağlamayacağından hem de kaynak gösterme işini oldukça karmaşıklştıracağından böyle bir çabaya girişmedim; Moore'u olduğu gibi çevirdim. (Gerçekte, Türkçe'ye çevrilen yapıtlardaki konu dağıtımı ve paragraf düzeni Moore'un kaynak olarak gösterdiği yapıtlardaki düzene aşağı-yukarı uymaktadır.)

Ahmet Cumhur AYTULUN

BU KİTAPTA ŞU KISALTMALAR KULLANILMIŞTIR

c.	=	Cilt
ks.	=	kısım
bl.	=	bölüm
km.	=	kesim
alt-km.	=	alt-kesim
par.	=	paragraf
yn.	=	yönerge
yr.	=	yorum
gr.	=	giriş
sn.	=	sonuç
md.	=	madde
dp.	=	dipnotu

GİRİŞ

1. "Rusya'da veya daha uygar ülkelerden herhangi birinde hangi partiyi ele alırsak alalım, hemen hemen tüm siyasal tartışmaların ve görüş ayrılıklarının şimdilerde devlet kavramı etrafında dönüp dolaştığını görürüz. Kapitalist bir ülkede, özellikle Amerika ya da İsviçre gibi demokratik bir cumhuriyette, en özgür demokratik cumhuriyette, (acaba) devlet, halkın iradesinin ifadesi, genel yargıların toplamı, ulusun iradesinin ifadesi, v.b. midir? Yoksa böyle bir ülkede devlet, kapitalistlerin işçi sınıfı ve köylülük üzerindeki iktidarlarını sürdürmelerini sağlayan bir mekanizma mıdır? Tüm dünya düzeyinde siyasal tartışmaların etrafında dönüp durduğu temel sorun budur. Bolşevizm hakkında neler söylüyorlar. Burjuva basını Bolşeviklere sövüp saldırıyor... Bugünlerde zengin ülkelerdeki büyük gazetelerin herbiri... Bolşevizme karşı aynı suçlamaları ve temel savları tekrarlıyorlar: 'Amerika, İngiltere ve İsviçre halk yönetimine (genel oya) dayanan ileri devletlerdir, ama Bolşevik Cumhuriyet, özgürlüğün bilinmediği bir haydutlar devletidir ve Bolşevikler halk yönetimi (genel oy) ilkesini çiğnemiştir.' Bu suçlamalar bizi her zaman, 'Devlet nedir?' sorusu ile karşı karşıya getirir."¹

Lenin bunları 1919'da söylemiş olmasına rağmen, bu

0.1.1. Lenin, Devlet, par. 28.

sözlerin yönelttiği soru bugün de en azından (o zamanki kadar) çok önemli ve tartışmalıdır. Bu soruya marksist kuramda bulunan cevabı yansıttığım çalışma, tarafsız ve tutkusuz öğrencilerden oluşan bir kamuoyuna sunulmamıştır, çünkü bu sorunun ele alındığı her yerde tarafsızlık ve tutkusuzluk sözkonusu olamaz; bu çalışma, bütün dünyayı sürekli olarak daha derinden bölen bir tartışmada (yer alan) üçüncü bir savaşılar kuşağına sunulmuştur. Bununla birlikte sadece bir dereceye dek öğrenci de olan savaşılar bu çalışmayı okumaktan yarar umabilirler. Sadece ikna etme ve baskı yapma hevesi içinde bulunanlar bu çalışmayı yararsız bulacaklardır. Anlayana değin memnun olmayanlar bu çalışmayı yararlı bulabilirler. Bu derece önemli bir çelişki konusunda, ikna etmek ve baskı yapmak gerekliliğinden kaçınmamamızın yanısıra bilginin yardımı ile ikna etmenin ve baskı yapmanın zorunluğunu yadsımamızın gerektiğine inananlar için yazdım. İkna etme ve baskı yapma gerekliliğine inanan ama bilgi yardımı ile ikna etme ve baskı yapma zorunluğunu küçümseyenler için yazmadım, çünkü ben, bu tür insanları kendi değer biçme tavırlarıyla değerlendiremem. Bağınaz olanlar ve zaman kazanmak isteyenler, kendi kendilerini "gerçekçiler" olarak adlandırsalar bile, başka terimlerle doğru bir biçimde betimlenebilirler. "Akıl", der Pascal, "bize, herhangi bir efendiden çok daha fazla egemen olur, çünkü efendiye karşı gelmekle şanssız ve zavallı, akla karşı gelmekle deli sayılırız."

Bu kitap Lenin'in sorunsalının ilk yarısı olan kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyle ve bu ilişkiyi çözümleyen karşıt kuramlardan sadece biriyle ilgilidir. Bu çalışma, Marx, Engels ve Lenin tarafından geliştirilen kapitalist demokrasinin eleştirisinde, başat düşünceleri tanımlama ve temel önermeleri kesin ve sistemli bir biçimde ifade etme çabasıdır. Marx, Engels ve Lenin'in kuramının lehinde ya da aleyhinde hiç bir kanıt göstermez. Bu kuramın karşısına alternatif kuramlar -seçenek sayılabilecek kuramlar- getirmez. Bu çalışma sadece, bu düşünürlerin söylediklerinin ne derece doğru olup olmadığına kanıtların ışığında karar vermeden önce, bunların gerçekte neler söylediklerini ortaya çıkarmak ve anlamak sorumluluğunu ciddi bir biçimde yüklenenlere yardımcı olabilir.

Okuyucularıma sunduğum hizmet "bir araya toplama" ve "düzenleme"den ibarettir. Kapitalist demokrasinin marksist eleştirisi, kendi orijinal sunuluşunda, en azından yirmi değişik kitap ve denemede dağınık olarak ifade edilmiştir. Marx, Engels ve Lenin'in hiç bir kitabı, tek başına, ekonomik kuram için *Kapital*'in yaptığını, siyasal kuram için yapamamıştır. Tıpkı *Emperyalizm* adlı yapıtı gibi, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'i de, yapıtın kendisinde *sunulmayan* özenle hazırlanmış bir kuramsal sistemi geliştirir ve uygular. Elinizdeki kitabın amacı, bu kuramsal sistemi, açık ama yoğun bir biçimde ifade etmektir.

2. Bu amaç ele alınan konunun alanını sınırlamaktadır. Kapitalist demokrasinin marksist eleştirisini ifade etmek için iktisat ve felsefenin bazı problemlerine değinmeyi gerekli gördüm; ama çalışmanın amacı Marksist iktisat ve felsefenin tüm alanı hakkında bilgi vermek olsaydı tartışmam sunduğumdan çok daha farklı olurdu. Örneğin, ikinci bölümde fiyat ve değer sorunu, aynı biçimde, dördüncü bölümde olaybilircilik (fenomenalizm) ve maddecilik (materyalizm) sorunu ele alınmamıştır. Durum, siyasal kuram alanında da farklı değildir. Üçüncü ve birinci bölümler marksist ulus-kuramını ve savaşı da içeren, uluslararası siyasetin marksist kuramını tümüyle atlar. Çalışmam, sadece, kapitalist toplumda yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin çözümlenmesinde marksizmin vazgeçilmez olarak gördüğüm bölümleriyle ilgilidir.

Bundan başka, bu bölümler ilkin tek bir kitap halinde yazılan çalışmanın üçte birini oluşturmaktadır. Esas çalışmanın diğer üçte oiri marksist sosyalizm ve demokrasi kuramını ele alır. Geri kalan kısım, marksist siyasal kuram bilimini ele alırken ortaya çıkan bazı genel sorunlarla ilgilidir. Burada sunulan bölümler daha geniş bir çalışmanın sadece bir kısmını oluşturdukları için, bazı teknik terimler tanımlanmadan kullanılmış ve bazı önemli sorular yanıtı verilmeden sorulmuştur. "Üretim ilişkileri" ve "diyalektik" bu tür terimlerin ve üçüncü ve dördüncü bölümlerin sonunda sorulan bu tür soruların örnekleridir. Bir gün, geri kalan kısımları yayınlayıp bu tür boşlamaları telafi edeceğimi umuyorum.

Ele alınan konuların alanı bu denli sınırlandırıldığı halde , geriye kalan malzeme miktarı mükemmel bir çözümlemeyi

engellememektedir. Çoğu zaman, bir tanımın veya cümlelerin, ilgili kanıtların ortaya çıkarılışıyla birlikte sunulması çözdüğü sorundan daha fazla sorun yaratır. Sadece bir giriş yazmayı kendime görev edindiğim için, tartışılan konulardan hiç birini bütün ayrıntılarıyla ve enine boyuna ele almaya kalkışmadım ve aynı nedenden dolayı Marksist kuram üzerine Marx, Engels ve Lenin'in yapıtları dışında hiç bir yapıtla ilgilenmedim. Diğer durumlarda ilgili yazını tarayarak tek tek konularla derinlemesine uğraşabilirim umudu ile çalışmamı birbiriyle ilişkili bir çok sorunun hızlı bir biçimde incelenmesi ile sınırlandırdım.

3. Diğer yandan bu kitap bir giriştir, konuyu tüm karmaşıklığıyla inceleyemeyecek ya da böyle bir incelemeye arzu duymayan okurlara seslenmeyi amaçlayan herkesin anlayacağı biçimde yazılmış bir el-kitabı değildir. Bir giriş olarak bu kitap, eleştirel bir gözle, kaynakların çok yakından incelenmesiyle birlikte okunduğu ölçüde yararlı olacaktır.

Sunuş yöntemi bu tür bir çalışmaya yardım etme amacına yöneliktir. Ama kavramların tanımları ve önemli önermelerin kesin ve sistemli bir biçimde ifade edilişleri, alıntı yapma, açıklama ve kaynak verme aracılığıyla sunulmuştur. Alıntı ilk kanıtı gösterir. Açıklama, alıntıyı daha az teknik bir dille ifade ederek ve alıntı yapılan bölümlerdeki cümleleri özetliyerek, gündemdeki noktayı aydınlatır ve onu kendinden önce ve sonra gelen tartışma kademelerine bağlar. Kaynak verme, alıntı yapılan ve özetlenen bölümleri saptayarak, kanıt gösterir ve bu sunuş çalışmasını kaynaklar çalışmasıyla birleştirir. Açıklama, yazarın anlayış ve kavrayışının, kaynaklar ise onun edindiği bilginin sınanmasıdır. Okuyucu, her ikisini de dikkatli bir biçimde inceleyerek, yazarla mücadele içinde kendi kendini eğitebilir.

Normal standartlara göre alıntı miktarının aşırı olduğunu kabul ediyorum, ama bu özel durumda bunun savunulabileceğine inanıyorum. Belirleyici olan alıntı miktarı değil, alıntı ve açıklamanın birbirine uygun bir biçimde birleşmesidir. Açıklamasız alıntının tehlikesi, alıntılarda söyleneni anlamayı başaramayan okuyucuların bir kuram yerine bir anlatım biçimi öğrenmeleridir. Benim düşünceme göre marksizm üzerine bazı yapıtlar bu tür bir özelliğe sahiptir. Sistemli olarak açıklama

kullanımı ile bunu önlemeye çabaladım. Diğer yandan, alıntısız açıklamanın tehlikesi; açıklamayı kaynağı ile karşılaştırma olanağı olmayan okuyucuların bir kuram yerine bir efsane -bir mit- öğrenmeleridir. Benim düşünceme göre marksizm üzerine bir çok kitap bu özelliğe sahiptir. Yüzyıl gibi çok uzun bir süre sonunda, öğretisi hakkında binlerce kitap ve makalenin yazıldığı bu sürenin sonunda, şimdilerde, hemen hemen kesin olarak, Marx söylemediği şeyi söylemiş durumdadır. Her önemli tanımı ya da önermeyi doğrudan alıntı aracılığıyla ifade ederek yerleşmiş önyargılara karşı koymaya çabaladım. Bu tedbir okuyucularımı iyileştiremez. Ama onları kanıt uzmanlarına gereken değeri verme konusunda çarpıcı olursa, kendilerini iyileştirmelerine yardımcı olabilir.

Normal standartlara göre kaynak miktarının aşırı olduğunu kabul ediyorum, ama bu özel durumda bunun da savunulabileceğine inanıyorum. Birçok durumda, Marksist siyasal kuram hakkındaki bir söz için (gösterilen) kanıtın incelenmesi basit bir iş değildir. Marx, Engels ya da Lenin'den, betimlenen özgül tarihsel koşullar veya eleştirilen özgül kuramsal durumlar gözönünde bulundurulmadan, yalıtılmış bölümleri alıntı yapmak, genelleme için sağlam olmayan, çürük bir temel sağlar. Alıntı yapılan tanımların ya da savların, bir bütün olan Marksist sistemdeki yerini göstermek için onların tekrarının ve çeşitliliğinin farklı bağlamlarını (kontekstlerini) saptamak gereklidir. Bundan başka, bazı durumlarda marksist siyasal kuram hakkındaki bir söz için gösterilen kanıtın incelenmesi birbirini tutmayan sonuçlar verir. Bu çalışma, üç ayrı adamın hemen hemen seksen yıllık bir sürenin değişik dönemlerinde yazdıkları düşüncelerini tek bir kuram olarak ele almaktadır. Engels'in 1894'deki tüm düşüncelerinin 1844'deki düşünceleriyle uyumlu olduğunu varsaymak gerekmekte midir? Veya Lenin'in 1918'deki tüm düşüncelerinin Marx ve Engels'in 1848'deki düşünceleriyle uyumlu olması gerekmekte midir? Bunun karşısında seçenek olarak sunabileceğimiz, değişik düşünürlerde düşüncelerinin değişik dönemlerinde özgül konular üzerinde birbirini izleyen değişiklikleri göstererek, somut olarak hem süreklilikleri hem de karşıtlıkları saptamaktır.

4. Marx, Engels veya Lenin'in, Rusça dışında hiç bir dilde tam bir basımı yoktur; ve Marx ve Engels'in *Sochineniya'sı* (Toplu Basım) şüphesiz bir çeviridir.¹ Bu yazarların yayınlanan yazılarının yaklaşık olarak yarısı İngilizceye çevrilmiştir. Çevrilen yapıtların bazıları büyük bir çeviri ve baskı çeşitliliği gösterirler. Çevirilerin bazıları önemli noktalarda tatmin edici değildirler. Hangi dili bilirse bilsin ve hangi kütüphane kolaylıklarına sahip olursa olsun, her okurun bu olanaklardan tam olarak yararlanabileceği bir yol izliyerek bu karışık durumun üstesinden gelmeye çalıştım.

Kaynaklar dipnotlarında, yazarın adı, kitabın kısa adı ve paragraf numarası ile belirtilmiştir. Eğer yapıt İngilizceye çevrilmemişse, kısa adı yapıtın yazıldığı dilde verilmiştir.² Eğer İngilizce bir çeviri varsa, kısa ad İngilizce verilmiştir. Eğer sonuncu durumda çevirinin paragraf düzeni orijinalinin paragraf düzeninden farklı ise, çevirideki paragrafları gösteren numaralardan sonra bunların orijinalindeki paragraflara tekabül eden paragraf numaraları parantez içinde konmuştur.

Orijinal olarak Fransızca, Almanca ya da Rusça yazılan malzemedan İngilizce alıntı yaptığım yerlerde çeviri sorumluluğu benimdir. Bununla birlikte standart bir İngilizce çeviriyi şu kitapların İngilizcesine borçlu olduğumu itiraf etmeliyim: *Kapital*'in Moore, Aveling ve Untermann tarafından yapılan çevirisi; Marx ve Engels'in *Seçme Yapıtlar'* ve Lenin'in *Seçme Yapıtlar'*

0.4.1. Marx/Engels'in ilkin Ryazanov ve daha sonra Adoratsky tarafından yayınlanan ve üçte birinden daha az bir kısmı tamamlanan Historisch-Kritische Gesamtausgabe (Tarihsel Eleştirel Toplu Basım) 1935 lerde durduruldu. Yeni bir Toplu Basım Berlin'de Dietz Verlag tarafından duyuruldu; ama basım tarihi geldiğinde hiçbir şey yayınlanmadı. Lenin'in *Sochineniya'sı* (Toplu Basım'ı) dört kez basıldı; bunlardan son iki baskı hala kullanılmaktadır. Ne Marx/Engels'in ne de Lenin'in *Sochineniya'ları* -yazarların yazdıklarının tümünü kapsama açısından- tam değildir.

0.4.2. Bir yapıtı ilkin yazıldığı dilde bulamadığım bazı durumlarda, kısa ad kullandığım çevirinin dilinde verilmiştir. Örneğin, Marx'ın sadece Rusça olarak yayınlanan bazı el yazmalarının başlıkları, bunlar esas olarak bu dilde yazılmamış olmalarına rağmen, Rusça olarak verilmiştir.

(Selected Works) ve Bütün Yapıtlar'ının(Collected Works) değişik ciltleri.³

5. Bu tür bir yapıtta kaynakların tümünü kontrol etmeye kalkışan bir okuyucu, eleştirici değil bilgiçlik taslayan biridir. Eleştirici bir okuyucu, marksist kuram hakkındaki kendi bilgisine göre yanlış, şüpheli ya da eksik bulduğu cümlelerle ilgili, sunulan ya da atlanılıp boşlanan, kanıtları araştırmakla yetinecektir. Ama eğer bu alanda hiç bir bilgisi yoksa ne olacak? Bu durumda bu kitapla birlikte okunmak üzere aşağıdaki kitapları ve makaleleri öneriyorum.

Marx/Engels, Komünist Manifesto

Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i

Marx, Kapital, Cilt 1

Marx, Fransa'da İç Savaş

Marx, Gotha Programının Eleştirisi

Engels, Anti-Dühring

Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin

Sonu

Lenin, İkinci Enternasyonalin Çöküşü

Lenin, Devlet ve Devrim

Lenin, İşçi Sınıfı Devrimi ve Dönek Kautsky

Lenin, Devlet

Bu oldukça geniş bir okuma listesi. Ama Lenin'in belirttiği gibi, konunun kendisi zamanımızın acil sorununun birinci yarısını oluşturur.

0.4.3. Kapital, Şikago'da, Charles H. Kerr and Company tarafından; Marx/Engels'in Seçme Yapıtlar'ı, Moskova'da, yabancı dillerde yayın yapan basımevi tarafından; ve geri kalanın tümü hem New York'taki International Publishers, hem de Londra'daki Lawrence and Wishart tarafından yayınlandı.

Temel kitapları toplamak isteyen okuyuculara aşağıdaki listeyi öneriyorum: Marx/Engels, Seçme Yapıtlar, ikinci baskı 1950-1951 (2 cilt); Marx, Kapital (3 cilt); Marx/Engels, Seçme Mektuplaşmalar (Marxist Library'nin 29. cildi); Engels, Anti-Dühring (Marxist Library'nin 18. cildi); Lenin, Seçme Yapıtlar (12 cilt). Tahminime göre bu kitaptaki kaynakların dörtte-üçü bu ondokuz ciltte bulunabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİKTATÖRLÜK KURAMININ ANA HATLARI

1. "Devlet" der Lenin, "tek uğraşı yönetmek olan ve yönetmek için de başka insanların iradesini zorla baskı altına alarak -hapisaneler, özel birlikler, ordular v.b. biçiminde- özel bir aygıtın gerekliliğini duyan özel bir insan grubu ortaya çıktığı zaman doğmuştur." Devletin varolduğu veya olmadığı, tüm toplumlarda bazı kişiler diğerleri tarafından zorlanır ve idare edilirler. Fakat devletin varolmadığı toplumlarda zorlayıcı tek güç silahlı insanların gücüdür. Bu tür toplumlarda, bir azınlığın çoğunluğu zorla baskı altına alması ve önderlerin, çoğunluğun onayını almaksızın, ortak eylemi yönetmeleri olanaksızdır. Önderler, sadece, çoğunluğu, azınlığı baskı altına almaya inandırabilirler. Buna karşılık, devletin varolduğu toplumlarda, yeni bir zorlayıcı güç belirir. Artık tümüyle silahsız olan halkın gücünün karşısına, polis ve sürekli ordular gibi, şiddeti tekelleştirmek için donanan ve örgütlenen kalıcı uzmanlar gruplarının gücü çıkar. Bu tür toplumlarda ise bir azınlığın çoğunluğu zorla baskı altına alması ve önderlerin çoğunluğun onayını almaksızın ortak eylemi yönetmeleri olanaklıdır. Önderler,

bu kez, azınlığı, çoğunluğu zorlamaya inandırabilirler. Devlet, kitlelerin gücünü silahlı ve örgütlü bir azınlığın gücüne bağımlı kılan kurumdur.¹

En ilkel toplumlarda bile görevlilerin grup için iş gördükleri bazı durumlar vardır. Engels, "Böyle toplulukların her birinde" der, "başlangıçtan beri, bazı ortak çıkarları koruma işini, bütün grubun denetimi altında da olsa, bireylere vermek gerekiyordu: anlaşmazlıkları yatıştırma; ortak mülkiyet üzerinde bireysel zorla almaları önleme; özellikle sıcak ülkelerde suların gözetimi; ve en son olarak, en ilkel koşullar altında, dinsel işlevler." Daha sonra Engels ekler: bu tür görevler "açıkça, belli bir yetkiyle donatılmışlardır ve devlet iktidarının başlangıcıdır."²

İş bölümünün daha gelişmiş ilkel toplumlarda artışıyla birlikte, bu görevliler giderek uzmanlaşırlar, örgütlenirler ve grubun geri kalan bölümünden farklılaşırlar. Engels'e göre: "Üretici güçler yavaş yavaş artar. Yoğunluğu artan nüfus ayrı topluluklar arasında, bir noktada ortak çıkarlar, başka bir noktada çelişen çıkarlar yaratır. Bu toplulukların daha geniş birimler biçiminde gruplaşmaları, sırasıyla, yeni bir iş bölümüne, ortak çıkarları koruyacak ve çelişen çıkarları denetleyecek organların yaratılmasına yol açar. Bütün grubun ortak çıkarlarının temsilcisi olarak her bir topluluğun karşısında özel, hatta bazı koşullar altında karışık bir duruma sahip olan bu organlar, kısmen, her

1.1.1. Lenin, Devlet, par. 9. Devletin tanımı için ayrıca bkz. Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 4, par. 17; Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 3, par. 40 (38); bl. 5, par. 1, 9, 22; bl. 9, par. 22; Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 19, par. 10; Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 2, par. 5-10 (4-10); Lenin, Devlet, par. 7-9, 16. Devletin olmadığı toplumlardaki önderlik ve baskı için bkz. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 3, par. 4-42 (4-40); bl. 4, par. 2-15, 23-37 (21-31); bl. 6, par. 3-12, 24-26 (23-25); bl. 7, par. 23-26 (20-23); Engels, The Mark (Mark: Eski Cermen Köy Topluluğu) par. 20-21 (18-19); Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 68-71 (43-44); Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 2, par. 8-9 (7-9); Lenin, Devlet, par. 8-10.

1.1.2. Engels, Anti Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 13. Ayrıca yukarıdaki 1.1.1. numaralı notun ikinci bölümündeki kaynaklar.

şeyin doğai bir biçimde oluştuğu bir dünyada kendiliğinden gelişen görev kalıtımı aracılığıyla, kısmen de diğer gruplarla anlaşmazlıklarının çoğalması ile gittikçe artan vazgeçilmezliğiyle gitgide daha bağımsızlaşırlar."³

Marx ve Engels, devletin ilk kez Asya toplumunda geliştiğini, ilk işlevinin gruplaşan toplulukların ortak çıkarlarını korumak olduğunu ve bu topluluklarda özel toprak mülkiyetinin bulunmadığını ileri sürerler. (Daha sonra, sınıflı toplumun gelişimiyle devlet başka bir işlev edinir.) "Toplum, ayrıcalıklılar ile yoksunlar, sömürenler ile sömürülenler, yönetenler ile yönetilenler sınıflarına ayrılır," der Engels. "Aynı kökten gelen toplulukların oluşturduğu doğal gruplaşmaların, önceleri yalnızca (Doğudaki sulama gibi) ortak çıkarlarla uğraşmak ve kendilerini yabancılara karşı korumak amacıyla geliştirdikleri devlet, o andan itibaren, egemen sınıfın, yönetilen sınıfa karşı yaşam ve egemenlik koşullarını, zorla sürdürme amacına da aynı derecede hizmet eder."⁴

1.1.3. Engels, Anti Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 13. Karşılaştırın, Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 3, par. 28-39 (27-37); bl. 4, par. 26-37 (24-31); bl. 5, par. 2-9; bl. 6, par. 24-26 (23-25); bl. 7, par. 23-26 (20-23).

1.1.4. Engels, Anti Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 5 (4). Karşılaştırın, aynı yapıt, ks. 2, bl. 4, par. 13-14, 18: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 19: Engels'ten Conrad Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 4: Engels, Marx'ın 'Fransa'da İç Savaşı'na Önsöz 1891, par. 23 (21).

Asya tipi toplumda devlet ve sınıf sorunu için karşılaştırın, Marx'tan Engels'e 2 Haziran 1853, par. 2 (5), 4 (7): Marx'tan Engels'e 6 Haziran 1853, par. 1 (6): Marx'tan Engels'e 14 Haziran 1853, par. 9-12: Marx, Hindistan'da İngiliz Egemenliği, par. 5-11: Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 20, par. 8; md. 21, par. 3, 5, 20: Marx, Kapital, cilt 1, bl. 13 (11), par. 22-23; bl. 14 (12), km. 4, par. 9; bl. 16 (14), par. 12 (13); cilt 3, bl. 20, par. 28 (27); bl. 36, par. 13; bl. 37, par. 5, 39; bl. 47, km. 2, par. 1-2 (1); km. 3, par. 2 (1); bl. 51, par. 3: Marx, Mehrwert Theories of Surplus Value: (Artı-değer Kuramları), c. 3, ks. 6, bl. 1, par 7, 17, 19; bl. 3, km. 1, par. 21; km. 3, par. 19: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 2, par 9 (8); bl. 4, par. 8, 13-15: Engels, Frankische Zeit (Franklar Dönemi) km. 1, par. 8. Sınıfın tanımı için aşağıdaki 1.2.2-4 ve 3.2.4 numaralı paragrafları karşılaştır.

Marx ve Engels'in tersine, Lenin, devletin ilk kez köleci toplumda geliştiğini ve ilk işlevinin köleler üzerinde köle sahiplerinin egemenlik koşullarını sürdürmek olduğunu ileri sürer. "Toplumda henüz sınıflar yokken, kölecilik çağından önce insanlar daha eşit ilkel koşullar altında... çalışırken... toplumun geri kalan kısmını yönetmek ve egemenlik altına almakla görevli bir grup insan çıkmamıştı ve çıkamazdı. Ancak toplumun sınıflara bölünmesinin ilk biçimi, yani kölelik belirdiğinde, devletin ortaya çıkması gerekliydi."⁵

Devletin sınıflı toplumdaki işlevi konusunda Marx, Engels ve Lenin aynı düşüncededirler. İkel komünizmden sınıflı topluma geçilince, ortak çıkarları koruma gereksinmesi, çoğunluğun azınlık tarafından sömürüldüğü bir üretim biçimini koruma gereksinmesine dönüştü. "Böyle bir toplum", der Engels, "ancak, ya bu sınıfların kendi aralarındaki sürekli ve açık bir mücadelesi içinde, ya da görünüşte, uzlaşmaz karşıt sınıfların üstünde yer alan, onların açık çatışmasını önleyen ve sınıflar mücadelesine, olsa olsa, ekonomik alanda, yasal denilen bir biçim altında izin veren bir üçüncü gücün egemenliği altında varlığını sürdürebilirdi: gentilice örgütlenmenin ömrü dolmuştu. Gentilice örgütlenme, iş bölümü ve bunun sonucu, toplumun sınıflara bölünmesi ile paramparça olmuştu. Yerine *devlet* geçti."⁶

Sınıflı toplumlarda üretim biçimini sürdürmenin gerekli koşulu kitlelerin gücünün silahlı ve örgütlü bir azınlığın gücüne bağımlı kılınmasıdır. Mülkiyeti korumak, yürürlükteki yasaları ve düzeni sürdürmek için, sömürenler sömürülenleri baskı altında tutacak

1.1.5. Lenin, Devlet, par. 17. Ayrıca, bkz. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 1, par. 6 (5), 8 (7); Lenin, Devlet, par. 6, 10, 16, 18. Bununla beraber Lenin sınıfların artık varolmadığı bir dönemde bile devletin tümüyle yokolmaksızın (bir süre daha) varolmaya devam edeceği düşüncesindedir. Karşılaştırın, Lenin, Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkının Tayini Üzerine Bir Tartışmanın Özeti, km. 1, par. 9 (6); Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 5, km. 3, par. 15-20; km. 4, par. 6, 15-16, 29-30.

1.1.6. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 18. Ayrıca aynı yapıt, bl. 9, par. 20, 27; Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 1, par. 6-10 (5-9).

bir aygıtı geliştirmek ve denetlemek zorundadırlar. Engels, "sınıf gelişkileri içinde hareket eden şimdiye kadarki (geçmiş) toplumlar" der, "devlete, yani her dönemdeki sömüren sınıfın üretimin dış koşullarını sürdürmeyi ve özellikle sömürölen sınıfı varolan üretim biçiminin gerektirdiği baskı ve zulüm ortamında (kölelik, serflik veya angarya zorunluluğu, ücretli emek) zorla baskı altında tutmayı amaçlayan örgütüne, gereksinme duyuyorlardı. Devlet toplumun bir bütün olarak temsilcisi idi, toplumun görölebilen bir kurum içinde biraraya gelişiydi. Fakat şimdiye değin devlet ancak kendi döneminde toplumu bir bütün olarak temsil eden bir sınıfın devletinin olabildiği kadar böyle idi: antik çağda köle sahibi yurttaşların devleti; ortaçağda feodal soyluların devleti; zamanımızda burjuvazinin devleti."⁷

2. Bu kuramın ayırdedici özelliği devlet, sınıf ve sömürü arasındaki bağlantıya gösterdiği ilgidir. Diğer kuramcılar devletin toplumsal iş bölümünün gelişmesi sırasında meydana çıktığını, ileri sürerler. Marksistler, devletin , sınıflar arasında iş bölümüne neden olan gelişme düzeylerindeki tüm toplumlarda varolduğunu, sınıflara bölünme öncesindeki gelişme düzeylerindeki bazı toplumlarda varolmadığını; ve sınıfların yokolmasını izleyen gelişme düzeylerindeki bazı toplumlarda varolmayacağını açıkça belirtirler. Diğer kuramcılar devletin başat işlevinin mülkiyeti korumak ve düzeni sürdürmek olduğunu ileri sürerler. Marksistler, sömürüye dayanan tüm toplumlarda devletin başat işlevinin sömürenlerin mülkiyetini korumak ve sömürenlerin düzenini sürdürmek olduğunu, sömürünün ortaya

1.1.7. Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 24. Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 1 (Tarih), par. 11 (2); bl. 2, km. 2, par. 1-2; km. 3, par. 11 (9); ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km. par. 6: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 5, par. 34 (33): Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 83 (85): Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 2, par. 68 (69): Marx, Kapital, c.1, bl. 31, (bl. 24, km. 6), par. 5 (4); c. 3, bl. 47, km. 2, par. 3 (2): Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 20-25: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 16-17: Lenin, Proletarya Devriminin Savaş Programı, bl. 2, par. 2: Lenin, Devlet, par. 16-26.

çıkmasından önceki bazı toplumlarda, düzenin devlet olmaksızın korunduğunu ve sömürünün kaldırılışından sonraki bazı toplumlarda düzenin devlet olmaksızın korunacağını açıkça belirtirler.

Marksist kuramda sınıf kavramı sömürü kavramından ayrılmaz. Üretim araçlarının ayrı bireylere ait olduğu toplumlarda bir grubun bir diğerini sömürmesi olanaklıdır. Üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkının, kendilerine başkalarının emeğinin ürünlerine el koyma olanağını verdiği bireyler grubu sömüren bir sınıftır. Üretim araçlarını kullanması, ürünlerine bir sömüren sınıfın üyeleri tarafından el konulmasına neden olan bireyler grubu sömürülen bir sınıftır. Bu iki grubun üretim araçlarıyla özgül ilişkilerinde görülen değişimler köleci, feodal ve kapitalist ekonomik oluşumların özgül sınıflarını birbirinden ayırdeder. Buna karşılık, topluluğun bir bütün olarak üretim araçlarına sahip olduğu toplumlarda, bir grubun bir diğerini sömürmesi olanaksızdır; ve bu tür toplumlara Marx sınıfsız toplum diye adlandırır. Eğer sömürü varsa sınıflar da vardır, sömürü yoksa sınıflar da yoktur.¹

Somut gelişimleri süresince sınıflı toplumlar büyük yapısal karmaşıklıklar gösterirler. Bu türden her toplumda egemen üretim ilişkileri diğer üretim ilişkileriyle içiçe girmişlerdir. Kendi üretim araçlarına malik olan ve onları başlıca kendi emekleriyle kullanan bireylerin yaptığı küçük üretime köleci, feodal ve kapitalist toplumların tümünde rastlanır. Ücretli emekçiler ve

1.2.1. Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 1, dp. par. 2; ks. 2, par. 12 (13): Marx, Kapital, c.1, bl. 9 (7), km. 1, par. 11; bl. 16 (14), oar. 8-9 (9-10): Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 1, par. 3: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 15-16; bl. 5, par. 22 (21); ks. 3, bl. 2, par. 25-26: Engels, Karl Marx, par. 18: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 18, 34: Engels, 'Komünist Manifesto'nun 1888 tarihli baskısına Önsöz, par. 6: Lenin, Devlet, par. 6, 10, 16: Lenin, Gençlik Birliklerinin Görevleri, par. 35. Ayrıca aşağıdaki 1.2.3. numaralı nottaki kaynaklar.

Sömürenler ve sömürülenler arasındaki ayrım (fark) toplumun yararlı ve yararsız üyeleri arasındaki ayrım ile özdeş değildir. Bazı sömürücüler yararlı insandır ve bazı yararsız insanlar sömürücü değildir. Aşağıdaki 2.7.2 numaralı notun son kısmına bkz.

tüccar kapitalistler köleci ve feodal toplumlarda da bulunur. Kapitalizmin ortaya çıkışı bazı bölgelerde köleliğin yeniden canlanması üzerinde yükselirken, diğer yerlerde serfiliğin yeniden canlanması sonucunu doğurmuştu. Marx ve Engels **Manifesto**'da kapitalist toplumun sınıfsal yapısının, kendinden önce gelenlerinkinin tersine, gittikçe basitleşerek iki temel sınıfın çatışmasına dönüştüğü savını öne sürerler. Fakat bir kapitalist toplumda bile önemli tarihsel rolleri olan en azından iki ek çıkar grubu vardır: kapitalistlerden ve ücretli işçilerden farklı olan, ayrı birer sınıf olarak ele alınan, toprak sahipleri ve küçük emtia-üreticileri (küçük burjuvazi-kentsoyluluk)². Bu gibi düşünceler, belli bir toplumun sınıfsal yapısını sadece egemen sömürü tipi

1.2.2. Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 3-5, 44-45 (45-46): Marx, Kapital, c. 3, bl. 52, par. 2: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 14: Lenin, İkinci Enternasyonalin Çöküşü, km. 6, par. 11.

Köleci ve feodal toplumlar için karşılaştırmın Marx'tan Engels'e 8 Mart 1855, par. 7: Marx, Kapital, c. 1, bl. 13 (11), par. 23, dp. 2; bl. 16 (14), par. 5 (6); bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 1; bl. 32, (bl. 24, km. 7), par. 1 (1-3); c. 3, bl. 20, par. 6, 10, 23-33 (22-31); bl. 36, par. 1-17; bl. 47, km. 5, par. 6-8: Marx, to 'Otyecestvenniye Zapisky' 1877 (Marx'tan 'Vatan Yıllığı' dergisine 1877), par. 7 (6): Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 10, par. 4; ks. 3, bl. 2, par. 7: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 14.

Kapitalizm ve Amerikan Köleciliği için bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 4, par. 5-7: Marx, Kapital, c. 1, bl. 31, (bl. 24, km. 6), par. 4-10 (3-9). Kapitalizm ve Orta Avrupa toprak köleliği için bkz. Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 1, par. 3-26 (3-28): Engels, The Mark (Mark), par. 27-31 (25-29): Engels'ten Marx'a 15 Aralık 1882, par. 2, 4: Engels'ten Marx'a 16 Aralık 1882, par. 1: Engels, Zur Geschichte der Preussischen Bauern (Prusya Köylüleri Tarihi Üzerine), par. 2, 8. Rus toprak köleliği için karşılaştırmın, Engels, Vorarbeiten zum 'Anti-Dühring' (Anti-Dühring'in Ön Çalışmaları), 179. ve 180. sayfalara dipnot.

Kapitalist toplumdaki toprak sahipleri ve küçük burjuvazi için aşağıdaki 1.2.3, 1.3.2 numaralı notlardaki kaynaklara bkz. 'Küçük burjuvazi' terimi Marx ve Engels tarafından (kısıtlı olarak) kent küçük mal-üreticisi için kullanılmıştır. Örneğin, bkz. Marx, Fransa'da Sınıf

aracılığıyla çözümleyen dar kapsamlı girişimleri etkisiz kılarlar.

Hem sınıf kavramının sömürü kavramından ayrılmazlığı, hem de sınıflı toplumun karmaşıklığı Lenin'in tanımında da benimsenir. "Sınıflar," der Lenin, "birbirlerinden, tarihsel olarak tanımlanan bir toplumsal üretim sistemi içindeki durumlarına, (çoğu kez yasalarda kaydedilen) üretim araçlarıyla olan ilişkilerine,emeğin toplumsal örgütlenmesi sürecinde oynadıkları rollere ve tümünün sonucu olarak, toplumsal refahtan ellerine geçen payların boyutlarına ve bu payların elde edilmiş yöntemlerine göre ayrılan geniş insan gruplarıdır. Sınıflar, belirli bir toplumsal ekonomideki farklı durumlarından dolayı bir grubun bir diğerinin emeğine el koyabildiği insan gruplarıdır."³

Mücadeleleri, ks. 1, par. 8: Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 24 (25), 27 (28), 29 (30). Lenin bu terimin kapsamını genişletir ve bu terimi sahip oldukları veya kiraladıkları üretim araçlarına kendi emeklerini uygulayarak ve ortaya çıkan ürünlerin bir kısmını satarak kazanan köylüler için de kullanır. Örneğin, bkz. Lenin, 'Halkın Dostları' Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır, ks. 3, bl. 1, par. 62: Lenin, Peasantry and Working Class (Köylülük ve İşçi Sınıfı), par. 2. Bu kitapta küçük burjuvazi terimi Lenin'in kullandığı anlamda kullanılacaktır.

Kapitalist toplumda köylüler, çoğunluğu küçük burjuvazi içinde olmak üzere, değişik sınıfların içinde yer alırlar. Karşılaştırın, Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 1, par. 24-25 (26-27): Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 29-31 (30-33): Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, km. 1, par. 1-9, 32; bl. 2, par. 13, 15: Lenin, 'Halkın Dostları' Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır, ks. 3, bl. 3, par. 29 (25): Lenin Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi, bl. 7, km. 5, par. 19 (17): Lenin, Rus Sosyal Demokrasininin Toprak Programı, km. 1, par. 15-16: Lenin, Köylülük ve İşçi Sınıfı, tümü.

1.2.3. Lenin, Great Beginning (Büyük Atılım), bl. 2, par. 11 (10). Yukarıdaki 1.2.1, 1.2.2 numaralı notlara ek olarak bkz. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Giriş, km. 3, par. 22 (14): Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisi, Önsöz, par. 1: Marx, Kapital, c. 2, bl. 19, km. 1, par. 1; ç.3, bl. 48, km. 3, par. 6; bl. 52, par. 1-5: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 9, par. 11; ks. 3, bl. 2, par. 1: Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 42 (31): Lenin, Vulgar Socialism and Narodism (Basit Sosyalizm ve

3. Her bir asal devlet tipinin somut örneklerinin gösterdiği politik üst yapının karmaşıklıkları her bir temel ekonomi tipinin somut örneklerinin gösterdiği sınıfsal yapının karmaşıklıklarıyla bağlantılıdır.

Bir sınıf egemenliği örneğini anlamanın anahtarı, ele alınan sınıf egemenliği örneğinin dayandığı sömürü tipini anlamaktır. "Karşılığı ödenmemiş artık emeğin doğrudan doğruya üretici olan kimselerin elinden zorla alındığı özgül ekonomik biçim," der Marx. "egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin doğrudan doğruya üretim sürecinde doğup geliştiği ve üretim süreci üzerinde belirleyici bir etmen olarak etki yaptığı yöntemi belirler. Üretim ilişkilerinden doğan ekonomik topluluğun bütün yapısı ve

Halkçılık), par. 4: Lenin, Znamechaniya Knigu Bukharina, 42. sayfa üzerine açıklama.

Sömürü ve küçük burjuvazi üzerine bkz. Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 7 (Sanayideki Öteki İşkolları), par. 10 (8): Engels, Von Paris nach Bern (Paris'ten Bern'e), ks. 1, par. 42: Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 33; ks. 2, par. 11-17; ks. 3, par. 60-62, 65: Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i, km. 7, par. 25-28 (24-25): Marx, Artık-değer Kuramları, ks. 2, bl. 5, km. 4, (c. 1, ks. 2, bl. 5, ek), par. 48: Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 29-30 (30-32): Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, km. 1, par. 9, 26, 29; km. 2, par. 13-14: Lenin, Capitalism in Agriculture (Tarımsal Kesimde Kapitalizm), 1. makale, km. 2, par. 13-21 (4): Lenin, Basit Sosyalizm ve Halkçılık, par. 5-6: Lenin, New Data on Capitalism in Agriculture (Tarımsal Kesimdeki Kapitalizm Üzerine Yeni Veriler), km. 15, par. 13-15.

Kendilerini bir sınıf olarak oluşturan, ya da örgütleyen (herhangi) bir sınıfın üyeleri için bir ön koşul olan sınıf bilinci üzerine bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 7, par. 11; km. 5, par. 27-31 (26-30): Marx, Moralizing Criticism and Critical Morality (Ahlaki Eleştiricilik ve Eleştirel Ahlak), par. 2-3, 59: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 38-40 (39-41); ks. 2, par. 83 (85); Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 3, par. 3: Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i, km. 7, par. 18 (17): Marx'tan Kugelmann'a 9 Ekim 1866, par. 2 (3): Marx, Kapital, c. 1, bl. 10 (8), km. 7, par. 7: Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 1, par. 73.

Bürokrasi ve sınıf üzerine bkz. aşağıdaki 3.2.4 numaralı paragraf.

onunla birlikte özgöl siyasal yapısı da bu temel üzerinde kurulur. Üretim araçları sahipleriyle gerçek üreticiler arasındaki doğrudan ve dolaysız ilişki -belli bir zamandaki biçimi emek tiplerinin ve tekniklerinin ve dolayısıyla emeğin toplumsal üretim gücünün gelişim sürecinde belirli bir aşamaya tekabül eden bu ilişki- daima, egemenlik ve bağımlılık arasındaki ilişkilerin siyasal biçimini içeren, bütün toplumsal yapının en gizli sırrını, saklı temelini, yani kısaca devletin özgöl biçimini açığa vurur. Bu aynı ekonomik temelini, her ne kadar başlıca koşulları her yerde aynı olsa da, görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesini önlemez. Bu tür değişiklikler, sayısız görgöl (ampirik) koşulun, doğal çevrenin, ırk kompozisyonunun, dış tarihsel etkilerin, vb.nin ürünleridirler ve görgöl olarak belli koşulların çözömlenmesi aracılığıyla anlaşılabilirler.”¹

Bu sözlerin belirttiğı gibi, egemen sömürü tipinin saptanması, özgöl bir tarihsel sınıf egemenliğı örneğinin siyasal yapısını çözömllemek için gereklidir, fakat hiç bir suretle yeterli değildir. Herşeyden önce, aynı sömürü tipi üzerinde yükselen toplumlarda görölen ekonomik yapıdaki değişikliklerin siyasal etkilerini açıklayamaz. Bunları açıklayabilmek için, toplumun fizik ve biyolojik çevresinin ayrıntılarını, egemen sömürü tipinin ulaştığı ekonomik etkinliğın ve teknik gelişmenin derecesini ve ek sınıfların ekonomide oynadıkları rolleri dikkatle inceleyerek, her bir toplumu somut olarak çözömllemek gereklidir. Marx, örneğın, İngiliz ve Fransız devrimini karşılaştırırken şöyle der: “Bay Guizot’un ancak İngilizlerin üstün kavrayışıyla açıklayabildiğı İngiliz devriminin tutucu karakterinin anlaşılmaızlığı burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin çoğunluğı arasındaki uzun süren ittifaktır. İngiliz Devrimini, toprağı parçalara bölerek toprak üzerindeki büyük mülkiyeti yıkan Fransız devriminden temelde ayırdeden bir ittifak. İlk kez VIII. Henry döneminde ortaya çıkan burjuvazi ile ittifak halindeki büyük toprak sahipleri sınıfı, burjuva yaşamın temel koşullarıyla çelişen 1789 Fransa’sının feodal toprak sahiplerinin tersine, bu koşullarla tam bir uyum içinde

1.3.1. Marx , Kapital, c. 3, bl. 47, km. 5, par. 6-26. Ayrıca yukarıdaki 1.1.7 numaralı paragraf.

bulunuyordu. Üyelerinin toprak mülkiyeti, gerçekte feodal değildi, kapitalist bir mülkiyetti. Bir yandan, sanayi burjuvazisine manüfaktürü sürdürecektir gerekli nüfusu sağladılar. Diğer yandan, tarımı, endüstrinin ve ticaretin genel düzeyine uygun düşen bir gelişim sürecine sokacak durumdaydılar. Bundan dolayı burjuvazi ile ittifak ve çıkar özdeşliği içindeydiler."²

Ekonomik yapının bu tür karışıklıkları, aynı tip sınıf hakimiyetinin somut örneklerinin, ilk olarak, devlet görevlileri ve egemen sınıfın tam üyeliği ve ikinci olarak da devlet görevlileri ve ek sınıfların üyeliği arasındaki bağlantılar dolayısıyla değiştiği olgusunu kısmen açıklamaktadır. Bu farklar, köleciler, feodal, ya da kapitalist, aynı sömürü tipi üzerinde yükselen değişik toplumlarda karşılaşılan -kralcı ve cumhuriyetçi, aristokratik ve demokratik- devlet biçimleri çeşitliliğinde yansydıkları gibi, belli bir zaman süresince egemen sömürü tipi değişmeyen tek bir toplumda görülen devlet biçimleri çeşitliliğinde de yansılar. Marx, örneğin, 1848 Fransa'sı hakkında şunları yazar: "1789'dan beri Fransız burjuvazisinin devrimlerinin hiçbirisi düzene bir saldırı değildi; çünkü her defasında bu egemenliğin ve köleliğin siyasal biçiminin değişmesine katlanarak, sınıfsal egemenliklerine, işçilerin köleliğine, burjuva düzenine izin verdiler."³

1.3.2. Marx, Review of Guizot (A Review of Guizot's Book, 'Why Has the English Revolution Been Successful?': Guizot'nun 'İngiliz Devrimi Niçin Başarılı Oldu' adlı kitabının eleştirisi), par. 13 (12). Karşılaştıran Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 4, par. 6: Marx, Fransa'da İç Savaş, kesim 3, par. 11; Engels, Domale-Nivengeisu 4 Fev. 1886 g., par. 1: Engels, 'Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizme' Giriş 1892, par. 35-39. İngiliz toprak sahipleri için ayrıca bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 27 (bl. 24, km. 2), tümü; bl. 29 (bl. 24, km. 4), tümü; bl. 30 (bl. 24, km. 5), tümü; c.3, bl. 37, par. 5; bl. 47, km. 4, par. 3-11 (3-10). Marx, Artık-değer Kuramları, c. 2, ks. 2, bl. 3, km. 2, par. 3-7. Fransız köylüleri için ayrıca bkz. Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 3, par. 60-65: Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i, km. 7, par. 16-35 (15-29): Marx, Kapital, C.3, bl. 47, km. 5, par. 6-26.

1.3.3. Marx/Engels, Junirevolution (Haziran Devrimi), yn. 1, par. 9. Fransa'nın durumu için ayrıca bkz. Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri,

Aynı ekonomi tipi örnekleri ve aynı devlet tipi örnekleri arasındaki değişikliğin geniş alanını kavramak, somut tarihsel olumları sadece tarihi materyalizmin genel ilkeleri aracılığıyla açıklamanın olanaksızlığını vurgulamaktır. Engels'in ifade ettiği gibi: "Tek bir tarihsel örnek üzerinde olsa bile materyalist anlayışın geliştirilmesi yıllar süren sakın bir bilimsel çalışmayı gerektirirdi, çünkü besbelli ki burada basit cümlelerle bir sonuç almak mümkün değildir ve böyle bir sorunu çözüme bağlayabilmek için eleştirel bir biçimde ayıklanmış ve bütünüyle hakimiyet altına alınmış tarihsel malzeme kitlesi gereklidir."⁴

ks. 1, par. 5-21; ks. 2, par. 10-33, 67 (68); ks. 3, par. 35-50: Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaier'i, km. 1, par. 13-20; km. 3, par. 1-4. Bu genel sorun için bkz. Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 4, par. 7-9: Engels'ten Mehring'e 28 Eylül 1892, par. 4: Lenin, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, km. 1, par. 38-39: Lenin, Devlet, par. 18-21, 23.

Lenin'den aktarılan bölümlerin karşılaştırılması 'devlet biçimi' deyiminin birbirini tutmayan kullanımlarını göstermektedir. 'Devlet tipi' (deyimi) karışıklığa yolaçmayacak biçimde köleci, feodal ve kapitalist devletleri birbirinden ayırtetmede kullanılmaktadır. 'Hükümet biçimi' (deyimi) hiçbir yanlış anlamaya yolaçmayacak biçimde monarşik, aristokratik ve demokratik hükümetleri birbirinden ayırtetmek için kullanılmaktadır. Ama 'devlet biçimi' Dönek Kautsky'de 'devlet tipi' ile eş anlamda ve 'hükümet biçimi' ile karşıt anlamda kullanılırken, Devlet'de 'hükümet biçimi' ile eş anlamda ve 'devlet tipi' ile karşıt anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca karşılaştı Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 3, par. 6; bl. 4, km. 4, par. 21 (19), bl. 5, km. 4, par. 21. Lenin'in Devlet'teki kullanışı Marx'ın Haziran Devrimi ve Gotha Programı'nın Eleştirisi'nden aktarılan bölümlerdeki kullanımına daha yakın (yaklaşık) olduğu için, bu kitapta 'devlet biçimi', 'hükümet biçimi' ile eş anlamda kullanılacaktır.

1.3.4. Engels, Marx'ın 'Ekonomi Politikinin Eleştirisi', km. 1, par. 4. Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, par. 22: Marx'tan 'Vatan Yıllığı' dergisine 1877, par. 6-7 (5-6): Marx'tan Sorge'a 19 Ekim 1877, par. 2 (5): Engels, 'Anti Dühring'e 1878 Tarihli Önsöz, par. 5: Engels'ten Ernst'e 5 Haziran 1890, par. 1: Engels'ten Schmidt'e 5 Ağustos 1890, par. 3: Engels'ten Bloch'a 21 Eylül 1890, par. 1-2, 5: Lenin, Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı, km. 2, par. 1-9.

4. Sınıf egemenliğini örgütlemenin farklı biçimleri dışında , onu uygulamanın da farklı yöntemleri vardır. Bazen sınıf egemenliği hukuk çerçevesi içinde dengeli, değişmez, oturmuş bir yapıya kavuşturulur. Bazen de tüm yasal sınırlamalar çiğnenir, askıya alınır veya yıkılır. Bu soruncu yönetime diktatörlük denir.

1848 Prusya'sı hakkında şunları yazar Marx: "Bir devrimden sonra her bir geçici devlet örgütü diktatörlüğe, hem de bu anlamda güçlü ve etkili bir diktatörlüğe, gereksinme duyar. Başından beri Bay Camphausen'ı diktatörce hareket etmemesinden, eski kurumların kalıntılarını derhal ezip ortadan kaldırmamasından dolayı suçladık. Bay Camphausen anayasa rüyalarıyla kendini avuturken, yenilen taraf bürokrasi ve ordu içinde durumunu güçlendirdi, orada burada açık mücadeleye bile kalkıştı." Lenin'in tanımı da diktatörce egemenlik ile anayasal egemenliğin karşıtlığını temel alır. "Diktatörlük," der Lenin, "doğrudan doğruya zora dayanan, hiçbir yasa tarafından sınırlanmayan bir iktidardır."¹

Diktatörlük bir egemenlik yöntemidir: örneğin, demokrasiyle çelişecek, demokrasiye karşıt olacak, bir devlet biçimi değildir. Lenin, "Bir liberalin" der, "genel olarak 'demokrasiden' söz etmesi doğaldır. Ama bir marksist, 'hangi sınıf için?' sorusunu sormayı asla unutmaz. Örneğin, herkes bilir ki, eski çağlarda köleler arasında çıkan ayaklanmalar ve şiddetli karışıklıklar, eski

1.4.1. Marx/Engels, Die Krisis (Bunalım), yn. 2, par. 9: Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par. 32. Ayrıca, Marx/Engels, Programme der Radikal-demokratischen Partei (Radikal-demokratik Partinin Programı), par. 7: Marx/Engels, Vereinbarungssitzung vom 4 Juli (4 Temmuz 1848 Birleşme Oturumu), par. 33: Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 77-78; ks. 3, par. 16, 79: Marx, Louis Bonaparte'in Onsekiz Brumaire'i, km. 3, par. 2, 22: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 37 (38): Lenin, Sosyal Demokrasinin İki Taktiği, bl. 6, par. 17; sonsöz, ks. 3, par. 1-10 (1-6): Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 5, par. 3: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 1, par. 16 (15): Lenin, History of the Question of Dictatorship (Diktatörlük Sorununun Tarihi), par. 19 (18), 29 (28), 34 (33).

çağ devletinin aslında **köle sahiplerinin bir diktatörlüğü** olduğunu ortaya koyuyordu. Bu diktatörlük köle sahipleri **arasındaki ve onlar için** olan demokrasiyi ortadan kaldırdı mı? Kaldırmadığını herkes biliyor."²

Lenin'in, antik çağ devleti 'aslında' bir köle sahipleri diktatörlüğüydü, savı bütün sınıf egemenliklerinin diktatörce olduğunu ileri sürer gibidir. Fakat gerçekte durum eğer böyle ise, diğer yöntemlerle çelişen, sınıf egemenliğinin özel bir yöntemi şeklindeki diktatörlüğün tanımı ne olacak?

Sınıf egemenliğinin aslında diktatörce olduğunu ileri sürmek, diktatörce yöntemlerin her zaman değişmeksizin, hep aynı biçimde uygulandığı anlamına gelmez, fakat bu yöntemlerin, anayasal yöntemlerin olmadığı bir anlamda, sınıf egemenliği için gerekli olduğu anlamına gelir. Ve özgül olarak, diktatörce yöntemlerin bir sınıfın egemenliğinin ilk kuruluşunda ve daha sonraları bir egemenliğin ciddi surette tehdit edildiği zamanlarda gerekli olduğu savına varır. Bu sav anayasal egemenliğin tarihsel örneklerini ortaya çıkış ve bunalım anlarında inceleyerek sınanabilir.

Anayasaların kökenini ele alalım. Yıllarca sürmeyi amaçlayan bir anayasanın kabulü yeni bir sınıf egemenliği başlatan, ya da bir eskisini savunan, açık diktatörlüğü bir kaç ay içinde sona erdirir. Bununla beraber, ne derse desin, bir anayasanın yaptığı, diktatörce kurulan bir sınıf egemenliğini dengeli ve kalıcı kılmak, oturtmak ve onaylamaktır. 1848 Fransa'sını Marx şöyle anlatır: "Eskiden, toplumsal devrim süreci durgunluk noktasına varır varmaz, sınıflar arasında yeni oluşturulan ilişkiler sağlamlaşır sağlamlaşmaz, iktidardaki sınıfın birbirleriyle çekişen kanatları gücü tükenmiş halk yığınlarını mücadelenin dışında bırakıp, mücadeleye kendi aralarında devam etmelerini sağlayacak bir uzlaşma yolu bulur bulmaz, anayasalar yapıyor ve kabul

1.4.2. Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par. 24 (23). Ayrıca Lenin, İki Taktik, sonsöz, ks. 3, par. 1: Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par. 20-26: Lenin, Bourgeois Democracy and Proletarian Dictatorship (Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü), md. 2-4, 9-11, 13-14.

ediliyordu. Buna karşılık, bu anayasa, hiçbir toplumsal devrimi gerçekleştiriyordu. Ancak, eski toplumun devrime karşı geçici zaferini onaylıyordu.”³ Bir anayasa, diktatörlüğü kalıcı kılan kurallar bütünüdür.

Anayasal bunalımları ele alalım. Bazen egemen sınıfın muhalifleri, onun yaptığı anayasa çerçevesi içinde, onun egemenlik güvenliğini tehdit eden bir biçimde, hareket edebilirler. Ama, yıkıcılık, kuramda anayasayı tahrip etmeye çabalama olarak tanımlansa bile, uygulamada egemen sınıfın yerini alma olarak görülür. Bu iki ölçüt çeliştiği zaman, egemen sınıf yıkıcılığın ortadan kaldırılmasını gerektireceği ölçüde anayasayı altüst eder, değiştirir.

1848 Fransa'sı hakkında şunları yazar Marx: "Genel oy'un ürünü ve sonucu olarak, halkın egemen iradesinin ifadesi olarak burjuva egemenliği , işte burjuva anayasasının anlamı budur. Ama, bu genel oy hakkının ve egemen iradenin içeriği artık burjuva egemenliği değilse, o andan itibaren anayasanın bir anlamı kalır mı? Akla uygun olanı, yani kendi egemenliğini sağlayacak şekilde oy hakkını düzenlemek burjuvazinin görevi değil midir?..."

Şimdiye değin böbürlendiği ve mutlak kudretini elde ettiği genel oy hakkını bir kenara atarak, burjuvazi açıkça itiraf etti: 'Diktatörlüğümüz şimdiye değin halkın iradesiyle yerinde tutundu, şimdi onu halkın iradesine karşı sağlamlaştırmak gerek.'"⁴

1.4.3. Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*, ks. 2, par. 22. Ayrıca Marx/Engels, *Berliner Krisis (Berlin Bunalımı)*, tümü: Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*, ks. 2, par.8, 20-21: Marx, *Louis Bonaparte'in Onsekiz Brumaier'i*, km. 2, par. 12: Engels, *Almanya'da Devrim ve Karşı Devrim*, bl. 12, par. 6: Engels'ten Bebel'e 18 Kasım 1884, par. 3-5 (5-7): Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 33 (34), 36 (37): Lenin, *Constitutional Illusions (Anayasal Hayaller)*, giriş, par. 1; km. 1, tümü: Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, md. 3. Aşağıdaki 1.8. numaralı kesimi karşılaştıırın.

1.4.4. Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*, ks. 3, par. 94-95. Ayrıca Marx, *An die Kölner Geschwornen (Köln Yarkuruluna)*, par. 2-8. Marx,

Anayasal yönetimin tarihsel örneklerinin incelenmesi diktatörce yöntemlerin sınıf egemenliği için, anayasal yöntemlerin olmadığı ölçüde, gerekli olduğunu açıkça gösterir. Tüm siyasal egemenlikler, ortaya çıkışlarında ve bunalım anlarında, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde uyguladığı şiddetle kazanılan ve korunan yasaların sınırlamadığı bir iktidar görünümündedirler. "Burjuva devlet biçimleri," der Lenin, "son derece çeşitlidir, ama nitelikleri hep aynıdır. Bütün bu devletler, son çözümlemede, şu ya da bu biçimde, ama zorunlu olarak bir **burjuva diktatörlüğüdür**. Elbette kapitalizmden sosyalizme geçiş de, siyasal biçimler bakımından büyük bir bolluk ve geniş bir çeşitlilik göstermekten geri kalmaz, ama hepsinin niteliği aynı kalacaktır: işçi sınıfı diktatörlüğü."⁵

5. Diktatörlük, yasalar tarafından sınırlanmayan iktidardır. Bununla beraber , sadece yasaları boşlamak ve yıkmak ile değil, yasaları savunmak ve yasa yapmak ile de uğraşır. Yasaların

Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 77-78; ks. 2, par. 27, 56 (57); ks. 3, par. 1-21, 86, 93, ks. 4, par. 6-9 (7-10): Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i, km. 2, par. 6-7; km. 4, par. 9-11, 17-20: Marx'tan Engels'e 17 Eylül 1878, par. 3: Marx, Socialistengesets (Sosyalistler Yasası), par. 42-43: Marx'tan Hyndman'a 8 Aralık 1880, par. 3: Engels, Vorwort zu Marx 'An die Kölner Geschwornen' 1885 (Marx'ın 'Köln Yarkuruluna' Önsöz 1885), par. 11, 14: Engels, Abschiedsbrief (Okuyuculara Veda Mektubu), par. 10: Engels, Sozialismus in Deutschland (Almanya'da Sosyalizm), km. 1, par. 11-12: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 34-38 (35-39): Lenin, Dva Mira (Hükümet Darbesi), par. 23: Lenin/Zinoviev, Sosyalizm ve Savaş, bl. 1, km. 18, par. 1 (2): Lenin, Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü, md. 9-12: Lenin, Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinin Temel Görevleri, km. 2, md. 12, par.1.

1.4.5. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 3, par.6. Ayrıca Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 3, par. 65: Marx, Rapport du Conseil Central 1866 (Merkez Konseyinin Raporu 1866), bl. 6, km. 1, par. 2: Marx, Politikaya Karşı Kayıtsızlık, par. 4: Lenin, 'Democracy' and Dictatorship (Demokrasi ve Diktatörlük), par. 7 (6): Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par. 38.

yargılarıyla sınırlanmaz, çünkü kendisi bu yargıların kaynağıdır. Bu bağlantı içinde Marksist diktatörlük kavramıyla bazı egemenlik kavramlarını karşılaştırmak öğretici olacaktır.

Egemenlik, Hobbes'a ve Rousseau'ya göre, yasalarca sınırlanmayan, uyruklar üzerindeki en üstün iktidardır. Egemenliğin asal niteliklerini, yasaların kaynağı sayarak, yasaları uygulamada yararlanan çeşitli yönetim biçimlerinden ayırdederler. Ama son çözümlemede Hobbes ve Rousseau hüküm sürene, yani egemen olana, iktidarın kendisini değil, tersine yalnız iktidar hakkını verirler. Onların kuramına göre, hüküm süren, uyrukların çoğunluğunu zorlayamaz, çünkü iktidarı uyrukların, sürekli yenilenen, akılcı rızasına dayanır. Bu tür kuramlar, siyasetin en temel olgusunu, çoğunluğun azınlığa boyun eğişini ve bağımsızlığını açıklayacak yerde, bu olguya uzaktan değinirler.¹

Diktatörlük, Marksistlere göre, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde uyguladığı şiddetle kazanılan ve korunan iktidardır; yasalarca sınırlanmayan iktidardır. Marksistler, yasaların kaynağı olarak, diktatörlüğün asal niteliklerini, yasaları uygulamada kullanılan çeşitli hükümet biçimlerinden ayırdederler. Ama burjuva kuramcıları egemenlik gücünü çoğunluğun rızasından elde ederlerken, Marksistler diktatörlük gücünü çoğunluğu sömürmeden elde ederler. Ülküsel devlet gücüne, çoğunluğun kendi yönetimine karşı, onun gerçekliğini, azınlığın sınıf egemenliğini açığa vururlar.

Hem egemenlik hem diktatörlük hukuk tarafından sınırlanmayan iktidar olarak tanımlanırlar. Ama Hobbes ve Rousseau için bu hukuk yalnız pozitif (olumlu) hukuktur. Pozitif yasalara, yani egemenin buyurduğu kurallara ek olarak toplumsal düzen için gerekli koşulları açıkça belirtmek amacıyla aklın tanıdığı yasaları, doğal yasaları dikkate alırlar. Pozitif hakların, yani, egemenin kabul ettiği isteklerin dışında, bireysel özgürlük için

1.5.1. Bir dipnot içinde, Hobbes ve Rousseau hakkındaki bu cümleler için tanıt göstermek olanaksızdır. Bununla beraber, bu tanıtırları biraraya getirdim ve (bunları) Hegel'in devlet kuramının incelenmesiyle birlikte yayınlamayı umuyorum.

gerekli koşulları açıkça belirtmek amacıyla aklın tanıdığı istekleri, doğal hakları gözönünde tutarlar. Pozitif hukuk ve pozitif hak egemen iktidara bağlıdır. Ama egemen iktidar, en son çözümlemede, çoğunluğun rızasına bağlıdır; ve çoğunluğun rızası da, en son çözümlemede, pozitif hukukun, doğal hukukla ve pozitif hakkın doğal hakla olan ilişkisine bağlıdır. Egemenlik, pozitif hukuk ve hak tarafından sınırlandırılmamasına rağmen, doğal hak ve hukuk tarafından sınırlanır.²

Marksizm, bu pozitif ve doğal hukuk öğretisini altüst eder. "İnsanlar," der Engels, "tıpkı kökenlerinin hayvanlar aleminden geldiğini unuttukları gibi, hukuk sisteminin yaşamın ekonomik koşullarından geldiğini de unuturlar. Yasal mevzuatın karmaşık ve geniş kapsamlı bir bütün haline gelmesiyle, yeni bir toplumsal işbölümü zorunluğu doğar: profesyonel hukukçular zümresi meydana gelir ve bunlarla birlikte hukuk kuramı ortaya çıkar. Bu kuram, daha sonraki gelişmesinde, değişik hakların ve farklı zamanların hukuk sistemlerini, egemen ekonomik ilişkilerin yansımaları olarak değil, varoluş nedenlerini ve doğrulanmalarını kendilerinde bulan sistemler olarak karşılaştırır. Bu karşılaştırma ortak bir etmenin bulunduğunu varsayar; bu da hukukçuların bütün bu hukuk sistemlerinde az, ya da çok ortak olanı doğal hukuk altında toplayarak bulduklarıdır. Bununla birlikte, neyin doğal hukuk olup, neyin olmadığıнын ölçütü hukukun en soyut ifadesi olan adalettir. Bu noktadan sonra hukukçulara ve onlara gözü kapalı inananlara göre, hukukun gelişmesi insan ilişkilerini, yasal biçim aldıkları sürece, adalet ülküsüne, ebedi adalete, giderek daha fazla yaklaştırma çabasından başka bir şey değildir. Ve bu adalet her zaman sadece , varolan ekonomik ilişkilerin, bazen tutucubazen devrimci yönden, ideoloji haline getirilmiş ve kutsallaştırılmış yansımasıdır."³ Doğal hukuk sınıf toplumu mitolojisinin bir parçasıdır.

1.5.2. Yukarıdaki 1.5.1. numaralı nota bkz.

1.5.3. Engels, Konut Sorunu, ks. 3, km. 2, par. 24. Pozitif hukukun kökenleri üzerine aşağıdaki 1.8.4. numaralı paragrafa bkz. Doğal hukuk, doğal hak ve adalet üzerine karşılaştırmın Marx/Engels,

Toplumun ekonomik yapısını temel alan diktatörlük, hiç bir yasanın sınırlamadığı iktidardır. Doğal hukukun ölküsel yönetimi ve pozitif hukukun gerçek yönetimi, her ikisi de, değişen kesinlik dereceleriyle, egemen üretim ilişkilerini yansıtır. Pozitif hak ve hukuk diktatörlük gücüne bağlıdır. Ama diktatörlük gücü, en son çözümlemede, toplumun ekonomik yapısına bağlıdır; ve toplumun ekonomik yapısı da, en son çözümlemede, üretim güçlerinin ulaştığı gelişim düzeyine bağlıdır. Diktatörlüğün getirdiği pozitif yasaların altında yatan yasalar başka tür yasalar, toplumsal değişimin tarihsel yasalarıdır. Diktatörlüğün getirdiği pozitif hakların altında yatan hak başka tür bir haktır, tarihsel, diktatörlük devirmek, toplumsal değişime engel olan siyasal kurumları ve üretim ilişkilerini ortadan kaldırmak ve yeni hak ve hukuk sistemleriyle yeni diktatörlükler kurmak hakkıdır. "Devrim hakkı," der Engels, "kısacası, tek gerçek 'tarihsel haktır', istisnasız, bütün çağdaş devletlerin dayandıkları tek haktır..." Her hak bir gereksinmenin tanınmasıdır; ve asal hak asal

Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 1, 'Der Politische Liberilismus' (Siyasal Liberalizm) başlıklı alt-km. par. 1; km. 2, 'Aneignung durch zusammengetzte Antithese' başlıklı alt-km. par. 1; 'Das Gesets' (Yasa) başlıklı alt-km. par. 10: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 62-65 (64-67): Engels, Democratic Panslavism (Demokratik Panslavizm), yn. 1, par. 16: Engels'ten Marx'a 2 Aralık 1861, par. 1 (2): Marx, Kapital, c.1, bl. 2, par. 1, dp. 2; bl. 10 (8), km. 1, par. 11; c.3, bl. 21, par. 5; bl. 37, par. 5, dp.: Marx, Politikaya Karşı İlgisizlik, par. 8: Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 1, par. 56, 58: Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 10, par. 2-3; ks. 2, bl. 1, par. 7 (6), 23 (21): Marx'tan Engels'e 1 Ağustos 1877, par. 2 (4): Marx'tan Sorge'a 19 Ekim 1877, par. 2 (5): Engels'ten Bernstein'a 26 Haziran 1879, par. 3: Engels, Labour Standard'dan Makaleler, Makale 1, par. 2-10: Marx, Randglossen zu Wagner (Wagner Üzerine Yan-açıklamalar), par. 8: Engels, Marx'ın 'Felsefe'nin Sefaleti'ne 1884 Tarihli Önsöz, par. 17 (13): Engels/Kautsky, Juristen Sozialismus (Hukukçular Sosyalizmi), par. 2-3, 37: Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 56-60 (35-39): Lenin, Can the Bolsheviks Retain State Power? (Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilecekler mi?), km. 14 (15), par. 11-14.

gereksinmenin -hayatta kalma kavgası, çevreye uyma, değişim üçlüsünün- tanınmasıdır.⁴

6. Devlet iktidarının esasları konusundaki tarihi materyalist görüşle doğal hukuk görüşünü karşıtliklarını karşılaştırarak göstermek için, toplumsal değişimde devletin etkisi sorununu ortaya atmak gerekir. Marksistler siyasal iktidarın ekonomik iktidara ve yasal ilişkilerin ekonomik ilişkilere bağlı olduklarını ileri sürerler. Birlikte ele alındıklarında, bu iki sav, ekonomik gelişimin siyasal gelişime önceliğini ifade etmektedir. Bu görüş tarihi materyalizmin genel kuramı ile uyumludur. Ama tarihsel olayların somut akışı ile uyumsuz değil midir?

Köktenci toplumsal değişim dönemlerinde ekonomik ve siyasal etmenlerin eşitliğini, hatta siyasetin önceliğini ve üstünlüğünü görmüyor muyuz? Marx feodal toplumdan kapitalist topluma geçişi şöyle anlatır: "Amerika'da altın ve gümüş madenlerinin keşfi, yerli halkın yokedilmesi, köleleştirilmesi ve madenlerin bunların mezarı haline getirilmesi, Doğu Hint Adalarının fethine başlanması ve yağma edilmesi, Afrika'nın, siyah derililerin ticaret amacıyla peşlerine düşüldüğü bir av

1.5.4. Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 33 (34). Karşılaştıran Marx/Engels, (Berlin Bunalımı), tümü: Marx/Engels, Bouergoisie und Kontrerevolution (Burjuvazi ve Karşı-Devrim), yn. 1, par. 1; yn. 3, par. 13-17, 23: Marx, Köln Yarkuruluna, par. 12-17: Marx, Natsionalizatsiya Zemli (Toprağın Ulusallaştırılması), par. 2: Engels'ten Bernstein'a 18 Ocak 1883, par. 1 (5): Engels'ten Bebel'e 18 Kasım 1884, par. 1-15 (3-15): Engels, 'Köln Yarkuruluna' Önsöz 1885, par. 12-13, 15: Engels'ten Bernstein'a 22 Mayıs 1886, par. 1: Engels, Okuyuculara Veda Mektubu, par. 10: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 36-38 (37-39): Lenin, Revolyutsionnye Dni (Devrim Günleri), km. 3, par. 2: Lenin, İkinci Enternasyonalin Çöküşü, km. 8, par. 1: Lenin/Zinoviev, Sosyalizm ve Savaş, bl. 1, par. 1-3: Lenin, Merkez Komitesi Üyelerine Mektup 24 Ekim (6 Kasım) 1917, par. 12-13: Lenin, 'Left-Wing' Childishness and Petty Bouergois Mentality (Sol-Kanat Çocukluğu ve Küçük Burjuva Zihniyeti), km. 2, par. 11: Lenin, Amerikan İşçilerine Mektup, par. 24-34 (23-34).

alanına dönüştürülmesi, kapitalist üretim döneminin doğuşunu haber veren ilk pırıltı ışıklarıdır. Bu masalımsı oluşumlar başlangıçtaki ilk birikimin temel etmenleridirler. Bunu, sahnesi bütün yeryüzü olmak üzere, Avrupalı ulusların ticaret savaşları izler... İlk birikimin farklı etmenleri, bir zaman sırası izleyerek, İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere'ye dağılmış bulunuyorlar. Bunlar 17. yüzyılın sonunda İngiltere'de sömürgeciliği, kamu borçlarını, modern vergilemeyi ve himayeyi içeren geniş kapsamlı bir sistem içinde birleşerek bütünleşirler. Bu yöntemler kısmen kuvvete, örneğin, koloni sistemine dayanırlar. Ama hepsi feodal üretim biçiminin kapitalist üretim biçimine dönüşümünü, tıpkı bir sera gibi, uygun bir ortam yaratarak hızlandırmak ve geçiş süresini kısaltmak için, devlet gücünden, toplumun merkezileşmiş ve örgütlenmiş gücünden yararlanırlar. Zor, yeni bir topluma gebeden her eski toplumun ebesidir. Zor başlıbaşına bir ekonomik güçtür."¹

Bu ekonomik güç, diğer ekonomik güçlerle karşılaştırıldığında ne kadar kuvvetlidir? Onu niçin, ana-baba değil de, ebe diye adlandırıyoruz?

Karşılıklı dengeleme ve durgunluk dönemlerinde ekonomik ve siyasal etmenlerin eşit düzeye geldiklerini ve hatta siyasetin daha fazla önem kazanarak öne geçtiğini gösteren daha başka kanıtlar bulmuyor muyuz? Engels devletin sivil (uygar) toplumla olan ilişkisi konusunda şu görüşleri ileri sürer: "Hegel'in de benimsediği geleneksel görüş, devleti belirleyici öge, sivil toplumu da onun tarafından belirlenen öge olarak görür. Görünüm bu tekabül eder. Nasıl tek bir insanda, eylemlerinin tüm itici güçleri onu eyleme sokmak için, zorunlu olarak beyninden geçip insanın kendi iradesinin güdülerine dönüşüyorlarsa, aynı şekilde, -yönetimde hangi sınıf bulunursa bulunsun- sivil toplumun bütün gerekleri ve gereksinimleri genel egemenliklerini yasalar biçiminde sağlamak için devlet iradesinden geçmek zorundadırlar."² Bu görüşler hayal

1.6.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 31, (bl. 24, km. 6), par. 4-5 (3-4).

1.6.2. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin

midir? Bir toplum çelişkiden yoksun olmadıkça üyelerinin bütün gereksinimlerinin genel egemenliklerini yasalar biçiminde sağlayamaz. Bazıları sağlıyor, bazıları sağlamıyorsa, karar veren siyaset değil midir?

Bu sorunların tartışılmasına marksistlerin siyasetin ekonomiye göre üstünlüğünü ve önceliğini ileri süren öğretileri nasıl eleştirdiklerini inceleyerek başlıyoruz. Bu kuramlar iki ana grupta toplanabilir: zorun rolü üzerinde vurgulayanlar ve hukukun rolü üzerinde vurgulayanlar.

7. Zorun üstünlüğü ve önceliği kuramları, ekonomik iktidarın politik iktidarın bir ürünü olduğunu ileri sürerler. Engels Bakunin hakkında şunları yazar: "Sosyal demokrat işçilerin büyük kitlesi, bizimle birlikte, devlet iktidarının egemen sınıfların -toprak sahipleri ve kapitalistlerin- toplumsal ayrıcalıklarını korumak için kurmuş oldukları bir örgütten başka birşey olamayacağını kabul ederken, Bakunin, devletin sermayeyi yarattığını, kapitalistin ancak devletin kayırmasıyla sermayesine sahip olabildiğini savunuyor. Bu bakımdan, kendisi için asıl önemli olan devlet olduğuna göre, herşeyden önce devleti ortadan kaldırmalı; bu yapılsa sermayenin kendiğilinden canı cehenneme gider. Biz ise tersini ileri sürüyoruz, 'sermayeyi ortadan kaldırınız, üretim araçlarının tümünün birkaç kişinin elinde bulunması durumuna son veriniz, o zaman kendiliğinden yıkılacaktır.'"1

Tarihi materyalizm toplumsal değişimde zorun önemini vurgularken, siyasal gücü kökeni ve sonuçları bakımından ekonomik ortamı içinde ele alır. Marx Dühring hakkında , şunları yazar: "Kendi yarattığı tek sistemin bize iktisadi olgular konusunda yapabileceği tek açıklama bunların "zor" sonuçları olduğudur. Binlerce yıldan beri her ulusun kara cahillerinin,

Sonu, bl. 4, par. 16. Sivil (uygar) toplumun tanımı için aşağıdaki 2.1.1. numaralı paragrafa bkz.

1.7.1. Engels'ten Cuno'ya 24 Ocak 1872, par. 1 (4). Karşılaştıran Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km. par. 4-6; Marx, Ahlaki Eleştiricilik, par. 1-3 (yn. 3, par. 15-19); Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 13-14 (12-13), 22 (20); bl. 2, par. 1-4 (1-3).

canlarını sıkan her olay karşısında kendilerini avutmak için kullandıkları, bildiklerimize yeni bir şey katmayan sözler. Bu zoru, kökeni ve etkileri bakımından incelemek yerine, Bay Dühring, iktisadi olayların son nedeni ve kesin açıklaması olarak, bu çıplak "zor" sözcüğünden minnet ve şükranla hoşnut kalmamızı bizden istemektedir."²

Eğer siyasal gücün kökenlerini ekonomik ortamından soyutlayarak ele alırsak, üstün gücün çoğunluğun tarafında olduğu sonucuna varmak zorunda kalırız. "O zaman," der Engels, "sınıfların kökenini ve siyasal egemenlik ilişkilerini açıklama sorunu belirir; ama Bay Dühring'in bu konuda söyleyeceği tek şey 'zor' sözcüğü ise, nerede başladıysak, orada kalmışız demektir. Egemenlik altına alınanların ve sömürülenlerin, bütün devirlerde egemen olanlardan ve sömürenlerden çok daha kalabalık oldukları, yani gerçek zorun onların elinde bulunduğu basit olgusu, zor kuramının tüm saçmalığını ortaya koymaya tek başına yeter. Egemenlik ve kulluk ilişkilerini açıklama sorunu hala gündemdedir."³

Eğer siyasal gücün kökenlerini, içinde bulunduğu ekonomik ortamla birlikte ele alırsak, azınlığı çoğunluğu egemenlik altına almağa muktedir kılan, zorun aletlerinin ve örgütlenmesinin bu ortamın ürünü olduğu sonucuna varmak gerekir. Engels Dühring'i şöyle yanıtlar: "Robinson öykülerinin düşsel adalarında bile, kılıçlar, şimdiye kadar ağaçlar üzerinde bitmez; ve Bay Dühring bu soruyu yanıtsız bırakmaktadır. Tıpkı Robinson'un kendine bir kılıç bulabilmesi gibi, güzel bir sabah Cuma'nın elinde dolu bir tabanca ile ortaya çıktığını ve tüm zor ilişkisini tersine çevirdiğini varsayabiliriz... Evet tabanca kılıcı yener; ve bundan, en çocuksu belitçi bile, zorun, sadece bir arzu ve irade işi olmadığını ; tersine , kullanılması için gerçek ön hazırlık koşullarına, özel olarak da, daha fazla gelişmiş olanların daha az gelişmiş olanları alt ettiği ve üstelik üretilmesi gereken, aletlere gereksinme duyduğunu anlayabilecektir. Bunu kabul etmek, çok daha fazla gelişmiş zor aletlerinin, yani, genel

1.7.2. Engels'in 'Anti-Dühring'inde, ks. 2, bl. 10, km. 3, par. 1.

1.7.3. Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 11.

adlandırılışlarıyla, silahların üreticisinin daha az gelişmiş aletlerin üreticisini yendiğini; tek bir sözcük ile, zorun zaferinin silah üretimine ve silah üretiminin de genel olarak üretime -yani 'ekonomik güce' 'ekonomik duruma,' zorun emri altında bulunduğu mali araçlara- dayandığını ifade etmek sayılır."⁴

Eğer zorun sonuçlarını ele alırsak, siyasal gücün, ekonomik temelini koruduğu ve geliştirdiği ölçüde ve sürece devam ettirilip arttırıldığı sonucuna varmamız kaçınılmaz olur. Engels'e göre: "(Zor) Ya iktisadi yasalara uyan ekonomik gelişim yönünde ve onunla uyum içinde hareket eder; bu durumda ikisi arasında çelişki olmaz, ve iktisadi gelişim hızlanır. Ya da iktisadi gelişime karşı hareket eder; ve bu durumda, bir kaç istisna ile, sürekli olarak yenik düşer. Bu istisnalar, barbar fatihlerin bir ülke ahalisini yokettikleri, ya da ülke dışına sürdükleri ve nasıl kullanıldığını bilmedikleri için üretici güçleri tahrip ettikleri, ya da onların harab olmalarına göz yumdukları tek tük fetih olaylarıdır... Fakat, fetih olaylarından başka, bir ülkenin iç iktidarı, o ülkenin ekonomik gelişimiyle -şimdiye kadar, geçmişte belli bir aşamada her siyasal iktidarın başına geldiği gibi- çelişkiye düşerse mücadele her defasında siyasal iktidarın yıkılışıyla son bulmuştur."⁵

1.7.4. Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 3, par. 1. Ayrıca Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 6: Marx'tan Engels'e 25 Eylül 1857, par. 1 (3): Marx'tan Engels'e 7 Temmuz 1866, par. 2 (12): Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 2, par. 5-9 (4-8); bl. 3, par. 2-13; bl. 4, par. 13-17; bl. 8, par. 13 (11): Engelsten Danielson'a 22 Eylül 1892, par. 2.

1.7.5. Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 18. Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, par. 16; bl. 2, km. 2, par. 5: Marx, Ekonomi Politikin Eleştirisine Giriş, km. 2, par. 26 (22), 30-32 (25-29): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 17, dp. 3: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 5, par. 14 (13); bl. 8, par. 12 (10): Engels'ten Schmidt'e 27 Ocak 1890, par. 5-6.

Engels, Dühring'i eleştirirken kapitalizmin gelişiminde zorun rolü ile ilgili Marx'ın aynı konu üzerindeki daha ayrıntılı açıklamalarına uymayan bazı genel açıklamalarda bulunmaktadır. Engels kapitalizmin ekonomik gelişiminde zorun olumlu bir rol oynamadığını, ama zorun tek rolünün bu gelişimi önleyen siyasal kurumları parçalamak olduğunu ileri sürer.

8. Hukukun önceliği ve üstünlüğü kuramları, ekonomik düzenin siyasal düzenin bir ürünü olduğunu ileri sürerler. Marx, Eden hakkında şunları yazar: "O, hukuki hayal açısından bakarak, kanunu maddi üretim ilişkilerinin ürünü olarak değil, tersine üretim ilişkilerini kanunun ürünü olarak görüyor. Linguet, Montesquieu'nün 'Esprit des Lois'sını (Yasaların Ruhu'nu) tek bir söz ile yıkmıştı: 'Yasaların Ruhu mülkiyettir.'"¹

Tarihi materyalizm, yasal düzeni, kökenleri ve iktisadi ortamda yarattığı sonuçları açısından çözümler. Marx ve Engels bu konuda eleştirilerini yöneltirler: "Sizin fikirleriniz dahi burjuva mülkiyet düzeninden gelmez, tıpkı hukukunuzda, sizin sınıf iradenizin, öz niteliği ve içeriği sınıfınızın maddi varoluş koşullarıyla belirlenen sınıf iradenizin, herkes için bir yasa haline getirilmesinden başka bir şey olmadığı gibi."²

Bir toplumun yasaları, kamu otoritesi, yani o toplumun kamu gücü tarafından veya kararlarını bu gücün desteklediği görevliler, ya da seçmenler tarafından açıkça onaylanan yürütme ve davranış koşullarıdır. "Hukukun yanısıra," der Engels, "onu ayakta tutmaya yarayacak organlar, kamu otoritesi, yani devlet de zorunlu olarak ortaya çıkarlar." Lenin'e göre, kendisini destekleyecek bir devlet olmaksızın hukuk varolamaz. Marx ve Engels'e göre, kendisini destekliyecek bir kamu gücü olmaksızın, hukuk varolamaz: devlet gücü, sınıflı topluma özgü, özel bir kamu gücü türüdür. Üçüne göre, devletin olduğu

Bununla beraber, söylediklerini desteklemek için Kapital'den aldığı bölümler bizzat söyledikleriyle çelişmektedir. Karşılaştıran, Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 2, par. 10-12 (9-10); bl. 4, par. 19; Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 15; Marx, Kapital, c. 1, bl. 27, (bl. 24, km. 2), par. 2, 4, 5, 8, 12 (13), 18 (19); bl. 28 (bl. 24, km. 3), par. 8-16; bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 4-22 (3-20); bl. 32, (bl. 24, km. 7), par. 1 (4). Ama aşağıdaki 1.9.1. nolu nottaki Engels'ten yapılan alıntıları da karşılaştıran, özellikle Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 11. Aynı konu üzerine bkz. Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 12 (9).

1.8.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 25 (23), km. 1, par. 5, dp. 3.

1.8.2. Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 37 (38). Ayrıca Marx, Louis Bonaparte'in Onsekiz Brumaier'i, km. 7, par. 11 (10).

toplumlarda yasalar, devlet tarafından açıkça onaylanan yürütme ve davranış kurallarıdır.³

Hukukun kökenlerini araştırmak, kamu otoritesinin açık onayını alan bu kuralların seçilmesini hangi koşulların etkilediğini sormak demektir. Marx feodal toplumda hukukun gelişmesini tartışırken şunları söylemektedir: "Üstelik, süregelen uygulamanın yasa olarak kutsallaştırılıp yüceltilmesinin ve bu

1.8.3. Engels, Konut Sorunu, ks. 3, km. 2, par. 24. Karşılaştıran Marx, Köln Yarkuruluna, par. 7: Lenin, *An Inconsistent Stand* (Aykırı Bir Durum), par. 13. Ayrıca bu notun alt kısımlarındaki bundan sonra gelen iki nottaki kaynaklar. Hukuk ve doğal hukuk için yukarıdaki 1.5.5. numaralı paragrafa bkz. Hukuk ve gelenek için aşağıdaki 1.8.4. numaralı paragrafa bkz.

Lenin, hukukun devlet olmaksızın varolamayacağı konusundaki savını *Devlet ve Devrim*'de (bl. 5, km. 4, par. 15) ileri sürer. (Bu pasajdaki 'pravo' sözcüğü, ya 'hak' ya da 'hukuk' olarak çevrilebilir. Onun gerçek sözcükleriyle, hukuk kendisini destekleyen bir 'aygıt' olmazsa bir hiçtir, ama pasajın bütünü onun bu aygıtı devlet ile özdeşleştirdiğini açıkça göstermektedir. Yirmi yıl önce Struve'ı aynı özdeşleştirmeyi yaptığı için eleştirmişti. O zaman (zorlayıcı) bir baskı gücünün, bir devlet olsun, ya da olmasın, her toplumda bulunduğu düşüncesindeydi. Bkz. Lenin, *Halkçılığın Ekonomik İçeriği*, bl. 2, par. 68-71 (43-44). Karşılaştıran, *Devlet ve Devrim*, bl. 4, km. 2, par. 6, km. 6, par.10; bl. 5, km. 2, par. 18 (16), 23 (21).

Devletin ortaya çıkışından önceki toplumlarda kamu otoritesi üzerine yukarıdaki 1.1.1. numaralı notun ikinci kısmındaki kaynaklara bkz. Bu otoriteyi tanımlamada kullanılan adlar için karşılaştıran, Engels, *Anti-Dühring*, ks. 2, bl. 4, par. 7: Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, bl. 3, par. 1, 14, 40-42 (38-40); bl. 4, par. 36-38 (30-32); bl. 6, par. 25-26 (24-25); bl. 7, par. 23 (20), 26 (23); bl. 9, par. 1-3, 13, 18, 24: Engels, Marx, par. 21 (19): Lenin, *Devlet*, par. 8, 10. Bu tür toplumlardaki kamu gücü üzerine karşılaştıran Engels, *Geschichte des Urgermanen* (Ön-Almanlar Tarihi), km. 2, par. 14: Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, bl. 3, par. 5, 14, 27 (26), 40 (38), 42 (40), 45 (43); bl. 4, par. 23 (21), 29-30 (27), 35-37 (30-31); bl. 5, par. 1, 9; bl. 7, par. 23 (20); bl. 9, par. 3, 18, 22, 24: Engels, Marx, par. 21 (19): Lenin, *Halkçılığın Ekonomik İçeriği*, bl. 2, par. 71 (44): Lenin, *Devlet*, par. 8, 10. Bu tür toplumlarda hukuk (yasa) üzerine karşılaştıran Engels,

uygulamaya gelenek ve göreneklerin koyduğu sınırların yasal biçimde saptanmasının, her zaman olduğu gibi, şimdiki halde de, toplumun egemen kesiminin yararına olduğu açık. Diğer görüşler bir yana, bu (oluşum), süregelen iş durumunun temelini, ve bu temele dayanan ilişkilerin, sürekli yeniden üretimi, zamanla, kurala bağlı ve düzenli bir biçim aldığında kendiliğinden gerçekleşir. Bu kural ve düzen, toplumsal kararlılığa ve beklenmeyen bir olaydan, ya da keyfi bir eylemden

İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 11 (Burjuvazinin Tavrı), par. 8 (10): Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Aneignung von Verbrechen und Strafe durch Antithese' başlıklı alt-km., dp. 3: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 2, km. 2, (Ortaklaşa Aile), par. 6; bl. 3, par. 45 (43); bl. 4, par. 1, 18, 23 (21), 34 (29); bl. 6, par. 25 (24); bl. 7, par. 2-3, 5 (4), 9 (6), 23 (20): Engels, Marx, par. 10 (8), 15 (13), 20 (18).

Devletin yok olmasından sonraki toplumlarda kamu otoritesi üzerine karşılaştıran Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 5, par. 34 (33): Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 84 (86): Engels, Authority (Otorite), tümü: Marx, Kapital, c. 1, bl. 13 (11), par. 18-20; bl. 15 (13), km. 4, par. 6 (6-8); c. 3, bl. 23, par. 31-35, 45-46: Marx, Artık-değer Kuramları, c. 3, km. 7, bl. 6, par. 5, 14: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 10-14: Engels'ten Cuno'ya 24 Ocak 1872, par. 4 (6): Marx, Konspekt Bakunina, par. 92-93: Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 41-45; km. 4, par. 5-6, 10-12, 17: Engels'ten Bebel'e 18-28 Mart 1875, par. 14 (12): Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 1, par. 5 (6); bl. 2, par. 24: Marx'tan Blos'a 10 Kasım 1877, par. 3: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 27: Lenin, A Caricature of Marxism and 'Imperialism Economism' (Marksizmin Bir Karikatürü ve 'Emperyalist Ekonomizm'), km. 5, par. 18 (19): Lenin, Marxism on the State (Devlet Konusunda Marksizm), (Marx'ın 'Gotha Programı'nın Eleştirisi' üzerine açıklamalar yorumlar), tümü: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 4, km. 2, par. 6, 12; km. 3, par. 7; km. 6, par. 2-3, 8-10; bl. 5, km. 2, par. 18 (16): Lenin, Immediate Tasks of the Soviet Government (Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri), km. 7, par. 10-12: Lenin, Speech to First Congress of Councils of National Economy (Ulusal Ekonomi Konseyinin Birinci Kongresindeki Konuşma), par. 2. Bu tür toplumlardaki kamu gücü üzerine karşılaştıran Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 83 (85): Engels'ten Marx'a 16 Ocak 1868, par. 5:

bağımsız olma niteliğine kavuşacak herhangi bir üretim biçimi için zorunlu bir ögedir... Eğer epey bir zaman sürerse kendini gelenek ve görenek olarak benimsetir; ve en sonunda açık bir yasa olarak kutsallaşır.”⁴

Hukukun kökenlerinin bu tür açıklanmasının, feodal toplumun dengeli hukuku için yeterli olduğu, ama kapitalist toplumun (durmadan) değişen hukuku için yetersiz olduğu ileri sürülebilir. Feodal hukuk bulunmuştur. Kapitalist hukuk yapılmıştır. Marksist yanıt, bütün yasalar hem bulunmuştur, hem yapılmıştır der. Yasalar, ya ekonomik düzenin gereklerine uygun olarak bulunmuştur, ya da bu ekonomik düzene dayanan kamu otoritesi tarafından yapılmıştır. Kapitalist hukukun görece dengesizliği kapitalist ekonomik değişimin görece hızını yansıtır: Çünkü, sadece kökenlerini değil; yarattığı sonuçları da ele alırsak, belirli yasaların ekonomik düzenin gereklerini karşıladıkları

Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 6-10: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 5, par. 3: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 4, km. 6, par. 10; bl. 5, km. 2, par. 18 (16), 23 (21); km. 4, par. 21, 28-29. Bu tür toplumlarda hukuk üzerine bkz. Engels, İngiltere'deki Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 11 (Burjuvazinin Tavrı), par. 7: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 5, par. 3, 16.

1.8.4. Marx, Kapital, c. 3, bl. 47, km. 2, par. 6 (5). Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 2, km. 2, par. 2-4; ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Yasa' başlıklı alt-km. par. 10; 'Aneignung von Verbrechen und Strafe durch Antithese' başlıklı alt-km., dp. 3; 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km., par. 30: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 3, alt-km., 1, par. 21-22; bl. 2, km. 2, par. 39: Marx, Ekonomi Politikinin Eleştirilmesine Giriş, km. 1, par. 13 (10): Marx, Ekonomi Politikinin Eleştirisi, önsöz, par. 4; bl. 2, km. 1, par. 10 (7): Marx'tan Schweitzer'a 24 Ocak 1865, par. 8 (7): Marx, Kapital, c. 1, bl. 2, par. 1, bl. 14 (12), km. 2, par. 1 (2); km. 4, par. 8; c. 3, bl. 21, par. 5; bl. 37, par. 5; bl. 47, km. 3, par. 1; km. 4, par. 1, 4: Marx, Natsionalizatsiya Zemlin, (Toprağın Ulusallaştırılması), par. 3: Engels, Konut Sorunu, ks. 3, km. 2, par. 24: Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 30, 56: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 16-18: Engels, Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm'e Giriş 1892, par. 39. Ayrıca, 1.8.1-2 numaralı paragraflar.

sürece dayandıklarını ve geçerli kaldıklarını görürüz. Ekonomik düzen değişirse, onlar da değişirler. Marx, Köln'de (yargılanırken) jüri üyelerine , "Toplum yasalara dayanmaz" der. "Bu bir hukuki düştür. Tam tersine, hukuk topluma yaslanmalıdır: Tek tek bireylerin keyfi iradesine karşıt olarak, varolan maddi üretim biçiminden ileri gelen çıkar benzerliğini ifade etmelidir. İşte, elimde, Napolyon Yasası. Çağdaş toplumu bu yasa yaratmadı. Tam tersine , 18. yy. da yükselen ve 19. yy. da gelişmeye devam eden, sivil toplum onda sadece ve sadece yasal ifadesini buldu. Yasa, varolan toplumsal ilişkilerle uyuşmadığı andan itibaren, bir kağıt yığınının başka birşey değildir. Eski yasalar, eski toplumun karakterini belirleyebildilerse de, artık yeni (bir) toplumun gelişimi için bir temel sağlayamazlar."⁵ Hukuku ekonomik ortamdaki sonuçları açısından incelemek için yasal düzenin, iktisadi düzenin, yaratıcısı değil ürünü olduğu savını onaylamak gerekir.

9. Marksistler ve siyasetin önceliğini ve üstünlüğünü ileri süren kuramcılar arasındaki temel tartışma konusu devlet gücünün mü ekonomik yapıyı denetlediği, yoksa ekonomik yapının mı devlet gücünü denetlediğidir. Zorun önceliği

1.8.5. Marx, Köln Yarkuruluuna, par. 14. Sivil toplumun tanımı için aşağıdaki 2.1.1. numaralı paragrafa bkz. Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Yasa' başlıklı alt-km., par. 10; 'Özel Mülkiyet', 'Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km., par. 30: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 3, alt-km., 1, par. 25-27 (24-26)); bl. 2, km. 3, par. 13: Marx, Ekonomi Politigin Eleştirilmesine Giriş, km. 2, par. 33 (30): Marx, Ekonomi Politigin Eleştirisi, önsöz, par. 4; bl. 2, km. 2, alt-Km., 3 (Madeni para/Sikke), par. 14-15: Marx, Kapital, c. 1, bl. 10 (8), km. 5, par. 9 (8); bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 2 (1); c. 3, bl. 37, par. 5; bl. 46, par. 6 (4): Marx, Toprağın Ulusallaştırılması, par. 4-5: Engels, Konut Sorunu, ks. 1, par. 12, 45 (42): Engels, Ön-Almanlar Tarihi, km. 2, par. 14: Engels, Verfall des Feudalismus (Feodalizmin Çöküşü), par. 12-13: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 15: Lenin, Agrarian Program of Social Democracy (Sosyal Demokrasinin Toprak Programı), bl. 4, km. 1, par. 9-13 (6-10) : Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 4, par. 4.

kuramları ve hukukun önceliği kuramları, her ikisi de, en sonunda devlet gücünün ekonomik yapıyı denetlediğini ileri sürerler. Tarihi materyalizm en sonunda devlet gücünün ekonomik yapı tarafından denetlendiğini ileri sürer.

Bununla birlikte, ekonominin önceliği konusundaki marksist sav yalnız uzun dönem ve değişimin genel yönelimi için ortaya atılmıştır. Bunun karşısı bir söz, yani devlet, devlet gücünün ekonomik yapıyı denetlediği, çoğu kez kısa dönemde belirli değişim örnekleri için doğrudur. "Konu, en kolay, işbölümü açısından anlaşılır," der Engels. "Toplum vazgeçemeyeceği bazı ortak işlevler yaratır. Bu işlevleri yerine getirmek için atanmış kişiler toplum içinde işbölümünün yeni bir dalını oluştururlar. Böyle yaparken, kendilerini atayanların çıkarlarından farklı, hatta onların çıkarlarına karşıt çıkarlar sağlarlar, onların karşısında bağımsız hale gelirler -ve devlet yerindedir. Ve şimdi... kesin olarak yeni güç genellikle üretim hareketini izlemek zorundadır. Ama, başlangıçta kendisine verilen ve giderek gelişen görelî iç bağımsızlık sayesinde, üretimin koşulları ve cereyan tarzı üzerinde etkide bulunur. Eşit olmayan iki gücün etkileşimi söz konusudur: bir yanda, ekonomik hareket; öte yanda, ortaya çıkar çıkmaz kendi öz hareketine kavuşan ve en üst derecede bağımsızlık için çabalayan yeni siyasal güç. Genellikle, ekonomik hareket üstün gelir. Bununla birlikte, bir yandan kendisinin kurduğu ve görelî bağımsızlık verdiği siyasal hareketten, devlet gücünden ve öte yandan ona anında beliren muhalefetten gelen tepkilere katlanmak zorundadır."¹ Bu bir ekonomik gerekircilik (determinizm) öğretisi değil, ama siyasal ve iktisadi gelişim arasındaki bakışimsız (asimetrik) etkileşim öğretisidir.

Marksist devlet kuramı için en çetin sorun devlet iktidarının

1.9.1. Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 4. Karşılaştırım, Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, par. 24; bl. 1, km. 2 (Bilincin Üretimi), par. 2, 7 (3); bl. 2, km. 2, par. 3: Marx, Aus I Feuerbach (Feuerbach'dan I), par. 5: Marx, 'Kapital'e 1867 Tarihli Önsöz, par. 9: Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 32-33 (34-35): Marx, Konspekt Bakunina, par. 90: Engels'ten Marx'a 15 Aralık 1882, par. 2: Engels'ten Bloch'a 21 Eylül 1890, par. 1-5: Engels'ten

bağımsız hareket etme yeteneğinin sınırlarını dikkatle incelemektir. Sorunu daha somut olarak ortaya koyarsak, devlet iktidarının ekonomik yapıdan bağımsızlığı, asal bir toplumsal değişim döneminde, devleti koruma işini, çöken bir sınıftan yükselen bir sınıfa devretmesine olanak verecek bir düzeyde olabilir mi? Bir ekonomik düzenden bir diğerine, devlet iktidarına karşı, şiddet uygulayarak başarılan geçişlerin dışında, devlet iktidarı aracılığıyla, barış içinde gerçekleştirilecek geçişler (var) olamaz mı? Devlet iktidarının ekonomik yapıya bağımlılığının derecesi aşağıdan yukarıya devrimi olanaklı kılmaktadır. Acaba onun, devlet iktidarının, ekonomik yapıdan bağımsızlığı yukarıdan aşağıya devrimi olası kılabilir mi?

Devlet iktidarının ekonomik gelişim üzerindeki bazı etkileri sadece, sömürenlerin çıkarlarını diğer sınıfların yararına bir şekilde denetlemeksizin, ayrı siyasal birimlerin iktisadi yapılarını değiştirir. Engels'in bazı miras yasaları konusundaki tartışması, devletin etkilerini bu kategoriye yerleştirir gibidir. Ailenin gelişimindeki evreler eşdeğer ve birbirlerine denk ise, miras hukukunun temeli ekonomik bir temeldir. Bununla beraber, örneğin, İngiltere'de vasiyet etmenin mutlak serbestliğinin ve Fransa'da bunun geniş ölçüde sınırlandırılmış olmasının, bütün ayrıntılarıyla sadece ekonomik nedenlere bağlı olduğunu göstermek güç olacaktır. Fakat, mülkiyetin dağıtımını etkilemeleri bakımından, ikisi de ekonomik duruma çok geniş ölçüde etkide bulunurlar."²

Devlet iktidarının ekonomik gelişim üzerindeki diğer etkileri

Schmidt'e 17 Ekim 1890, par. 1-11, 13: Engels'ten Mehring'e 14 Temmuz 1893, par. 2 (3), 5 (7-8): Engels'ten Starkenburg'a 25 Ocak 1894, par. 5-7, 9: Lenin, Ne Yapmalı? bl. 2, km. 2, par. 3: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 4, km. 5, par. 19 (18): Lenin, Interv'yu Ransomu (Manchester Guardian Muhabiri Ransomu ile Yapılan Görüşme), 1. Soruya cevap, par. 1-3. Ayrıca yukarıdaki 1.6.2-3, 1.7.5. numaralı paragraflar ve aşağıdaki 1.9.4-5, 1.10.2-4 numaralı paragraflar.

1.9.2. Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 8. Karşılaştırın, Marx, Ekonomi Politigin Eleştirisine Giriş, km. 2, par. 33 (30): Marx'tan Lassale'a 11 Haziran 1861, par. 2: Marx'tan Lassalle'a 22 Temmuz 1861, par. 5-7.

sömürücülerin tek tek şimdiki (ivedili) çıkarlarını denetim altına alır, ama onların uzun dönemdeki ortak çıkarlarını siyasal ve ekonomik düzende istikrar sağlayarak teşvik eder. Marx'a göre, İngiliz İş Yasaları bu etkiye sahipti: "Bu yasalar, sermayenin sınırsız işgücü yutma tutkusunu ve azgınlığını devlet gücünün iş gününü zorla sınırlandırması ile dizginler; ama unutmamalıdır ki, bu devlet, kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin egemenlikleri altında bulunan bir devlettir. Gün geçtikçe daha tehdit edici boyutlara ulaşarak büyüyen işçi sınıfı hareketi bir yana, fabrikada çalışmanın sınırlandırılması, İngiliz tarlalarına gübre (guano) döktüren aynı zorunluluğun eseri olmuştur. Bir halde toprağın verim gücünü yokeden aynı gözü dönmüş soygun hırsı, diğer halde ulusun yaşama gücünün köküne saldırmıştı." İş Yasası örneğinde, Marx'ın da belirttiği gibi, kapitalistlerin direnişinin kırılmasında işçi sınıfının baskısına toprak sahiplerinin desteği de eklenmişti. Kapitalistler çoğu kez kapitalist olmayanların refahını koruyan mevzuata karşı çıkarlar. Ama bizim sorunumuz için önemli olan kökenler değil, sonuçlardır. Tek tek kapitalistlerin üzerindeki kısa vadeli baskılarla kapitalist sınıfın uzun vadeli çıkarları arasındaki ciddi uyumsuzluğu çözümlenerek, iş yasaları kapitalist sömürü sistemini güçlendirdi.³

Acaba, devlet iktidarının ekonomik gelişim üzerinde, rakip

1.9.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 10 (8), km. 2, par. 6. Karşılaştıran Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 6 (Sanayinin Çeşitli Kolları), par. 63-69 (23-28): Marx, Serbest Ticaret Sorunu Üzerine, par. 54: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 40 (41): Engels, Zehnstundenbill (Onsaatlık İşgünü Yasa Tasarısı), par. 2-9, 16-23: Marx, Inaugural Address of the Working Men's International Association (Uluslararası Çalışanlar Kurultayının Açılış Konuşması), par. 10: Engels, Preussische Militärfrage (Askeri Prusya Sorunu), km. 8, par. 16: Marx, Rapport du Council Central 1866 (Merkez Konseyinin Raporu 1866), km. 3-4, tümü: Marx, 'Kapital'e 1867 Tarihli Önsöz, par. 9: Marx, Kapital, c. 1, bl. 10 (8), km. 1, par. 11 (10); km. 5, par. 1-7 (1-6), km. 6, tümü; km. 7, tümü; bl. 15 (13), km. 3, alt-km. 3, par. 2; km. 8, alt-km. 5, par. 7-11 (6-10); km. 9, tümü: Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 11: Engels, 'İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu'na 1892 Tarihli Önsöz, par. 14: Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, bl. 7, km. 12, par. 4.

sınıfların çıkarlarını teşvik ederek egemen sınıfın çıkarlarını denetim altına alan etkileri, yani bir üçüncü kategori var mıdır?

Marksistler devlet iktidarının bazı eylemlerinin, egemen sınıfın çıkarının, sınırlı konularda veya sınırlı dönemler için, rakip sınıflar veya sınıf kesimleri yararına denetlendiği uzlaşmaların sonucu olduğunu kabul ederler. Örneğin, işçi sınıfının, siyasal eylem aracılığıyla kapitalist devleti, kapitalist ekonomik yapının çerçevesi içinde reformlar yapmaya zorlayabildiğini ileri sürerler; ama kapitalist veya herhangi bir sömürü sisteminin, sömürücülerin ellerinde bulunan bir devletin uygulayacağı, reform yasalarıyla yıkılabileceğini reddederler.⁴

Önceki iki reform kategorisiyle ilişkili olarak ele alınan, miras ve iş yasalarının, her ikisinin de, kapitalizmin ortadan kalkmasını sağlayacak boyutlara eriştirilebileceği iddia edilebilir. Marksist kurama göre, bu görüş, devlet iktidarının ekonomik temelini ve sınıfsal karakterini gözden kaçırmaktadır. Gerçekte, devrim olmaksızın, bu tür köktenci ileri boyutlara erişme de olmaz.

Bakunin'in miras hakkını ortadan kaldırma önerisi hakkında Marx şunları yazar: "Bütün diğer medeni hukuk yasaları gibi, miras yasaları da, üretim araçları, yani toprak, ham madde, makineler, v.b., üzerindeki özel mülkiyete dayanan, toplumun varolan (süregelen) iktisadi örgütlenmesinin, nedeni değil, hukuki sonucudur. Aynı biçimde, köle üzerinde miras hakkı köleliğin nedeni değil, ama, tam tersine, kölelik, köleler üzerinde miras hakkının nedenidir... Miras hakkının ortadan kalkması üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin (üretim araçlarının özel mülkiyetinin) yerine geçen bir toplumsal değişimin doğal sonucu olacaktır; ama miras hakkının yürürlükten kaldırılması hiçbir zaman

İş yasalarının çok açık bir biçimde işçi sınıfının refahını arttırması olgusu bunların aynı biçimde kapitalist sınıfın yararına olmasına ters düşmez. Yukarıda zikredilen cümlelerin gösterdiği gibi, bu tür yasama iki sınıfın çıkarlarının içiçe girdiği bir alandır. Bu alanın ötesindeki yasama sorunu için aşağıdaki 1.9.6.-8, 1.9.10 numaralı paragraflara bakınız.

1.9.4. Marjinal bir durum için bkz. par. 3.5.6.-9.

böyle bir toplumsal dönüşümün başlangıç noktası olamaz."⁵

İş Yasalarının kapitalist sömürü üzerindeki etkileriyle ilgili olarak Marx şunları yazar: "İşçi sınıfının giderek büyüyen başkaldırmasının zorlaması sonucu, parlamento, iş gününü, kudretini kullanarak kısaltmaya ve ilk önce gerçek fabrikalarda kanuni iş gününü normal iş günü haline getirmeye başlar başlamaz, ve bunun sonucu olarak artık-değer üretimini işgününü uzatarak artırmanın yolları kesinlikle tıkanınca, sermaye, o andan itibaren, bütün kudreti ve bilinciyle görece artık-değeri makine sisteminin kullanımını ve gelişmesini gittikçe daha fazla hızlandırarak üretmeye koyuldu."⁶

Marksistler, belli bir reformun neden olduğu sosyalizme doğru ilerlemenin derecesinin, reformun doğasından daha çok, onu elde etmek için verilen kavganın doğasına dayandığı anlamında, reformların devrimci mücadelenin yan ürünleri oldukları sonucuna varırlar. Belli bir reform için verilen mücadelenin değeri, reformun getirdiklerinin sınıflı toplumun varolan kurumlarını ne ölçüde değiştireceği ile ölçülmez; bu tek mücadelenin sınıflar arasındaki büyük mücadelenin ilerlemesindeki etkisi ile ölçülür. Bu etki, sözkonusu reforma bağlı diğer reformların niteliği, reform etrafında toplanan sınıf kümelenmeleri, onu elde etmenin temposu ve yöntemleri, ve kavgaya katılan kitlelerin niceliği gibi etmenlere bağlı olacaktır. Reformlar sömürüyü ortadan kaldırmaz. Ama, doğru bir önderlikle, reformlar için mücadele devrimci güçleri örgütleyebilir

1.9.5. Marx, Report un Inheritance (Miras Hakkı Üzerine Rapor), par. 2, 4. Ayrıca aynı çalışmanın tümü. Vergi yasaları (mevzuatı) sorunu üzerine bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 3, par. 45-48 (44-49): Marx/Engels, Review of Girardin (Girardin'in 'Sosyalizm ve Vergi' adlı yapıtının eleştirisi), par. 9-11: Marx, Merkez Konseyinin Raporu 1856, bl. 7, tümü: Marx, Kapital, c. 1, bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 11-15 (10-14)

1.9.6. Marx, Kapital, bl. 15 (13), km. 3, alt-km. 3, par. 2. Karşılaştıran, Marx, Kapital, bl. 17 (15), km. 2, par. 3, dp. Refah Yasaları Sorunu Üzerine bkz. Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 2, par. 32-38 (28-32); km. 3, tümü.

ve eğitebilir.⁷

10. Bismarck Almanya'sının doğuşunu ve yükselişini açıklamak için Engels'in 1870'lerde geliştirdiği bir kuram, reformun sınırlandırılmasının bu çözümlemesine, ve gerçekte tüm marksist devlet öğretisine, ters düşer gibidir. Devlet iktidarının ekonomik gelişim üzerindeki etkisine en aşırı örnek

1.9.7. Kapitalist egemenlik koşulları altında reformların rolü üzerine, yukarıdaki 1.9.5.-6 numaralı notlardaki kaynaklara ek olarak bkz. Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 5-6; km. 4, par. 2-6; Marx, Politikaya Karşı Kayıtsızlık, par. 1-5; Engels'ten Trier'ye 18 Aralık 1889, par. 4-5; Engels'ten Turati'ye 26 Ocak 1894, par. 8-9; Engels'ten Latargue'a 6 Mart 1894, par. 1-2; Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 3, par. 2-3 (24-25); Lenin, Persecutors of the Zemstvo, km. 6, par. 2; Lenin, Ne Yapmalı?, bl. 3, km. 1, par. 10 (9); Lenin, Platform of Revolutionary Social Democracy (Devrimci Sosyal Demokrasinin Platformu), km. 1, par. 18; Lenin, Kak ne Sleduet Pisat Rezolyutsii, (Sonuçları Nasıl Yazmamak Gerekir), par. 87-98; Lenin, Znachenie Prezidentskikh Vyborov u Amerike, tümü: Lenin, Controversial Question (Tartışılabilir Sorunlar), km. 6, par. 15-18; Lenin, Marksizm ve Reformizm, tümü: Lenin, Proposals to the Second Socialist Conference (İkinci Sosyalist Konferansına R.S.D.I.P. Merkez Komitesi Tarafından Sunulan Öneriler), mdd. 3; Lenin, Burjuva Pasifizmi ve Sosyalist Pasifizm, makale 4, par. 13-17; Lenin, Tasks of the Third International (Üçüncü Enternasyonalin Görevleri), km. 4, par. 4; Lenin, Otvetna Voprosy Amerikanskogo Zhurnalista (Bir Amerikan Gazetecisinin Sorularına Cevap), md. 1. Devrimci durumlarda reformların rolü üzerine karşılaştıran Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 68-82 (70-84); Engels'ten Blank'e 28 Mart 1848, par. 2; Marx/Engels, First Address to the Communist League (Komünist Birliğe İlk Söylev), par. 32-34 (23-25); Lenin, İki Taktik, bl. 2, par. 4-6; Lenin, Importance of Gold (Altının Önemi), par. 2, 24-25 (23-24). Ulusallaştırma Sorunu Üzerine aşağıdaki 3.6.3., 3.8.8.-9 numaralı paragraflara bkz.

yukarıdan aşağıya doğru burjuva devrimidir.¹

Engels'e göre, devlet iktidarı karşıt sınıfların güç bakımından eşitliğe yaklaştığı dönemlerde en yüksek bağımsızlığa erişmektedir. "Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenlemek gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortamında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan, ve bunun sayesinde, siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bundan ötürüdür ki, antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmak için, köle sahiplerinin devletiydi; tıpkı feodal devletin, serf ve angaryacı köylüleri boyunduruk altında tutmak için soyluların organı ve modern temsili devletin de, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aleti olması gibi. Bununla birlikte, istisnai olarak, mücadele halindeki sınıfların birbirlerini karşılıklı dengelemeye çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet iktidarı, sözde arabulucu olarak, bir zaman için, bu sınıflara karşı belirli bir bağımsızlık kazanır." Bu kural dışı duruma örnek olarak 17. ve 18. yüzyılın mutlak krallıklarını, Birinci ve İkinci Bonapartist İmparatorlukları ve Bismarck'ın Alman İmparatorluğunu gösterir.²

Bu durumlardan sadece üçüncüsü başarılı alttan devrim ile

1.10.1. Bu deyimdeki paradoksun çarpıcılığı 'devrim' teriminin ikili anlamından ileri gelmektedir. Aşağıdaki 1.10.5.-6 numaralı notlarda zikredilen bölümlerdeki Engels'in terminolojisi ile aşağıdaki 3.7.5. numaralı paragraftaki çözümlemeyi karşılaştırın. Eğer devlet siyasi iktidarı yeni bir sınıfa vermeden toplumun sınıf yapısında köklü bir değişikliği kolaylaştırıyorsa, bu yukarıdan-aşağıya bir devrimdir.

1.10.2. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 25. Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 2, km. 2, par. 1, 3; ks. 2, bl. 2, km. 1, 'Siyasal Liberalizm' başlıklı alt-km., par. 2; km. 2, 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km., par. 25: Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim, bl. 4, par. 3: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 11 (10), 15-18 (14-17), 38-42 (31-35): Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 4: Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 2, par. 40 (34): Engels'ten Bernstein'a 27 Ağustos 1883, par. 1 (10): Lenin, 'Manifesto Liberal', noi Rabochei Partii, km. 2, par. 9: Lenin,

ilişkisizdir. İngiliz ve Fransız krallarının burjuvaziyi soyluların karşısına çıkardığı dönemlerin ardından başarılı aşağıdan yukarıya burjuva devrimleri gerçekleşti.³ İmparator Bonaparte'ların işçileri burjuvazinin karşısına çıkardığı dönemleri başarılı aşağıdan yukarıya burjuva devrimi izledi.⁴ Bununla birlikte, Almanya'da, aşağıdan yukarıya devrimin 1848'de yapıp bitiremediklerini

Beginning of Bonapartism (Bonapartizmin Başlangıcı), par. 6-14: Lenin, Devrim'in Öğrettikleri, km. 3, (7), par. 29 (3); Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 3, par. 8 (5).

Bu tür durumlarda siyasal egemenlik uygulayan hiç bir sınıf olmayabilir. Örneğin Fransa'da kapitalist sınıf ekonomik egemenliğini korumak uğruna siyasal egemenliğini Louis Bonaparte'a terketmiştir. Bkz. Marx, Onsekiz Brumaire, km. 4, par. 10-11; km. 6, par. 20 (18), 25 (23), 39 (34), 54 (49); km. 7, par. 39 (32); Engels, Askeri Prusya Sorunu, km. 3, par. 17-18; Engels'ten Marx'a 13 Nisan 1866, par. 1: Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 21: Engels, Gewalt und Ockonomie (Zor ve Ekonomi), km. 1, par. 15: Engels, Marx'ın 'Fransa'da İç Savaş'ına Giriş 1891, par. 9-10 (9); Engels, 'Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm'e Giriş 1892, par. 45. Bir sınıfın, ya da bir sınıfın bir kesiminin siyasal olarak ve diğer bir sınıfın ekonomik olarak egemenlik sürdüğü durumlar daha çok çıkar ortaya. 1640 öncesi İngiltere'si ve 1789 öncesi Fransa'sı için bkz. Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 10, par. 21-22 (20-21); ks. 2, bl. 2, par. 12 (10); Engels, Karl Marx, par. 17. Aşağıdaki 3.5.3.-5 numaralı paragrafları karşılaştırın. 1688 sonrası İngiltere'si için karşılaştırın, Marx, Tories and Whigs (Tutucular ve Liberaller), par. 10-17: Marx, British Constitution (İngiltere Anayasası), par. 1-2: Engels'ten Marx'a 13 Nisan 1866, par. 1 (5); Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 2, par. 40 (34); Marx, 'Kapital'e 1873 Tarihli Önsöz, par. 4-5 (8-9); Engels, Anti-Dühring, Giriş, bl. 1, par. 16 (15); Engels, 'Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm'e Giriş 1892, par. 46. Ayrıca yukarıdaki 1.3.3. numaralı paragrafı karşılaştırın. Rusya ve Almanya'daki benzeri durumlar için bkz. 1.10.5.-6 numaralı notlardaki kaynaklar.

1.10.3. Engels, Anti-dühring, ks. 2, bl. 2, par. 12 (10); Engels'ten Bernstein'a 27 Ağustos 1883, par. 1 (10).

1.10.4. Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 11-17 (10-16), 22-25 (21-24), 39-42 (32-35); Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 3-4: Engels'ten Bernstein'a 27 Ağustos 1883, par. 1 (10); Lenin, Bonapartizmin Başlangıcı, par. 18.

Bismarck İmparatorluğu yukarıdan-aşağıya tamamladı.

1874'de Engels şöyle yazar: "Öyleyse, 1808-1813 yıllarında başlayan ve 1848'de devam eden, burjuva devrimini bu yüzyılın sonunda Bonapartizm biçiminde tamamlaması Prusya'nın kendine has (tuhaf) kaderidir. Her şey yolunda gider, dünya sessiz ve sakin kalırsa ve hepimiz yeteri kadar yaşarsak, o zaman belki 1900'lerde Prusya hükümetinin tüm feodal kurumları ortadan kaldırdığını, Prusya'nın en azından 1792'de Fransa'nın bulunduğu noktaya ulaştığını görebiliriz."⁵

Engels, Rusya'da yukarıdan-aşağıya burjuva devrimi

1.10.5. Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 35 (37). Karşılaştırm, Engels'ten Marx'a, 13 Nisan 1866, par. 1 (5): 9 Temmuz 1866, par. 1: 25 Temmuz 1866, par. 1-5 (2-6): Marx, First Manifesto on the Franco-Prussian War (Fransa-Prusya Savaşı Üzerine İlk Manifesto), par. 9: Marx'tan Engels'e 8 Ağustos 1870, par. 1-3 (2-4): Engels'ten Marx'a 15 Ağustos 1870, par. 1-3 (3-5): Engels, Konut Sorunu, ks. 2 km. 2, par. 39-44 (33-36): Engels, Auflösung des Lassalleianischen Arbeitervereins (Lasalci İşçi Birliğinin Çözülmesi), par. 1-6: Engels, 'Krisis' in Preussen (Prusya'da 'Buhranlar'), tümü: Engels, 'Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 20-23 (20-24), 33-37 (35-39): Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 4, par. 15: Engels, Zor ve Ekonomi, km. 2, tümü; km. 5, tümü: Engels, Erfurt Programı, km. 2, par. 8: Engels, Almanya'da Sosyalizm, km. 2, par. 3: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 15-16.

(Marx ve Engels'in bu gelişimi ne ölçüde önceden görebildikleri üzerine, karşılaştırm, Marx'tan Kugelman'a 28 Aralık 1862, par. 6: Engels'ten Marx'a 11 Haziran 1863, par. 3 (9): Engels, Askeri Prusya Sorunu, km. 2, par. 1-6; km. 3, tümü: Engels'ten Marx'a 10 Şubat 1866, par. 3: Marx'tan Engels'e 2 Nisan 1866, par. 6-7: Engels'ten Marx'a 2 Nisan 1866, par. 4-5: Marx'tan Engels'e 6 Nisan 1866, par. 4: Engels'ten Marx'a 1 Mayıs 1866, par. 3: Engels'ten Marx'a 11 Haziran 1866, par. 4-8: Engels'ten Marx'a 14 Aralık 1866, par. 2: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 8-16: Lenin, Marx'ın Kugelman'a Mektuplarına Önsöz, par. 7-10.)

Ayrıca Lenin, Pravitel'stvo, Duma i Narod, (Hükümet, Meclis ve Halk), par. 3-6: Lenin, Poddelka Pravitel'stvom Dmy, (Hükümet Meclisinin Sahtekarlığı), par. 14: Lenin, Sila i Slabost' Ruskoi Revolyutsii, (Rus Devriminin Gücü ve Güçsüzlüğü), km. 2, par. 11-15: Lenin, Sosyal

sorununa açıkça dokunur,⁶ ve bu kuramın Japonya için uygunluğunu tartışmaz. Bununla beraber, onun Almanya örneği çözümlemesi, sınıflı toplumun bunalım anlarında devletin bir sınıf diktatörlüğü olarak ayakta kalacağını söyleyen Marksist sava hak kazandırmaya tekbaşına yeter gibidir. Aşağıdan-yukarıya devrimlerin gerçekleşmesi bu savı destekler, çünkü o durumlarda devlet iktidarı yeni bir sınıf yapısına geçişe karşı direnir. Ama bu sav üstten, yukarıdan-aşağıya yapılan devrim tarafından çürütülür gibi görünür, çünkü bu durumda yeni bir

Demokrasinin Toprak Programı, bl. 1, km. 5, par. 1-5: Lenin, 'Manifest Liberal' noi Rabochei Partii, km. 2, par. 9: Lenin, O Politicheskoi Linii, (Politik Çizgi Üzerine), par. 17-26: Lenin, Burzhvaziya i Reformizm (Burjuvazi ve Reformizm), par. 12: Lenin, Uzel Zadachi, (Görev Düşümü), par. 13: Lenin, Po Povodu Rechi Kadeta Maklakova, (Kadet Maklakov'un Söylevi Üzerine), par. 11: Lenin, August Bebel, par. 11-13: Lenin, Karl Marx, 'Taktikler' başlıklı km. par. 11 (2): Lenin, Russian Suedekums, par. 2: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 4, km. 4, par. 20 (18).

1.10.6. Marx, Poland's European Mission (Polonya'nın Avrupa'daki Görevi), par. 10-11: Engels, Social Relations in Russia (Rusya'da Toplumsal İlişkiler), par. 4 (5), 11-17 (12-16), 24-26 (25-27), 31 (32): Marx'tan 'Vatan Yıllığı' Dergisine 1877, par. 6 (5): Marx'tan Danielson'a 10 Nisan 1879, par. 18: Engels'ten Kablukova'ya 5 Ağustos 1880, par. 3: Marx'tan Danielson'a 19 Şubat 1881, par. 1: Marx'tan Zazulich'e 8 Mart 1881, müsveltelerden bütünü, km. 3, (müsvette 2, km. 4-5), tümü; km. 4, par. 3-8 (müsvette 1, km. 4, par. 4-6; km. 5, par. 3-4, 6): Marx/Engels, 'Komünist Manifesto'ya 1881 Tarihli Önsöz, par. 4-6: Engels'ten Zazulich'e 6 Mart 1884, par. 6: Engels'ten Danielson'a 23 Nisan 1885, par. 1: Engels'ten Zazulich'e 23 Nisan 1885, par. 7-9 (6-8): Engels, k neizvestnomu adresatu 22 Okt. 1885, (Engels, Bilinmiyen Bir Adrese 22 Ekim 1885,) par. 2: Engels, Foreign Policy of Russian Ozarism (Rus Çarlığının Dış Politikası), km. 3, par. 17-18 (18-19), 27-28 (28-29): Engels'ten Danielson'a 29-31 Ekim 1891, par. 3, 5-7: Engels, Almanya'da Sosyalizm, sonuç, tümü: Engels'ten Danielson'a 15 Mart 1892, par. 2-6: 18 Haziran 1892, par. 3-7: 22 Eylül 1892, par. 1-8, 15: Engels, k Bon'e vtoraya polovina Okt. 1892, par.11: Engels'ten Danielson'a 24 Şubat 1893, par. 4-7: Engels, Kann Europa abrüsten? (Avrupa Silahsızlanabilir mi?), km. 6, tümü:

sınıf yapısına geçişe devlet gücü yardım eder. Bu durumda devlet, karşıt sınıfları dengede tutmakta ve köktenci toplumsal değişimi barış içinde gerçekleştirmekte yeterince bağımsız gibi görünür.

Kapitalist toplum içinde demokrasinin geliştiği ölçüde, kapitalizmden sosyalizme geçişin, aşağıdan-yukarıya burjuva devriminden daha çok, kural dışı yukarıdan-aşağıya burjuva devrimine benzemesi çok daha olası değil mi? Diğer devlet biçimleri için ne söylenirse söylensin, burjuva demokrasilerde bir

Engels'ten Danielson'a 17 Ekim 1893, par. 2-6: Engels, Russia and the Social Revolution Reconsidered (Rusya ve Üzerinde Yeniden Düşünülen Toplumsal Devrim), tümü.

Marx ve Engels'in bu gelişmeyi ne ölçüde (derecede) önceden görebildikleri üzerine, karşılaştırm, (Marx'tan Engels'e 8 Ekim 1858, par. 1 (6): Marx, Peasant Reform in Russia (Rusya'da Köylü Reformu, tümü: Marx, State of Europe 1858 (Avrupa Devleti 1858), par. 2: Marx, Emancipation Question (Kurtuluş Sorunu), tümü: Marx'tan Engels'e 13 Aralık 1859, par. 1 (2): Engels, Savoyen, Nizza und der Rhein (Savoie, Nizza ve Ren), km. 4, par. 39: Marx, Herr Vogt (Bay Vogt), bl. 8, par. 29-30: Marx, Russia Using Austria (Avusturya'dan Yararlanan Rusya), par. 2-3).

Lenin'in Rusya'yı tartışırken genellikle 'Prusya'nın gelişim çizgisi' terimini 'yukarıdan-aşağıya devrim' yerine kullanmasına rağmen, bu düşünce onun devrimci strateji formülasyonunda önemli bir yer tutar: Çünkü bilinçli ve bilinçsiz yukardan-aşağıya burjuva devrimi destekleyicilerine karşı Rusya'da burjuvazisiz bir burjuva devrimini örgütlemek için onbeş yıl çalıştı. Karşılaştırm, Lenin, Halkın Dostları, ks. 1, bl. 3, par. 30 (23), 38 (29, dp.); ks. 3, bl. 2, par. 64 (55), dp. par. 65 (56), 105-106 (93-94); bl. 3, par. 38-43 (33-37), 52-53 (44-45): Lenin. Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 52 (53): Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, bl. 4, km. 9, tümü: bl. 8, km. 1-3, tümü; km. 6, tümü: Lenin, İşçi Partisi ve Köylü Kitleleri, tümü: Lenin, Persecutors of Zemstvo, km. 1, tümü; km. 5, par. 13-15 (10): Lenin, Draft Program for the Social Democratic Party (Sosyal Demokrat Parti için Program Taslağı), km. 1, tümü: km. 2, md. 12-13: Lenin, Rus Sosyal Demokrasisinin Kırsal Programı, km. 2, par. 16; km. 3, tümü; km. 10, tümü: Lenin, Kır Yoksullarına, km. 6-7, tümü: Lenin, İki Taktik, bl. 6, tümü; bl. 12, tümü: Lenin, Nashi Liberal'nye Burzhua, (Bugünkü

sınıfın diktatörlüğünden daha çok çoğunluğun rızasına dayanır gibi görünür. Genel oy hakkı, devleti, azınlığın sömürüyü sürdürme aygıtı olmaktan kurtarıp çoğunluğun sömürüye son vermek için kullanacağı bir aygıt durumuna dönüştürme fırsatını vermez mi?

Bu usa vurma çizgisi 19. yy.'ın sonundan beri sosyalist harekette iki karşıt yöneliş arasındaki bölünmeyi açıkça gösterir. Reformcu sosyalistler, burjuva demokrasisinin gelişmesi yoluyla, devlet görevlilerinin eylemlerinin sosyalizme barış içinde geçişi

Liberal Burjuvazi), tümü: Lenin, Pervye Itogi Politicheskoi Gruppirovki, tümü: Lenin, Gosudarstvenny Perevorot (Hükümet Darbesi), par. 1-2: Lenin, Sosyal Demokrasinin, Toprak Programı, bl. 1, km. 5, tümü; bl. 2, km. 5-6, tümü; bl. 4, km. 4, tümü; sonuç, tümü: Lenin, Agrarian Question in Russia (Rusya'da Toprak Sorunu), km. 1, par. 5-10; km. 7, par. 1-14 (1-13): Lenin, Ob Otsenke Tekushago Momento, (Şu Anın Değerlendirmesi Üzerine), par. 4-6: Lenin, Draft Resolution on the Present Situation 1908 (Bugünkü Duruma Çözüm Taslağı 1908), par. 1-8: Lenin, Yolda, par. 5-7: Lenin, 'Levenie' Burzhvazii, (Sollaşan Burjuvazi), par. 5-14: Lenin, O Nekotorykh Istocnikakh Sovremennogo Ideinogo Razbroda, (Çağdaş İdeolojik Keşmekeşin Bazı Kaynakları Üzerine), tümü: Lenin'den Skvortsov-Stepanov'a 29 (16) Aralık 1909, tümü: Lenin, Notesofa Publicist 1910 (Bir Gazetecinin Notları 1910), km. 1, par. 7-14 (7-11): Lenin, Historical Meaning of the Internal Party Struggle (Parti İçi Mücadelenin Tarihsel Anlamı), km. 1, tümü: Lenin, Jubilee (Yıldönümü), tümü: Lenin, 'Peasant Reform' and Proletarian-Peasant Revolution ('Köylü Reformu' ve İşçi-Köylü Devrimi), tümü: Lenin, Social Structure of State Power (Devlet İktidarının Toplumsal Yapısı), tümü: Lenin, Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm, par. 17-29: Lenin, Itogi Vyborov 1913 (Seçim Sonuçları), km. 1, par. 3-6: Lenin, Po Povodu Rechi Kadeta Maklakova, tümü: Lenin, Tartışılabilir Sorunlar, km. 5, par. 16-18: Lenin, Agrarian Policy of the Present Government 1913 (Şimdiki Hükümetin Toprak Politikası 1913), par. 1-6: Lenin, Two Lines of the Revolution (Devrimin İki Çizgisi), par. 4-6, 11-13: Lenin, 1905 Devrimi Üzerine Konuşma, par. 17-19 (16-18): Lenin, Uzaktan Mektuplar, mektup 1, tümü: Lenin, Dönek Kautsky, km. 8, par. 3-4: Lenin, Food Situation (Yiyecek Durumu), par. 4: Lenin, Tasks of the Trade Unions (Sendikaların Görevleri), par. 22: Lenin, Devlet, par. 25.

olası kılan bir ölçüde kapitalist sınıfın çıkarlarından ayrılabilceğini ileri sürerler. Devrimci sosyalistler bu görüşü reddederler. Yukarıdan-aşağıya burjuva devriminin koşullarıyla sosyalizme barış içinde geöiş için gereken koşulları, Marksist kuram çerçevesinde karşılaştırarak bu tartışmaya aydınlık getirmeye çalışacağız. Bunun için de, demokrasinin kapitalist sınıfın egemenliğine en iyi uyan devlet biçimi olduğu yolundaki Marksist savı incelemeliyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİST SÖMÜRÜNÜN BAZI ÖZELLİKLERİ

1. Marx dünya görüşünü ilk kez, Hegel'in "Hukuk Felsefesi" adlı yapıtını eleştirirken biçimlendirdi; bu eleştirisinde Hegel'in sivil (uygar) toplumda devletin önceliği ve üstünlüğü kuramını tam tersine çevirmişti. "Araştırmalarım, hukuki ilişkilerin ve devlet biçimlerinin de, kendi kendileriyle, ne de insan zihninin sözüm ona genel evrimiyle açıklanamayacağı, tam tersine, bunların köklerinin, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerine uyarak tümünü 'sivil toplum' adı altında topladığı, maddi yaşam koşullarında bulunduğu sonucuna vardı." Hegel, sivil toplum, kendisi de İde'nin bir cisimlenmesi olan, devlet'in görünüşü veya dışlak görünümüdür, der. Marx, İde'nin varlığını reddeder ve siyasal kurumlarının gelişiminin sivil toplumun gelişimine dayandığını ileri sürer.¹

2.1.1. Marx, Ekonomi Politığın Eleştirisi, Önsöz, par. 4. Karşılaştırm, Marx, Kritik der Hegelschen Rechts Philosophie (Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi), 262. km. üzerine yr, tümü; 303-305 numaralı kesimler üzerine yr, tümü; 308. km. üzerine yr, tümü: Marx,

Sivil toplumun anatomisi, der Marx, Ekonomi Politik'te incelenebilir. Engels ekonomi politiği insan toplumlarının maddi malları hangi biçimler ve koşullar altında ürettiğini, değiştirdiğini, bölüştürdüğünü araştıran tarihsel bir bilim olarak tanımlar. Bununla birlikte, kendi döneminde bu bilimin böyle bir geniş kapsama ulaşmadığını söyler. Varolduğu kadarıyla, ekonomi politik kapitalist toplumda malların üretimini, değişimini, bölümünü araştırmakla uğraşır.²

Bununla beraber, kapitalizmin ekonomi politiği kapitalizm öncesi toplumları anlamak için de yararlıdır. "Kapitalist toplum" der Marx, "üretimin en gelişmiş ve en çeşitli tarihsel örgütlenmesidir. Bu bakımdan bu toplumun ilişkilerini ifade eden

Yahudi Sorunu, ks. 1, par. 39-62 (32-50), 96-102 (85-89): Marx, King of Prussia and Social Reform (Prusya Kralı ve Toplumsal Reform), par. 52 (46): Marx/Engels, Heilige Familie (Kutsal Aile), bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 43; alt-km. 3, par. 12: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 1 (Tarih), par. 1, 15 (4); km. 2, par. 2; bl. 2, km. 2, par. 1: Marx'tan Annenkov'a 28 Aralık 1846, par. 6: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 7, par. 3; km. 5, par. 34 (33): Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 5-7: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 3, bl. 1, km. 1, par. 1: Marx, Köln Yarkuruluna, par. 14: Ekonomi Politik'in Eleştirisine Giriş, km. 1, par. 1 (2).

'Bürgerliche Gesellschaft' genellikle 'burjuva toplumu' olarak tercüme edilir. Bunun bazı durumlarda doğru, bazı durumlarda yanlış olması yukarıda alıntı yapılan bölümlerdeki terimin değişik bağlamlar (kontekstler) içinde kullanılmasından ileri gelmektedir. Betimlemek için ilkin 'sivil (uygar) toplum' terimini kullandığı düşüncüyü daha sonraki yazılarında Marx sadece 'antik' veya 'kölecî', 'ortaçağ' veya 'feodal' ve 'burjuva' veya 'kapitalist' sıfatlarıyla nitelendirdiği 'toplum' terimi ile ifade etmeye yöneldi. Bununla beraber bu (sonraki) yazılarında bile 'Bürgerliche Gesellschaft' ile her karşılaştığımızda hangi çevirinin daha doğru olduğunu terimin içinde bulunduğu bağlamdan çıkarmak gerekir. Örneğin, karşılaştıran: Marx'tan Engels'e 25 Eylül 1857 par. 1 (3): Marx'tan Engels'e 8 Ekim 1856, par. 3 (7): Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 1 (Tarih), par. 15 (4). Hegelci 'İde' üzerine aşağıdaki 4.2.1.-5, 4.3.1.-5 numaralı paragraflara bkz.

2.1.2. Marx, Ekonomi Politik'in Eleştirisi, önsöz, par. 4: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 1-2, 8 (7). Sivil (uygar) toplumun anatomisi olarak ekonomi politik için karşılaştıran Marx'tan Weydemer'a 5 Mart 1852, par. 5 (8-9), 7 (12). Ekonomi politiğin karakteri ve alanı üzerine

ve onun yapısını anlamamıza olanak veren kategoriler aynı zamanda geçmiş bütün toplum biçimlerinin örgütlenmesi ve üretim ilişkileri hakkında da, bir fikir edinmemizi sağlar, çünkü kapitalist toplum bu toplumların temel öğeleri ve kalıntıları üzerinde kurulmuştur, bunların bazıları kapitalist toplumun içinde sindirilmemiş tortular halinde sürüp gitmekte, diğerleri de salt bir iz olmaktan kurtulup gerçek anlamlarına kavuşarak gelişmektedirler. İnsan anatomisi maymun anatomisinin anahtarıdır."³

Kapitalizm çözümlemesinin kapitalizm öncesi ekonomik biçimlerin anlaşılmasında anahtar olmasının nedeni, kapitalizmde mal değişiminin en üst düzeyde gelişmesidir: Kapitalizm öncesi toplumlarda da mal değişimi vardır. Ama kapitalizm sömürünün doğal olarak değişim biçimini aldığı, emekçilerin mal olarak kendi çalışma kapasitelerini sattıkları tek ekonomik biçimdir. Sonuç olarak, kapitalizm ürünlerin çoğunluğunun mal biçimini aldığı tek ekonomik biçimdir. Bu ortam ve koşullar Kapital'in oluşumu için önemlidir: Marx'a kapitalist mal üretiminin sistemli çözümlemesi etrafında ekonomi politiği eleştirme, ama (aynı anda) özel nitelikleri ele alışı kapitalizm öncesi toplumlardaki kökenlerini ve işlevlerini gözönünde bulundurarak tamamlama olanağını verir.⁴

Kapital'in birinci cildi dar anlamda ele alınan, yani dolaşım ve bölümüm süreçlerinden soyutlanan, kapitalist üretim süreciyle

karşılaştırın, Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 2, tümü; gözlem 7, par. 1, 6, 11: Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 21, par. 9; km. 3, md. 16, par. 5: Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Giriş, km. 3, par. 11-20 (8-12): Engels'ten Lange'a 29 Mart 1865, par. 1 (3): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 9-17 (10-17): Engels, Kapital'in 1. Cildi Üzerine Yorumlayıcı Düşünceler, No. 4, par. 4: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 9 (8); bl. 10, par. 4: Lenin, Ekonomik Romantizm, bl. 1, km. 11, par. 13: Lenin, Bogdanov 'Kratkii Kurs', (Kısa Kitap - Ders Notları) par. 2: Lenin, Znamechaniya na Knigu Bukharina, 7. sayfa üzerine yorum. Ayrıca aşağıdaki 2.3.3.-4 numaralı paragraflar.

2.1.3. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Giriş, km. 3, par. 11 (8). Ayrıca yukarıdaki 2.1.2. numaralı nottaki kaynaklar.

2.1.4. Malın ve kapitalizmin tanımları için aşağıdaki 2.2.1., 2.6.1. numaralı paragraflara bkz.

ilgilidir. Emek-değer kuramı üzerinde durarak, mal değişiminin bir çözümlemesiyle başlar; artık-değer kuramına yönelerek kapitalist sömürünün bir çözümlemesiyle devam eder; kapitalist birikim kanununa eğilerek, kapitalist sömürü ve değişimin etkileşiminin bir çözümlemesiyle sonuçlanır. Bu ele alış, bir bütün olarak kapitalist üretim sürecinin çözümlemesini tamamlamak için, ikinci ciltte dolaşımı ve üçüncü ciltte bölüşümü içerecek biçimde geliştirilir.⁵

2. Marx, bir malı, başka diğer emek ürünleriyle değiştirilen, bir kişinin emeğinin ürünü olarak tanımlar; mal diğer emek ürünleriyle değiştirilmektedir, çünkü malın diğer ürünlerin sahipleri için bir yararı vardır ve diğer ürünlerin de malın sahibi için yararı vardır. İki farklı ilişki türü belirmektedir: bireylerin kullandıkları şeylerle olan ilişkileri ve bireylerin değiştirdikleri şeyler aracılığıyla başka bireylerle ilişkileri. Birinci tür ilişkiler, bazı insan gereksinmelerini tatmin etmek için tüketildiği zaman bir ürünün verdiği yarar olarak tanımlanan, malın kullanım değerini meydana getirir. İkinci tür ilişkiler, değiştirildiği zaman (bir) ürünün getirdiği diğer ürünlerin niceliği olarak tanımlanan, malın değişim değerini meydana getirir. Eğer birey ürettiği yararlı bir şeyi kendisi tüketiyorsa, o şey bir mal değildir. Diğer yandan, bir şey başka şeylerle sadece o şeyin diğer şeylerin sahipleri için bir yararı varsa değiştirilebilir. Bütün mallar yararlı şeylerdir; ama bütün yararlı şeyler mal değildir.¹

2.1.5. Üretimin dar ve geniş kapsamları arasındaki ayrım, ekonomik gelişim sırasında; dolaşım ve bölüşümün tarladaki ve işyerindeki üretim ilişkileri temel sistemine bağlı olmakla birlikte bundan farklı üretim ilişkileri sistemi olarak ortaya çıkmalarından ileri gelmektedir. Bkz. Marx, Ekonomi Politığın Eleştirisine Giriş, km. 2, par. 1-4 (1-5), 21-37 (17-34): Marx, Kapital, c. 1, bl. 18, km. 1, tümü; c. 3, bl. 1, par. 1; bl. 51, tümü: Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 59-60: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 1-6 (1-5), 15-16 (14). Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 1-3.

2.2.1. Marx, Ekonomi Politığın Eleştirisi, bölüm 1, par. 1-4, 39-40 (32-33): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 1, par. 1-5, 17; bl. 2, par. 2-3; bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 8; c.3, bl. 37, par. 45: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 4, par. 18-19: Lenin, Kari Marx, 'Değer' başlıklı km. par. 1.

Bir malın kullanım-değeri üretildiği toplumsal koşullardan daha çok kendi fiziksel özelliklerine bağlıdır. "Buğdayın tadından onu kimin -yani Rus toprak kölesinin mi, Fransız köylüsünün mü, yoksa İngiliz kapitalistinin mi- ektiği anlaşılmaz. Toplumsal gereksinimleri karşılamasına ve bundan dolayı toplumsal bütüne bağlı olmasına rağmen kullanım-değeri hiçbir toplumsal üretim ilişkisini yansıtmaz." Diğer yandan, bir malın değişim-değeri kendisinin ve kendisi gibilerinin üretildiği toplumsal koşullara bağlıdır. Değişim değeri şeyler aracılığıyla insanlar arasındaki bir ilişkidir: üretici güçlerin gelişiminin belirli bir aşamasında ortaya çıkan ve kullanım-değerleri üretmenin özgül tarihsel biçimlerine tekabül eden bir üretim ilişkisi. Ekonomi politik, kullanım-değeriyle sadece değişim-değeri için maddi bir koşul olduğu sürece ilgilenir.²

"Değişim-değeri, ilk bakışta, bir nicel ilişki, bir tür kullanım-değerlerinin bir diğer tür kullanım-değerleri ile değişim oranı, zamana ve yere göre sürekli değişen bir ilişki olarak görünür." Bir değişim oranı karşılaştırma için bir temel meydana getirmektedir, ama bu temel değişilen malların fiziksel (maddesel) özelliklerinde ve kullanım-değerlerinde bulunamaz. "Bu ortak öge, malın, geometrik, kimyasal, ya da bir başka doğal özelliği olamaz. Genellikle malların maddesel özellikleri ancak, onları yararlı kıldıkları, yani kullanım-değerleri haline getirdikleri sürece sözkonusu olurlar. Buna karşılık, mallar arasındaki değişim ilişkisinin açıkça belirlediği husus, bu malların kullanım-değerlerinden (tamamen) soyutlandığıdır. Buna göre, bir değişim ilişkisinde bir kullanım-değeri, yeterli oranda bulunmak koşulu ile, tam diğer bir kullanım-değeri kadardır... Mallar, kullanım-değerleri olarak, birbirlerinden, herşeyden önce, niceliklerinde ayrılırlar; değişim-değerleri olarak ise, birbirlerinden ancak niteliklerinde ayrılabilirler ve bir zerre bile kullanım-değeri içeremezler."³

2.2.2. Marx, Ekonomi Politğin Eleştirisi, bl. 1, par. 3. Kullanım-değerinin ekonomik rolü üzerine aşağıdaki 2.2.3. numaralı nota bkz. Değişim-değeri için (gerekli) kurumsal koşullar üzerine aşağıdaki 2.3.3. numaralı nota bkz.

2.2.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 1, par. 5-9. Kullanım-değerinin

3. Değişim değerinin temelini bulmak için, Marx malların tüketilirken sağladıkları yararı bırakıp onların üretilirken gerektirdikleri emeğe yönelir. "Bir malın kullanım-değerini bir yana bırakırsak, geriye onun yalnız bir (tek) özelliği kalır: emek ürünü olması. Bununla birlikte, bu emek ürünü bile elimizde değişikliğe uğramış bulunuyor. Eğer emek ürününü kendi kullanım-değerinden soyutlarsak, onu, kendisini kullanım-değeri yapan maddi öge ve biçimlerden de soyutlamış oluruz. Emek ürünü artık bir masa, bir ev, bir miktar iplik veya yararlı herhangi bir şey değildir. Onun duyularımızı etkileyen tüm özellikleri yokolmuştur. O, artık marangoz işçiliğinin, inşaat işçiliğinin, iplik dokuma işçiliğinin veya herhangi bir diğer özgül üretken iş türünün ürünü değildir. Emek ürünlerinin yarara ilişkin niteliği ile birlikte, bunların temsil ettiği işin yarara ilişkin niteliği de ortadan kalkar; ve bunun sonucu olarak bu işlerin farklı somut biçimleri de yokolur; bunlar artık birbirlerinden ayırılmaz olduklarından, tümü (aynı) homojen, soyut insan emeğine indirgenirler."¹

Marx, mallar üreten emekte, malların kendilerinin iki yönlü niteliğine tekabül eden, iki yönlü bir nitelik bulur. Bir yandan, "her türlü emek, belirli bir amaca yönelik özgül bir biçimde insan iş-gücü harcamasıdır ve bu somut ve yararlı emek oluşu özelliği ile kullanım-değerleri üretir." Diğer yandan, "her türlü emek, fizyolojik anlamda insan iş-gücü harcamasıdır ve bu türdeş

ekonomik rolü üzerine ayrıca bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 1, par. 20-63 (20-62): Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 1, md. 7, par. 4, dipnot; km. 4 (Wert), par. 2: Marx'tan Engels'e 2 Nisan 1858, par. 5 (7): Marx, Ekonomi Politiğın Eleştirisi, bl. 1, par. 2-4, 20-30 (18-28), 41-43 (34-35), 60 (52): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 1, par. 2-8; km. 3, par. 1-3; km. 3, alt-km. 1, 'eş-değer şekli' başlıklı yer, par. 1-8; km. 4, par. 1-4: Marx, Artık-değer Kuramları, c. 3, ks. 3, bl. 3, km. 3, par. 123, dp: Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 12-16. Mal değişimindeki denge ilişkilerinin açıklanmasında kullanım-değerinin temel olarak alınamayacağı konusunda bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 75-83 (67-75): Marx, Ekonomi Politiğın Eleştirisine Giriş, km. 2, par. 5-20 (6-16): Marx, Kapital, c. 3, bl. 10, par. 24, 37-39 (38-40).

2.3.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 1, par. 10.

(homojen) insan emeği, ya da soyut insan emeği oluşu özelliği ile malların değerini yaratır." Somut emek olarak, (yani) özgül bir ürünün üretilmesinde özgül bir üreticinin faaliyetlerinin bütünü olarak emek, kullanım-değerinin temelidir. Soyut emek olarak, (yani) bir toplumun bütün ürünlerinin üretilmesinde o toplumun bütün üreticilerinin faaliyetlerinin bir kısmı olarak emek, değişim-değerinin temelidir. Soyut emek, devam etme süresi, yani zaman birimleri ile ölçülür; ve malların değerleri kendi üretimleri için toplumsal olarak gereken emeğin toplam süresiyle özdeşir.²

Bir değer biçme süreci, yani işin gereksinmelere nicel bir uydurulması, kullanım-değerleri üreten her ekonomik tarzda şu veya bu biçimde vardır. Ama yalnız bazı üretim tarzlarında bu süreç, mallar olarak alınıp satılmaları sırasında, ürünlere değer verme biçimini alır. "Her çocuk bilir ki, bir ulus, bir yıl demiyeceğim, bir kaç hafta bile çalışmayacak olsa, yok olur. Yine her çocuk bilir ki, farklı gereksinmelerin çokluğuna tekabül eden farklı ürün kitlelerinin edinimi toplumun toplam emeğinin farklı tiplerinin nicelik olarak belirli bir miktarını gerektirir. Toplumsal emeğin belirli oranlarda dağılımı ile ilgili bu zorunluluktan toplumsal üretimin belirli bir biçimi sayesinde kurtulmanın olanaksız olduğu, fakat ancak bu zorunluluğun kendini belirtiş, kendini açığa vuruş tarzının değişebileceği apaçıktır. Doğal yasaların hiç birinden kurtulunamaz. Değişen tarihsel koşullarla birlikte değişebilen tek şey, bu tür bir kanunun kendini ortaya koyuş ve kendi etkinliğini duyuruş biçimidir. Ve toplumsal

2.3.2. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 2, par. 17 (16); km. 1, par. 11-16. Karşılaştıran, Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 2, 8-27 (7-20), 43-47 (35-39): Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 2, par. 1-18 (1-20): Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 33, par. 1: Marx'tan Engels'e 24 Ağustos 1867, par. 1 (3): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 2, par. 1-16 (1-15); km. 3, alt-km. 1. 'eş değer şekli' başlıklı yer, par. 9-19; km. 4, par. 17, dp. 1: Marx, Artık-değer Kuramları, ks. 2, (c. 1, ks. 2), bl. 1, tümü; ks. 3 (c. 2), bl. 1, km. 2, alt-km. 1, tümü: Marx'tan Engels'e 8 Ocak 1868, par. 3 (2): Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 1-5, 18-25: Lenin, Karl Marx, 'Değer' başlıklı km. par. 1-4 (1).

emeğin parçaları arasındaki iç-bağlantısının kendisini tek tek emek ürünlerinin özel değişimi ile ortaya koyduğu bir toplumda, emeğin bu orantılı dağılımının etkin olma biçimi kesinlikle bu ürünlerin değişim-değeridir."³ Değişim değeri aracılığıyla değer-biçme süreci yalnız toplumsal üretimin özel değişimle birlikte olduğu zaman işler.

Özel değişim ortadan kalktığı zaman toplumsal üretim devam etse de değişim-değeri ortadan kalkar ve değer-biçme süreci farklı bir biçim alır. Kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılmasından sonra, "ama toplumsal üretimin sürdürülmesi ile, değer belirlenmesi, iş süresinin düzenlenmesinin, toplumsal emeğin üretimin farklı bölümleri arasında dağılımının ve bu

2.3.3. Marx'tan Kugelman'a 11 Temmuz 1868, par. 3. Karşılaştırm, Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 1, par. 1-19: Marx, Ekonomi Politğin Eleştirisi, bl. 1, par. 14 (13), 18 (16); km. A, par. 9-10 (6-7); Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 2, par. 5-6; km. 4, par. 2, 9-14 (10-15); bl. 2, par. 7-8 (8-9); c. 3, bl. 51, par. 18: Marx'tan Engels'e 8 Ocak 1868, par. 5 (4); Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 4, par. 22: Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 6-7, 25.

Marx, bütün toplumlar arasında insanlar arasında vuku bulan bir süreç olan 'değer biçme' ile sadece mal değişiminin var olduğu toplumlar nesnelere verilen bir özellik olan 'değer' arasında ayırım gözettiğinden bu nokta (biraz) karışmaktadır. 'Değer biçme' için bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 4; bl. 49, par. 48 (44); bl. 51, par. 18: Marx'tan Engels'e 8 Ocak 1868, par. 5 (4); Marx'tan Kugelman'a 11 Temmuz 1868, par. 3; Lenin, Znamechaniya na Kniga Bukharina, 8. sayfa üzerine yorum, bl. 1; 132. ve 133. sayfalar üzerine yorum, bl. 4. 'Değer' için bkz. Engels, Kritik der Nationalökonomie (Ulusal İktisat Politikasının Eleştirisi), par. 26: Marx'tan Engels'e 2 Nisan 1858, par. 5 (7); Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 1, par. 12; km. 3, alt-km. 1, 'nispi değer şekli' başlıklı yer, par. 6; alt-km. 4, par. 4; km. 4, par. 7 (8), 17; c. 3, bl. 51, par. 18: Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 50: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 4, par. 18, 22-23: Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 25: Engels'ten Kautsky'e 20 Eylül 1884, par. 6: Lenin, Znamechaniya na Knigu Bukharina, 134-136 numaralı sayfalar üzerine, yr. bl. 2. Bu ayırımın açıklaması aşağıdaki 2.4.1-2 numaralı paragraflarda ana hatları verilen mal fetişizmi kuramında bulunmaktadır.

konularda hesap tutmanın her zamankinden çok daha gerekli olduğu anlamında, etkin olmayı sürdürür." Ortaklaşa ve bireysel gereksinmelerin dağılımı tarafından belirlenen, toplumsal emeğin belirli oranlarda dağılımı önceden olduğu kadar gereklidir. Bununla birlikte, sosyalizmde, bu dağılım, dolaylı bir biçimde malların pazarda satılışı ile değil de, doğrudan doğruya, işi gereksinmeleri hesaplayarak uydurma ile gerçekleştirilir. Bu, öngörü ve ileriye görememe, denetleme ve denetleme, üretimin planlanması ve değişim anarşisi arasındaki ayrımdır... Sosyalist toplum değer-biçme zorunluluğundan kurtulamaz, ama uyarılığının koşullarını ve sonuçlarını giderek artan oranda bilinçli seçmenin ve bilimsel yönetimin denetimi altına alacak bir biçimde bu zorunluluğa uyabilir. Artık işin gereksinmelere uymasını sağlama mal değişimi ile işlemediği zaman, teker teker insanları zorla baskı altına alan bir güç, insanların ortaklaşa denetlediği bir güç olur.⁴

2.3.4. Marx, Kapital, c. 3, bl. 49, par. 48 (44). Karşılaştırın, Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 80-84 (72-76): Marx, Uluslararası Çalışanlar Kurultayının Açılış Konuşması, par. 10: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 2, 7-8 (8-9), 14-15 (15-16): bl. 14 (12), km. 4, par. 7; c. 2, bl. 16, km. 3, par. 5; c. 3, bl. 10, par. 36 (37); bl. 15, km. 3, par. 17; km. 4, par. 4; bl. 37, par. 5, dp. 2; bl. 48, km. 3, par. 2; bl. 51, par. 12: Marx'tan Engels'e 8 Ocak 1868, par. 5 (4): Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 14: Marx, Götha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 25-60: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 22-23, 28 (27); bl. 4, par. 22-23: Lenin, Znamechaniya na Knigu Bukharina, 8. sayfa üzerine yr. bl. 1; 132. ve 133. sayfalar üzerine açıklama, bl. 4; 134-136 numaralı sayfalar üzerine yr. bl. 2.

Bu nokta, Marx, emek-değer kuramında, birbiriyle bağıntılı olmasına rağmen, iki farklı görevi -birincisi, gerçek maliyetin, bütün toplumlara uygulanabilir bir ölçütünü sağlamayı; ikincisi, şimdilerde genel denge kuramı diye adlandırılabilir, sadece mal değişiminin var olduğu toplumlara uygulanabilir, bir kuram (değer yasasını) oluşturmayı-yüklediğinden (biraz) karışmaktadır. Birincisi için bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 17, dp. 1; bl. 15 (13), km. 2, par. 9-10; bl. 17 (15), km. 4, alt-km. 2, par. 1-2; c. 2, bl. 13, par. 12; bl. 18, km. 2, par. 17-18 (16-17); c. 3, bl. 1, par. 2-7; bl. 15, km. 4, par. 4-7; bl. 39, par. 51-55

4. Değişim aracılığıyla değer-biçmenin etkinliğini sürdürmesinin önemli bir sonucu, Marx'ın deyişiyle, malların fetiş karakteridir. Marx, insan gereksinmelerini tatmin etmeye muktedir bir nesne olarak ele alınan bir ürünün kullanım-değerinin hiç bir esrarlı yönü olmadığını savlar; üretilmesi için toplumsal olarak gereken emek süresi açısından, bir ürüne değer-biçme sürecinin içeriğinde de esrarlı bir yan yoktur. "O halde, mal biçimini aldığı zaman, emek ürününün çapraşık niteliği kaynaktan ileri geliyor. Açıkça bu biçimin kendisinden. İnsan emeklerinin eşitliği, değerın cisimlenmeleri, yani maddesel biçimlenmeleri sayılan emek ürünlerinin nesnel eşitlik biçimini alır. Harcanan insan iş-gücünün bu harcamanın devam süresi ile ölçülmesi emek ürünlerinin değer büyüklüğü biçimini alır. Ve son olarak, üreticiler tarafından harcanan emeklerin toplumsal mahiyetinin ortaya çıkmasına araçlık eden üreticiler arası ilişkiler, kendi emeklerinin ürünleri arasındaki bir toplumsal ilişki biçimini alırlar." Mallar kendilerine bir fetiş karakteri verilen ürünlerdir, kendilerine insan nitelikleri yakıştırılan insan olmayan şeylerdir; çünkü ürünler mallar oldukları zaman, insanlar arası üretici ilişkiler nesneler arası değişim ilişkileri biçimini alır.¹

(51-54); bl. 47, km. 4, par. 12-16, 22-23: Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 4-7. İkincisi için bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 27 (20), 106-111 (96-101): Marx, Ekonomi Politüğın Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 10 (7): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 7-8 (8-9); bl. 19 (17), par. 4; c. 3, bl. 10, par. 5-14, 17-20: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 6, par. 3-4; ks. 3, bl. 4, par. 24-29: Marx, Wagner Üzerine Yan-açıklamalar, par. 9: Engels, Kapital'e ek, ks. 1, par. 8-9 (5), 23 (16), 35 (29). Ayrıca yukarıdaki 2.3.3. numaralı nottaki bunu bütünleyen ayrıma da bkz.

2.4.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 3. Karşılaştırm, Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, 3. elyazması, km. 3, par. 11; km. 4, tümü: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 3, alt-km. 1, par. 7: Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 9, par. 1-2; bl. 3, md. 1, par. 1; bl. 3, km. 2, md. 46, tümü: Marx, Ekonomi Politüğın Eleştirisi, bl. 1, par. 15-16 (14), 60 (52); bl. 2, km. 4, par. 7: Engels, Marx'ın 'Ekonomi Politüğın Eleştirisi', km. 2, par. 10: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 1-10 (1-11), 15-20 (16-20); bl. 2, par. 15; c.3, bl. 35, km. 1, par. 27-28 (25); bl. 36, par. 37

Mal fetişizmi bir aldatmacadır, ama mal değişiminin gerçek özelliklerine dayanan bir aldatmaca. "Yararlı nesneler, genel olarak, ancak, birbirlerinden bağımsız olarak harcanan özel kişisel emeklerin ürünleri oldukları için, mal haline gelirler. Bu zel ve kişisel emekler bütünü, toplam toplumsal emeği meydana getirir. Üreticiler arasındaki toplumsal ilişki, ancak bunların emek ürünlerinin birbirleri ile değişimi yoluyla kurulduğu için, üreticilerin özel emeklerinin zgl olarak toplumsal karakteri de ancak bu değişim sırasında ortaya çıkar. Bir başka deyişle, özel ve kişisel emek toplam toplumsal emeğin bir parçası olarak kendisini ancak, değişim olayının ürünler arasında doğrudan doğruya ve üreticiler arasında, ürünler aracılığıyla, dolaylı olarak kurduğu ilişkilerle ortaya koyar ve kabul ettirir. Kendi zel emekleri arasındaki toplumsal bağlantılar üreticilere gerçekte var oldukları gibi, yani onların işinde çalışan insanların kendi aralarındaki dolaysız toplumsal ilişkiler olarak değil de aksine kişiler arasındaki nesnel ilişkiler ve nesneler arasındaki toplumsal ilişkiler olarak grnrlr."²

Mal fetişizminin toplum kuramında önemli bir yansıması mal değişimi düzeninin doğanın düzeni ile zdeşleştirilmesidir. Bir değişim ekonomisinde insanlar arası ilişkiler artık böyle görünmezler, tersine mal değişimi sürecinde nesneler arası ilişkiler biçimini alırlar. Bu durumun bir görünümü toplumun üyelerinin artık o anda oldukları gibi değil de -doğal aşamadaki insanlar gibi- tüm toplumsal bağlarını koparmış, yalıtılmış bireyler olarak görünmeleridir. "Serbest rekabetin egemen olduğu bu toplumda," der Marx, "birey, kendisini daha önceki tarihsel çağlarda belirli ve sınırlı bir insan yığışımının bir unsuru haline getiren doğal bağlardan ve benzerlerinden kopmuş görünür. Smith ve Ricardo'nun hala dayandıkları, 18. yüzyılın kahinlerine

(34); bl. 48, km. 3, par. 16 (14): Marx, Artık-değer Kuramları, c. 3, kř. 2, bl. 3, km. 4, alt-km. 1, par. 17-20, 76: Marx, Wagner zerine Yan-açıklamalar, par. 25: Lenin, Marksizmin  Kaynağı, kř. 2, par. 3. Ayrıca aşağıdaki 2.8.1. numaralı par.

2.4.2. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 6. Yukarıdaki 2.33.-4 numaralı paragrafları karşılaştırın.

göre, bir yandan, feodal toplum biçimlerinin parçalanmasının, öte yandan 16. yy'dan beri gelişen yeni üretim güçlerinin yarattığı bu 18. yy. insanı geçmişte yaşamış olduğu kabul edilen bir ölkü gibi görmektedir. Onlar bu insanı tarihin sonucu olarak değil, tersine tarihin başlangıcı olarak görmektedirler." Bir tamamlayıcı görünüm de toplumun üyeleri arasındaki toplumsal ilişkilerin artık o anda oldukları gibi değil de, -doğanın tüm ebedi yasaları gibi- tüm tarihsel sınırlandırmalardan bağımsız, kaçınılmaz üretim koşulları olarak görünmesidir. "İktisatçıların tek bir çalışma yöntemi vardır. Onlar için iki türlü kurum vardır: sanatın ürünü olanlar ve doğanın ürünü olanlar. Feodal sistemin kurumları yapaydır, burjuvazininkiler ise doğaldır... Var olan ilişkiler -kapitalist üretim ilişkilerinin- doğal olduğunu söylemekle iktisatçılar, 'bunlar doğanın yasalarına uygun bir biçimde zenginliğin yaratıldığı ve üretim güçlerinin geliştiği ilişkilerdir,' demek istiyorlar. Bunun sonucu olarak, bu yasaların kendileri, zamanın etkileyemediği, doğanın yasalarının bir parçasıdır. Toplumu her zaman yönetmesi gereken ebedi yasaların bir parçasıdır. Böylece, bugüne dek tarih diye bir şey varolmuştur, fakat bundan böyle yoktur." Mal fetişizmi aldatmacaları gerçek toplumsal değişimin tarihsel akışından koparılıp tarihüstü doğal hak ve hukuk soyutlamalarına bağlanan toplum kuramında yansır.³

2.4.3. Marx, Ekonomi Politîğin Eleştirisine Giriş, km. 1, par. 1 (2): Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, bkz. 7, par. 1. Karşılaştırın, Marx, Yahudi Sorunu, ks. 1, par. 68-102 (56-89): Engels, Sozialgeschichte Englands (İngiltere'nin Toplumsal Tarihi), ks. 1, yn. 4, par. 1: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 43-44: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 1, 'Der Kommunismus' başlıklı alt-km., par. 15; km. 2. 'Moral, Verkehr, Exploitationstheorie' başlıklı alt-km. par. 7, 9-11: Marx'tan Annenkov'a 28 Aralık 1846, par. 32-34 (30-32): Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 38 (39): Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 8, par. 1-2; md. 9, par. 8-13: Marx, Ekonomi Politîğin Eleştirisine Giriş, km. 1, tümü; km. 3, par. 12 (8): Marx, Ekonomi Politîğin Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 10 (7): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 11 (12), 17; bl. 2, par. 13; bl. 24 (22), km. 5, par. 1, dp. 2; c. 3, bl. 51, par. 1-5. 22-23: Marx, Artık-değer Kuramları, ks. 1, (c. 1, ks. 1), bl. 6,

5. Sadece bir değişim sistemi olarak ele alınan kapitalist toplumun bazı özelliklerini inceledik. Şimdi kapitalizmi diğer değişim sistemlerinden ayırdeden özelliği, ücretli emeğin sömürölmesini ele almalıyız.

Malların dolaşımı, yani para aracılığı ile malların dolaylı değişimi, iki türölüdür. Basit mal-dolaşımı mal-para-mal biçimindedir; satın almak için satmaktır: sahibi tarafından tüketilmeyen malların, sahibinin tükettiği malları (satın) alabilmesi için, satılmasıdır. "Tüketim, yani gereksinmelerin giderilmesi, bir tek sözle kullanım-değeri, bu dolaşım biçiminin son (nihai) amacıdır." Kapitalist dolaşım para-mal-para biçimindedir; bu dolaşım sürecinin sonundaki para miktarı daima başlangıçtaki miktardan daha fazladır. Bu, satmak için satın almaktır: kapitalistin üretim sürecinde kullandığı malları, ürününü harcadığı paradan daha fazlasına satmak için, (satın) almasıdır. "Bundan dolayı, bu dolaşımın itici dürtüsü ve ayırdedici amacı, değişim değerinin kendisidir." Basit dolaşım bir çeşit kullanım-değeriyle başlar ve yerine diğer bir çeşit kullanım-değeri koyar. Kapitalist dolaşım bir miktar değişim-değeriyle başlar ve onu, ek bir, bir miktar değişim-değeriyle birlikte, tekrar kazanır. Bu ek miktar, Marx'ın deyişiyile, artık-değerdir.¹

Basit mal-dolaşımı ile kapitalist dolaşım arasındaki ayrım basit

par. 1; ks. 3, bl. 2 (c. 2, ks. 3), km. 4, alt-km. 5, par. 14 (15): Engels, Anti-Dühring, gr. 1, bl. 1, par. 2-3; ks. 2, bl. 1, par. 10 (9): Lenin, Halkın Dostları, ks. 1, par. 14-20 (14-17). Ayrıca, yukarıdaki 1.5.4.-5 ve aşağıdaki 2.5.3.-5, 2.9.1 numaralı paragraflar.

2.5.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 4 (bl. 4, km. 1), par. 16 (15). Ayrıca Marx, Grundrisse, "Urtext Zur Kritik" ('Ekonomi Politieğin Eleştirisinin Ön-metni) başlıklı bl. km. 6, tümü: Marx'tan Engels'e 2 Nisan 1858, par. 9-10 (12-14): Marx, Ekonomi Politieğin Eleştirisi, bl. 2, km. 3, par. 1-2: Marx, Kapital, c. 1, bl. 4 (bl. 4, km. 1), tümü; bl. 5 (bl. 4, km. 2), tümü: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 7, par. 1-7 (1-6): Lenin, Karl Marx, 'Artık-değer' başlıklı km. par. 1.

Artık-değer, kapitalistin net kazancı ile özdeş değildir. Artık-değer, kapitalistin karı olarak elinde tuttuğu tutar kadar, rant ve faiz olarak ödediği tutarı da içerir. Bkz. Marx'tan Engels'e 24 Ağustos 1867, par. 1 (3): Marx, Kapital, c. 3, bl. 3.

mal-üretimi ile kapitalist üretim arasındaki ayrıma bağlanır. Basit mal üretiminde üretim araçları bunları kullanan tek tek üreticilere aittir. Bu tip üretimin yapıldığı bir ekonomide sömürü olmaksızın değişim olabilir; ve bunun olduğu ölçüde, toplum sınıfsız bir küçük mal-üreticileri toplumdur. Bu "insanların kapitalistler, ücretli işçiler, toprak sahipleri, kiracı çiftçiler, tefeciler, v.b. olarak değil sadece basit mal-üreticileri ve basit mal-değişimcileri olarak ilişki kurdukları, burjuvazinin kaybolmuş cenneti (paradise lost)"dir.²

Burjuva iktisatçılarına göre, kapitalizm kapitalistleşen bireylerin mülk biriktirmesi aracılığıyla basit mal-üretiminden çıkar. "Çok zaman önce bir dönemde, toplumda iki çeşit insan grubu vardı: bir yanda, gayretli, akıllı ve herşeyden önce tutumlu seçkinler; öte yandan tembel, ellerine geçen herşeyi ve daha fazlasını, hovardalığa harcayan edepsizler... Böylece, birinciler gittikçe zenginleştiler, diğerlerinin ise sonunda kendilerinden başka satacakları birşeyleri kalmadı. Bütün çalışmalarına rağmen, hala kendilerinden başka satacakları hiçbir şeyleri olmayan büyük kitlelerin sefaleti ve çalışmayı bırakalı çok zaman olduğu halde bir küçük azınlığın durmadan artan zenginliği bu ilk günahla başlar." İlk birikim efsanesi budur.³

Marx'a göre, kapitalizm, ücretli işçi olan kişilerin mülksüzleştirilmesi aracılığıyla feodal üretimden çıkar. "Sermaye ilişkisi, işçilerle bunların kendi emeklerini kullanmak için

2.5.2. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 9 (6). Karşılaştıran Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, 3. elyazması, km. 3, par. 9-10: Marx, Grundrisse, "Ekonomi Politiğin Eleştirisi'nin Ön-Metni" başlıklı bl., km. 5, par. 5. Ayrıca yukarıdaki 2.4.3. numaralı paragrafı karşılaştıran.

2.5.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 2. Karşılaştıran Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 1 (elyazması 1, km. 4), par. 5: Marx, Grundrisse, "Ekonomi Politiğin Eleştirisi'nin Ön-Metni" başlıklı bl., km. 5, par. 1-5: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 4, km. 2, par. 4: Marx, Kapital, c. 1, bl. 24 (22), km. 1, par. 15, bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 1-2; bl. 33 (25), par. 1 (1-2): Marx, Artık-değer Kuramları, ks. 1, (c. 1, ks. 1), bl. 3, par. 3-14 (3-22); ks. 2 (c. 1, ks. 2), bl. 2, km. 1, tümü; km. 2, tümü; c. 3, ks. 5, bl. 3, par. 41.

gereksinme duydukları şeylerin mülkiyeti arasında tam bir kopma ve ayrılmayı gerektirir... Bunun sonucu olarak, sermaye ilişkisine yol açan süreç, işçileri kendi üretim araçlarının mülkiyetinden koparıp ayıran bir süreçten başka birşey olamaz; bu, bir yandan, toplumun yaşamını sürdürme ve üretim araçlarını sermayeye dönüştüren, öte yandan doğrudan doğruya üretici olan kimseleri ücretli işçi durumuna sokan bir süreçtir. Demek oluyor ki, ilk birikim denilen şey, üreticileri üretim araçlarından ayıran tarihsel bir süreçten başka birşey değildir." İlk birikim gerçeği budur.⁴

2.5.4. Marx, Kapital, c. 1, bl. 26 (bl. 24, ks. 1), par. 3. Karşılaştırm, Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 2, km. 1, par. 1-15 (1-14); Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 2, par. 41-46; Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 4-8; Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 20, par. 16; md. 21, par. 24-34; Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 7, par. 5; Marx, Kapital, c. 1, bl. 6, (bl. 4, km. 3), par. 3-7; bl. 26-31 (bl. 24, km. 1-6), tümü; bl. 33 (25), tümü; c. 3, bl. 37, par. 1-5; bl. 47, km. 4, tümü; Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 5-8; Lenin, Rusya'da Toprak Sorunu, km. 2, par. 3; Lenin, Karl Marx, 'Artık-değer' başlıklı km., par. 2.

Marx, kapitalizmin ekonomik yapısının serfliğin (toprak köleliğinin) ortadan kalmasından uzun bir süre sonra feodalizmin içinden çıktığını yazar. Bkz. Kapital, c. 1, bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 4-7; bl. 27 (bl. 24, km. 2), par. 1-2. Marx, hangi anlamda, toprak köleliğinin bulunmadığı bir toplumu tanımlamak için 'feodal' terimini kullanmaktadır? Birincisi, feodal üretim tarzının temelini oluşturan sömürü tipini, serflik ile özdeşleştirmemekte, serfliğin aşırı bir durum olduğu sadece toprağın tasarruf (kullanım) hakkına sahip olan bütün bir özgür olmayan üreticiler grubu ile özdeşleştirmektedir. ('Leibeigenschaft oder Hörigkeit' Marx ve Engels'in feodal sömürüden bahsederken kullandıkları bir deyimdir). Rant biçiminde değişimler aracılığıyla, emek-ranttan para-ranta geçişe koşut olarak serflikten daha hafif bağımlılık biçimlerine geçiş feodal ekonomik gelişimde yaygın bir durumdur. Bkz. Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 1, par. 8, 24 (26); Marx, Kapital, c. 1, bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 5; c. 2, bl. 20, km. 12, par. 33; c. 3, bl. 37, par. 5; bl. 47, km. 2, par. 1-2 (1), 4-6 (3-5); km. 3, tümü; km. 4, par. 1-3; km. 5, par. 1-5; **Marx, Artık-değer Kuramları, c. 3, ks. 6, bl. 1, par. 1-26; Engels, Kapital'in 1. Cildi Üzerine Açıklayıcı Yorumlar, no. 1, par. 2; Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 10, par. 23 (22); ks. 2, bl. 2, par. 12 (10); bl. 4,**

Bu sürecin sonucu bir özgür işçiler sınıfının oluşumudur; "iki anlamda" özgürdüler, "köleler, serfler ve bunlara benzer kimseler gibi üretim araçlarına doğrudan doğruya bağlanmış değildirler; ama kendi toprak ve araçları ile çalışan çiftçilerde olduğu gibi üretim araçları kendilerine ait değildir. Bunun sonucu olarak kendilerine ait üretim araçları yoktur, bunlardan bağımsızdırlar."⁵ Doğrudan doğruya üretici olan kimselere mülklerinin ellerinden alınması karşılığında verilen bu özgürlük, beraberinde bir diğer tür bağımlılığı kabul etme zorunluluğunu getirir. Özgür işçiler, yaşamak için, üretim araçlarının sahiplerine hizmetlerini satmaya zorlanırlar. Bu özel değişim ilişkisinin, yani iş-gücü alım satımının, üstün gelmesi toplumda yeni bir sınıfsal

par. 9; ks. 3, bl. 2, par. 24: Engels'ten Marx'a: 15 Aralık 1882, par. 2; 16 Aralık 1882, par. 1; 22 Aralık 1882, par. 2 (5): Engels, Franklar Dönemi, km. 1, par. 21, 33, km. 2, par. 6-24: Engels, Feodalizmin Çöküşü, par. 4-5: Engels, Marx, par. 24-31 (22-29): Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 25: Engels, Prusya Köylüleri Tarihi Üzerine, par. 1-5: Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, km. 1, par. 9. (Bu bölümlerin bazılarında terminolojik ayrımlar çeviri sırasında kaybolmuştur.) İkincisi özgür olmayan üreticilerin tasarruf hakkı aracılığıyla sömürü, en önemli olmasına rağmen, feodal ekonomiyi tanımlayan tek belirleyici özellik değildir. Marx, üreticilerin büyük çoğunluğunu özgür mülk sahibi köylülerin oluşturduğu onbeşinci yüzyıl İngiltere ekonomisine benzer bir ekonominin bile belirleyici özellikleriyle feodal ekonomik gelişimin son bir evresi olarak gösterilebileceği düşüncesindedir. Geniş malikaneler, çoğu kez, ayrıca kendileri için çalıştıkları birer toprak parçasına sahip olan emekçiler tarafından işlenmektedir. Bütün gerçek üreticiler ortak toprakların kullanımına katılmaktadır. Köylü tarımı kendine yeterli ev endüstrisi ile birleşmiştir. Onaltıncı yüzyıl İngiltere'sinde kapitalist çiftçiliğin büyümesi, ortak toprakların çevrilmesi (enclosure) ve kendine yeterli ev endüstrisinin yıkılması ile kapitalist olduğundan daha fazla feodal olmuş olan bir ekonomi feodal olduğundan daha fazla kapitalist oldu. Bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 27 (bl. 24, km. 2), tümü; bl. 29 (bl. 24, km. 4), tümü; bl. 30 (bl. 24, km. 5), tümü; c. 3, bl. 47, km. 4, par. 3-13 (3-12); km. 5, par. 8-9: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 8-10: Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, km. 1, par. 9.

2.5.5. Marx, Kapital, c. 1, bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 3.

bölünmeye yolaçar. İş-gücü satanlar ücretli işçilerdir, işçi sınıfıdır (proletaryadır): iş-gücü satın alanlar kapitalistlerdir, burjuvazidir.

6. İş-gücünü, Marx, çalışma kapasitesi, yani "insanın canlı varlığında mevcut olan ve onun herhangi bir kullanım-değeri üretirken kullandığı fizik ve zihni yeteneklerinin bütünü" olarak tanımlar. İş-gücü iş sürecinin tüm biçimlerinde kullanılır. İş-gücünün kullanılabilirliği her üretim tarzı için gerekli bir koşuldur. Ama iş-gücü, toplumsal gelişimin her aşamasında belli bir biçimde kullanılabilir olmasına rağmen, bir mal biçiminde geniş olarak sadece üretici güçlerin gelişiminin özgül bir aşamasında ve özgül birtakım üretim ilişkileri içinde kullanılabilir. Marx'ın tanımlamasına göre, kapitalizm, iş-gücünün normal olarak bir mal sayıldığı ekonomik biçimdir.¹

Bir mal olarak, iş-gücünün bir kullanım-değeri ve bir

2.6.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 2. İş gücünün tanımı için ayrıca bkz. Marx, Arbeitslohn (Ücret), gr., par. 2-5: Marx, Grundrisse, "Ekonomi Politigin Eleştirisi'nin ön-metni" başlıklı bl., km. 3, alt-km. 1, md. 1, par. 2-8: Marx, Ekonomi Politigin Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 13 (9); Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 7, par. 1-3: Marx, Kapital, c. 1, bl. 4-5 (bl. 4, km. 1-2), tümü; bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 1; bl. 9 (7), km. 1, par. 8, dp., bl. 19/17, par. 6-8: Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 2, bl. 3, km. 1, par. 20: Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 1, par. 31: Engels, Marx'ın Kapital'inin 2. Cildine 1885 Tarihli Önsöz, bl. 2, par. 31: Engels, Marx'ın 'Ücretli Emek ve Sermayesi'ne 1891 Tarihli Önsöz, par. 3-18.

Kapitalizmin tanımı, Marx'a göre sermaye kapitalizmden çok daha eski olduğundan biraz karışmaktadır. Sermaye mal değişimi ile belirlenen ve nitelendirilen kapitalist ve kapitalizm-öncesi birçok ekonomik biçimde ortakolan bir üretim ilişkisidir. Kapitalizm üretim ilişkilerinin bütünsel bir yapısıdır, sömürünün iş-gücünün satın alınması ile olağan olarak gerçekleştiği tek ekonomik biçimdir. Karşılaştırın, Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 1-16: Marx, Kapital, c.1, bl. 4 (bl. 4, km. 1), par. 1-3; bl. 5 (bl. 4, km. 2), par. 16-19; bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 1-8 (1-9); bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 7; bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 1-5 (1-4); bl. 33 (25), par. 1 (1-4), c. 2, bl. 1, km. 2, par. 6-8 (4-6); bl. 4, par. 51 (52); c. 3, bl. 20, tümü; bl. 51, par. 10-14: Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 7, par. 1-10 (1-9), 16-18 (15-17): Lenin, Halkın Dostları, ks. 3, par. 27-30:

değişim-değeri vardır. İş-gücünün kullanım-değeri, iş-gücünün üretim sürecinde kullanılmasından ileri gelir; bundan dolayı, alet ve hammadde gibi bu sürecin diğer öğeleri kullanılmıyorsa iş-gücünün kullanım-değeri gerçekleşmez. Basit mal üretiminde iş-gücü bir mal olmaz; çünkü işçi yalnız kendi iş-gücüne değil aynı zamanda onu kullanması için gereken üretim araçlarına da sahiptir. İş-gücünü değil, emeğinin ürününü satar. Diğer yandan, kapitalizmde, iş-gücü bir mal olur; çünkü bu durumda işçi yalnız kendi iş-gücüne sahiptir ve onu kullanması için gereksinme duyduğu alet ve hammaddelerden yoksundur. Üretmek için, iş-gücünü bir üretim araçları sahibine, bir kapitaliste satmak zorundadır. Kendi iş-gücü satın alınıp üretimde kullanıldığı zaman, emeğinin ürünü kapitalist tarafından satın alınmış olunur. Kapitalist alıcılar iş-gücü alımında bu malın kullanım-değerini elde ederler, karşılığında işçi satıcılara bunun değişim-değerini verirler.²

İş-gücünün değişim-değeri "diğer herhangi bir malın değişim-değeri gibi, bu özgül nesnenin üretimi ve dolayısıyla yeniden-üretimi için gerekli iş (çalışma) zamanı ile belirlenir." Ama iş-gücü ancak yaşayan bireyin kapasitesi veya kudreti olarak varolduğu için, iş-gücünü üretmek ve yeniden üretmek için gereken iş zamanı, işçinin kendisini üretmesi ve yeniden üretmesi için gereken iş zamanına eşittir. Bundan dolayı "iş-gücünün değeri iş-gücü sahibinin -işçinin- kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli tüketim maddelerinin değeri kadardır."³

İş-gücünün gerçekte satıldığı fiyat işverenlerle işçiler

Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, bl. 8, km. 3, par. 1. Ayrıca yukarıdaki 1.2.3. numaralı paragrafla karşılaştırın.

2.6.2. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 4-5; bl. 7 (5), km. 1, par. 22-24 (22-25); bl. 19 (17), par. 3; bl. 24 (22), km. 1, par. 16-17 (15-16): Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 7-8.

2.6.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 10 (11). Ayrıca Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 32-35 (25-27): Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 2, par. 19-25: Marx, Serbest Ticaret Sorunu Üzerine, par 78-80 (79-81): Marx/Engels, Komünist Manifesto, km. 1,

arasındaki mücadele ile kısmen belirlendiği için herhangi bir diğer malın fiyatından farklıdır. Yaşamını sürdürmenin alt sınırı işçinin fiziksel (olarak) varolmasının kaçınılmaz zorunlulukları ve gereklilikleri tarafından saptanmıştır. "Öte yandan, zorunlu denilen gereksinmelerin, giderilme tarzları gibi nicelikleri de tarihsel gelişme derecesinin ürünüdür ve bundan dolayı, büyük ölçüde ülkenin uygarlık düzeyine ve diğer şeyler yanında, esas itibariyle serbest işçi sınıfının hangi koşullar altında ne tür alışkanlıklarla ve nasıl bir yaşama düzeyinde oluşmuş olduğuna bağlıdır." Gerçek ödeme düzeyi "ancak sermaye ve emek arasındaki sürekli mücadele ile belirlenir ve saptanır; kapitalistler ücretleri en düşük düzeye indirmek ve iş-gücünü en uzun düzeye çıkarmak için durmadan çabalarken, işçi de ters yönde sürekli baskı yapar."⁴

7. İş-gücünün fiyatının bu özelliği onun kullanım-değerinin bir özelliğine dayanır. Herhangi bir diğer malın kullanım-değerinin tersine, iş-gücünün kullanım-değerinin kendisi bir değer kaynağıdır. Artık-değer, kapitalist üretim sürecinde emeğin kullanımının, hammaddelelerin değişim-değerlerine, kullanılan iş-gücünün değişim-değerinden daha büyük bir değişim-değeri eklemesi olgusunun sonucudur. Kapitalist üretimde

par. 30-31; km. 2, par. 22 (23): Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 1, md. 20, par. 2: Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 7, par. 6-8: Marx, Merkez Konseyinin Raporu 1866, bl. 6, km. 1, par. 1: Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 10-16 (11-17); bl. 19 (17), par. 1-8: Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 1 (c. 1, ks. 1), bl. 6, par. 4: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 4, par. 24: Engels, Marx'ın "Ücretli Emek ve Sermayesi'ne Giriş 1891, par. 7-10, 18. Yukarıdaki 2.3.1-2 numaralı paragrafları karşılaştırın.

2.6.4. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 10 (11): Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 14, par. 8. Ayrıca Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 3 (Rekabet), par. 1-9 (1-7): Marx, Ücret, km. 5, par. 1-5: Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 14, par. 3-9: Marx, Kapital, c. 1, bl. 10 (8), km. 1, tümü; c. 3, bl. 50, par. 18: Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 1 (c. 1, ks. 1), bl. 6, par. 4: Engels'ten Bebel'e 18-28 Mart 1875, par. 9 (7): Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 2, par. 1-6: Engels, Labour Standard'dan Makaleler, makale 2, tümü.

"iş-gücünde saklı bulunan geçmişte harcanmış emek ve iş-gücünün kullanılabilir kıldığı canlı emek, iş-gücünün muhafaza ve bakım masrafları ve onun iş sürecinde günlük harcanışı, birbirlerinden tamamen farklı büyüklüklerdir... Kendisini yirmidört saat canlı tutmak için yarım günlük iş (emek) gerekiyor olması, işçinin tam bir gün çalışmasına asla engel değildir. Bundan dolayı, iş-gücünün değeri ile iş-gücünün iş süreci sırasında yarattığı değer tamamen farklı büyüklüklerdir. Kapitalist, iş-gücünü satın alırken, işte bu farkı gözönünde tutmuştu... İş-gücünü asıl belirleyen şey, bu malın özgül kullanım-değerinin bir değer kaynağı olması, kendisinin sahip bulunduğundan daha fazla değer kaynağı olmasıdır." Kapitalist işçinin çalışma kapasitesini değerinde alır, işçinin emeğinin ürününü değerinde satar ve aradaki farkı, artık değeri, cebine indirir. Ücretler üzerindeki sınıf mücadelesi kapitalistlerin, işçilerin yarattığı değerden ne kadarını geri vermeleri gerektiğini belirler.¹

Sömürü, başkalarının emeğinin ürünlerine, üretim araçlarına sahip bireyler tarafından el konulmasıdır. İş-gücü satımının marksist çözümlemesi, sömürünün, feodalizmin ve köleciliğin

2.7.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 7 (5), km. 2, par. 22 (23). Ayrıca Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 17-19; Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 1, md. 20, par. 3-4; Marx, Ekonomi Politikin Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 13-14 (9-10); Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 6, par. 1-5; Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 1; bl. 7 (5), km. 2, tümü; bl. 18 (16), par. 17-18 (19-20); Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 2. (c. 1, ks. 2), bl. 1, tümü; bl. 2, km. 5-6, tümü; Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, km. 2, par. 6; Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 5, par. 20-26 (19-24); bl. 7, par. 4-9 (3-8); Engels, Marx'ın 'Ücretli Emek ve Sermaye'sine Giriş 1891, par. 19-22; Lenin, Karl Marx, 'Artık-değer' başlıklı km., par. 1.

Fabrika binasının ve makinelerin kullanılması da elde edilen ürünün toplam değişim değerine katkıda bulunur. Ama Marx'a göre tıpkı hammaddelerin kullanılmasının bir artık -değer kaynağı olmaması gibi, fabrika binasının ve makinelerin kullanılması da bir artık-değer kaynağı değildir. Belirli bir malın, sadece teknolojinin varmış olduğu düzeyin zorunlu kıldığı toplam iş zamanı süresini gerektiren yöntemlerle üretildiğini varsayalım. Gerekli bina ve aletlerin ilk kullanıldıkları andan

olduğu gibi kapitalizmin de asal özelliği olduğunu kanıtlar. Kapitalizmi diğer sınıflı toplumlardan ayıran sömürü yöntemidir; artık-ürünün artık-değer biçimini alması, yani mal değişiminin ortaya çıkışının, emeğin sömürülmesi gerçeğini saklaması, olgusudur.

"Ücret şekli," der Marx, "iş-gününün gerekli iş zamanı ve artık-iş zamanı, karşılığı ödenmiş ve karşılığı ödenmemiş iş zamanı diye bölünüşü ile ilgili her türlü izi siler, yokeder. Her iki türlü iş, ödenmiş iş olarak görünür. Serf işinde, serfin kendisi için yaptığı iş ile toprak sahibi için zor altında yaptığı iş birbirinden zaman ve mekan itibariyle, insan duyularının algılayabileceği bir biçimde, ayrı ve farklıdır. Köle işinde ise, iş-gününün kölenin sırf yaşamını sürdürmek için tükettiği araçların değerini yeniden ürettiği, yani dolayısıyla kendisi için çalıştığı kısmında yaptığı iş bile efendisi için yapılmış iş olarak görünür. Kölenin yaptığı bütün iş, karşılığı

bunların tamamıyla aşındıkları ana dek uzanan bütün üretim süresini ele alalım. Marx'a göre bu süre boyunca elde edilen çıktının (out-put) toplam değişim-değeri şu üç niceliğin toplamına eşittir: birincisi, tüketilen hammaddelerin üretilmesi için gerekli toplam iş zamanı; ikincisi, aşınan bina ve makinelerin üretilmesi için gerekli toplam iş zamanı; ve üçüncüsü, üretim sürecinde istihdam edilen işgücünden çekip çıkarılan toplam iş zamanı. Hammaddeler, bina ve makineler üretilen toplam değişim-değerine kendi ilk değişim değerleri kadar katkıda bulunurlar, ne daha fazlası ne de daha azı sözkonusu değildir. Bu nedenle, Marx bu üretim araçlarına yatırılan değerlerin toplamına sabit sermaye der. Diğer yandan, işgücü üretilen toplam değişim-değerine kendi değişim-değerinden daha fazlasını katar. İşgücüne yatırılan değerlerin toplamına, Marx, bu nedenle, değişken sermaye der. Bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 8 (6), tümü.

Bu çözümlemeye göre, rant, faiz ve kar değişim-değerinin belirleyicileri değil, bu değişim-değerinden çıkan sonuçlardır. Bunlar, toprak sahipleri, para sahipleri ve girişimcilerin, iş-gücünün değişim-değeri ile kapitalist üretim sürecinde iş-gücünden çıkarılıp kopartılan değişim-değeri arasındaki farkı kendi aralarında bölüşmelerinin sonunda aldıkları paylardır. Bkz. Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 12, tümü: Marx, Kapital, c. 3, bl. 50, tümü. Yukarıdaki 2.3.4. numaralı notun son kısmını karşılaştırın.

ödenmemiş iş olarak görünür. Ücretli işte tersi geçerlidir: artık-emek (artık-iş) ya da karşılığı ödenmemiş emek (iş) bile karşılığı ödenmiş emek (iş) olarak görünür. Köleci düzende kölenin kendisi için yaptığı iş mülkiyet ilişkisi ile, kapitalist düzende ücretli işçinin karşılığını almadan bedava olarak yaptığı iş, para ilişkisi ile gözlerden saklanır, gizlenir."²

8. Kapitalist sömürünün mal değişimi biçimini almasının önemli bir sonucu, sermaye fetişizmidir. Bütün mal değişimi toplumlarında, insanlar arası ilişkiler nesne ler arası ilişkiler görünümünü alır. Kapitalist toplumda, iki sınıf -işçi sınıfı ve burjuvazi- arasındaki ilişki, iki tip mal -iş-gücü ve üretim araçları- arasındaki ilişki görünümünü alır. Bir yandan, yaşayan işçinin kapasitesi, yalnız bir mal olarak, makinalar ya da hammaddeler gibi satın alınan ve kullanılan bir üretim faktörü olarak kabul edilir. Öte yandan, geçmişte harcanmış emeğin ürünleri, yani üretim

2.7.2. Marx, Kapital, c. 1, bl. 19 (17), par. 12. Karşılaştıran, Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 6 (Sanayideki Çeşitli İşkolları), par. 77 (35); Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 1, par. 13-14; Engels, Principles of Communism (Komünizmin İlkeleri), soru 7-8, tümü: Marx, Ücret, Fiyat ve Kar, bl. 9, par. 1-7; Marx, Kapital, c. 1, bl. 9 (7), km. 1, par. 11; bl. 10 (8), km. 2, par. 1-3; bl. 19 (17), par. 13-20; bl. 23 (21), par. 5-15 (5-16); bl. 24 (22), km. 1, par. 15-32; Lenin, Rusya'da Toprak Sorunu, km. 2, par. 2-3.

Marx'ın kapitalistlere ve toprak sahiplerine sömürücü demesinin nedeni, bunların topluma yararsız olduklarına inanması değildir; tam tersine -ilkbaştanberi sağladıkları yararların yanında zararların da olmasına ve kapitalist gelişimin sonuna doğru zararların yararları götürmesine rağmen- bunların toplumun üretici güçlerini geliştirmede en azından büyük katkıları olduğunu ileri sürer. Kapitalistler ve toprak sahipleri sömürücüler olarak adlandırılırlar çünkü 1) Hemen hemen tüm gelirleri üretim araçlarının kendi tekellerinde bulunmasından kaynaklanır, 2) Üretim araçlarının kullanılmasına ilişkin kararları, genel olarak, bütün toplumun refah düzeyinin yükseltilmesinden ziyade kendi tekeldi gelirlerinin korunması amacına yöneliktir. Bir sömürücü tanım olarak başkasının emeğine el koyandır; bu sömürücü ancak kazaen toplumun yararlı bir üyesi olabilir. Karşılaştıran Mark, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 3, alt-km. 2, par. 33 (32); Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par.

araçları, değer yaratan güçler olarak, artık-değer kaynakları olarak kabul edilirler. İşçi sınıfının toplumsal olarak belirlenen ve tarihsel olarak sınırlanan durumu, yani (kendi) yarattığı artıktan yoksun bırakılması, kapitalist toplumun üyelerine iş-gücünün doğal ve ebedi bir özelliği gibi görünür. Kapitalist sınıfın toplumsal olarak belirlenen ve tarihsel olarak sınırlanan durumu, yani başkalarının yarattığı artığı (fazlayı) zorla alması, üretim araçlarının doğal ve ebedi bir özelliği gibi görünür. Sömürü mal değişimi biçiminde gizlendiği için, kapitalizmin sınıfsal yapısı da doğanın düzeni olarak gizlenir.¹

9. Kapitalist sömürünün mal değişimi biçimini almasının ikinci bir önemli sonucu, kapitalist toplumun bütün üyelerinin biçimsel özgürlüğü ve eşitliğidir. Mal değişimi (alanı), Marx'a göre,

1-2: Marx, Kapital, c. 1, bl. 7(5), km. 1, par. 22-24 (22-25); bl. 13 (11), par. 18-20; bl. 15 (13), km. 4, par. 6 (6-8); bl. 17 (15), km. 4, alt-km. 2, par. 1; bl. 24 (22), km. 3, par. 1-11 (1-9); c. 3, bl. 23, par. 31-46; bl. 46, par. 6 (4); bl. 48, km. 3, par. 2; Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 7, bl. 6, tümü: Engels, Konut Sorunu, ks. 1, par. 21-24 (20-22); Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 4, par. 15-16, ks. 3, bl. 2, par. 25-26; Engels, Labour Standard'dan Makaleler, makale 11, tümü: Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, bl. 8, km. 6, par. 1-5. Ayrıca yukarıdaki 1.2.2. numaralı paragrafa bkz.

2.8.1. Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, elyazması 2, par. 1-2: Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, bl. 11 (Burjuvazinin Proletaryaya Karşı Tavrı) par. 2: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 2, km. 3, par. 3-5: Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 1-9: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 2, par. 23-24 (24-25): Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 9, par. 2; bl. 3, km. 1, md. 4, par. 3: Marx, Ekonomi Politîğin Eleştirisine Giriş, km. 1, par. 3 (4): Marx, Ekonomi Politîğin Eleştirisi, bl. 1, par. 16 (14): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 19; bl. 13 (11), par. 21; bl. 14 (12), km. 5, par. 2-7; bl. 16 (14), tümü; km. 24 (22), km. 4, par. 12-15 (13-16); bl. 33 (25), par. 2 (5); c. 2, bl. 11, par. 31; c. 3, bl. 2, par. 10-12; bl. 51, par. 13: Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 3, bl. 3, km. 2, par. 23-29, 35; ks. 7, bl. 1, tümü; bl. 3, par. 1; bl. 5, par. 6: Lenin, Marksizmin Üç Kaynağı, km. 2, par. 3. Yukarıdaki 2.4 numaralı kesimi ve 2.7.1. numaralı notun son bölümünü karşılaştırm.

"insanın doğuştan sahip bulunduğu hakların tam bir cenneti"dir. "Burada tek sözü geçen; Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet ve Bentham'dır! (*) Özgürlük! Çünkü, bir malın, örneğin iş-gücünün alıcısı da satıcısı da, tamamen kendi özgür iradeleri ile hareket ederler... Eşitlik! Çünkü, bunlar birbirleriyle sadece mal sahipleri olarak ilişki kurarlar ve eşdeğerde olan şeyleri değiştirirler. Mülkiyet! Çünkü, herbiri ancak kendisinin olan şey üzerinde tasarrufta bulunur. Bentham! Çünkü her ikisi de yalnız kendisi ile ilgilenir."¹

Üretim sürecindeki kapitalistler ve işçiler arasındaki ilişkinin ayırdedici temel özelliği olan kölelik ve eşitsizlik, değişim sürecindeki alıcılar ve satıcılar arasındaki ilişkinin ayırdedici temel özelliği olan özgürlük ve eşitliğin altında saklanılmaktadır.

2.9.1. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 19 (20). Karşılaştırın, Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 4, km. 7, par. 12; bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 55; alt-km. 3, par. 19-20: Marx, Rede Über Polen in Brüssel (Brüksel'deki Polonyalılar Üzerine Söylev), par. 12: Marx, Serbest Ticaret Sorunu Üzerine, par. 83-88 (84-89): Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 14, ks. 2, par. 25-31 (26-32): Marx, Grundrisse, bl. 3, par. 2, 7; bl. 3, km. 2, md. 38, tümü; "Ekonomi Politikin Eleştirisi'nin ön metni" başlıklı bl., km. 5, par. 19-29: Marx'tan Engels'e 2 Nisan 1858, par. 11 (15): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 3, alt-km. 1, 'eş-değer şekli' başlıklı yer, par. 19; bl. 2, par. 1; bl. 6, (bl. 4, km. 3), par. 3-6; bl. 10 (8), km. 5, par. 8 (7); km. 6, par. 21 (18), 39 (37), 44 (41); bl. 14 (12), km. 4, par. 7; bl. 15 (13), km. 3, alt-km. 1, par. 3; km. 9, par. 3 (2); bl. 9 (17), par. 13; bl. 23 (21), par. 15-16 (16-17); bl. 24 (22), km. 1, par. 15-33; bl. 25 (23), km. 5, alt-km. 4, par. 3; bl. 26 (bl. 24, km. 1), par. 5; bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 22 (20); bl. 33 (25), par. 7 (10); c. 3, bl. 48, km. 3, par. 2: Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 10, par. 22-25 (21-24); ks. 3, bl. 2, par. 3: Engels, Marx'ın 'Felsefenin Sefaleti'ne 1884 Tarihli Önsöz, par. 19 (15): Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 2, km. 4, par. 19 (17), 34 (31): Lenin, Halkın Dostları, ks. 1,

* (Ç.N.) Jeremy Bentham (1748-1832). Bu İngiliz düşünürünün yararcı ahlak sistemine göre yaşamın amacı zevk ile özdeşleşen mutluluktur ve en yüksek erdem, en büyük sayıda en yüksek mutluluk elde etmektir.

Kapitalist kurumların biçimi ile içeriği arasındaki; soyut özgürlük, eşitlik ve kapitalist değişimin bireyciliği ile somut zorlama, zulüm ve kapitalist üretimin özdevimi (otomatizmi) arasındaki yaygın çelişki, iş-gücünün bu toplumda bir mal olması olgusundan ileri gelir; ve iş-gücü mal olarak kaldığı sürece çözülemez. İyi bir iş günü için iyi bir günlük ücret: bu reformcu ilke sömürüye son veremez. Sömürünün son bulması devrimci bir ilke ile gerçekleşir. Ücret sisteminin ortadan kaldırılması. Kapitalizmin söz verdiği şeyi ancak sosyalizm başarabilir.

par. 46 (36): Lenin, Deception of the People (Halkın Aldatılışı), önsöz, par. 14-15 (14-16); km. 3, par. 4 (5): Lenin, Devlet, par. 24: Lenin, Rech' 31 İyulya 1919, par. 3-4. Ayrıca yukarıdaki 2.4.3, 2.5.3,6 numaralı paragraflara bkz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİZM VE DEMOKRASİ

1. Marksistlere göre, demokrasi kapitalist sınıf egemenliğine en çok uyan devlet biçimidir. "Demokratik Cumhuriyet" der Lenin, "Kapitalizmin mümkün olan en iyi siyasal biçimidir ve dolayısıyla sermaye, demokratik cumhuriyeti.. ele geçirdikten sonra iktidarını öyle sağlam, öyle emin bir biçimde kurar ki, burjuva demokratik cumhuriyetindeki hiçbir kişi, kurum, ya da parti değişikliği, onu sarsamaz." Engels ise ondan "burjuva egemenliğinin mantıksal biçimi" diye bahseder.¹

Kapitalist siyasal yönetimin karakteri kapitalist sömürünün karakterini yansıtır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Marx'a göre, "Üretim araçları sahipleriyle doğrudan doğruya üretici olan kimseler arasındaki ilişki... daima, egemenlik ve bağımlılık arasındaki ilişkilerin siyasal biçimini içeren, bütün toplumsal

3.1.1. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km.3, par. 11 (8): Engels'ten Bernstein'a 24 Mart 1884, par. 1 (6). Ayrıca Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 26: Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 11, par. 2: Lenin, Devlet, par. 28-33 (28-32)

yapının en gizli sırrını, saklı temelini, yani kısaca, devletin özgül biçimini açığa vurur." Ayrıca, kapitalist toplumda iş-gücünün normal olarak bir mal olmasının kapitalizmi diğer ekonomik biçimlerden farklı kıldığını da belirtmiştik.² Şimdi de, sömürü değişim biçimini aldığı zaman diktatörlüğün niçin demokrasi biçimini almaya yöneldiğini meydana çıkarmamız gerekiyor.

Doğrudan doğruya zorlama ve kişisel bağımlılık ile işleyen köleci ve feodal sömürünün tam tersine, kapitalist sömürü iş-gücü alımını sağlayan özgür sözleşme ile işler. Ücret sözleşmesinin yürürlükte olması, sözleşmeyi yapan tarafların yasal özgürlük ve eşitliğini, yani bir serbest piyasada iş-gücünün satın alınmasını önleyebilecek herhangi bir toplumsal bağımlılığın olmamasını, gerektirir. "Bizzat mal değişimi," der Marx, "kendi doğasından çıkanlardan başka hiçbir bağımlılık ilişkisinin olmamasını emreder. Bu varsayımla, iş-gücü ancak kendi gerçek sahibi tarafından, yani iş-gücüsü olduğu kişi tarafından, mal olarak satışa sunulduğu ölçüde ve sürece, mal olarak piyasada görünebilir. Ama iş-gücünü sahibinin mal olarak satabilmesi için, bu kimsenin kendi iş-gücü üzerinde tasarrufta bulunabilmesi, kendi çalışma kapasitesinin, kendi kişiliğinin, özgür sahibi olması gereklidir. Bu kimse ile para sahibi aynı katmandan gelen mal sahipleri gibi piyasada karşılaşır ve birbirleriyle ticari ilişkiye girerler, aralarındaki tek ayrım birinin alıcı diğerinin satıcı olmasından ibarettir. Bundan dolayı da, yasalar karşısında eşit kişilerdir." Marx şöyle bitirir: İş piyasası "gerçekten, insanın doğuştan sahip bulunduğu hakların tam bir cenneti idi."³

Marksizme göre, burjuva demokrasisinin biçimsel özgürlük ve eşitliği mal değişiminin biçimsel özgürlük ve eşitliğinin siyasal kurumlar düzeyindeki ifadesidir. Burjuvazi der, Engels, "feodaliteye karşı savaşında ve kapitalist üretimin gelişimi sırasında tüm kişisel ayrıcalıkları, yani kast ayrıcalıklarını ortadan kaldırmak ve ilkin özel hukuk alanında, sonra yavaş yavaş kamu

3.1.2. Yukarıdaki 1.3.2.,2.6.1 numaralı paragraflar.

3.1.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 6 (bl. 4, km. 3), par. 3, 19 (20). Yukarıdaki 2.5.5.-6, 2.9.1. numaralı paragrafları karşılaştıran.

hukuku alanında da, bütün bireylere yasalar karşısında eşit haklar sağlamak zorunda kalmıştır." Lenin bu gelişimin sonucu hakkında şunları yazar: "Genel olarak insanların eşitliği perdesi arkasında, burjuva demokrasisi mülk sahibinin ve işçinin, sömürenin ve sömürülenin eşitliğini ilan eder ve böylelikle ezilen sınıfları büyük ölçüde yanıltmış olur. Mal üretimi ilişkilerinin bir yansıması olarak beliren eşitlik fikri, burjuvazinin elinde, insanlar arasında mutlak bir eşitlik bulunduğu bahanesiyle, sınıfların ortadan kaldırılması uğraşına karşı savaşmak için bir silah haline gelir." Tıpkı, değişime karşı çıkarak değil, değişim aracılığıyla işleyen kapitalist sömürü gibi, kapitalist siyasal yönetim de, demokrasiye karşı çıkarak değil demokrasi aracılığıyla işler.⁴

Tek kişinin yönetimi olan monarşinin ve bir avuç kişinin yönetimi olan oligarşinin tam tersine, demokrasi halkın yönetimi olarak tanımlanır. Burjuva demokrasisi, diğer sınıf demokrasislerinden, örneğin köleci toplumlardaki demokrasislerden, iki önemli noktada ayrılır. Birincisi, köleci toplumlardaki demokrasislerde kölelerin, yönetici halkın resmi olarak dışında tutulması bu yönetimlere sınıf egemenlikleri damgasını basar. Ama kapitalist demokrasislerde işçi sınıfının yönetici halkın resmen dışında tutulmaması bu demokrasiye bütün sınıfların üyelerini temsil eden yönetimler damgasını basar

3.1.4. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 3, par. 12 (11): Lenin, Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerinde Tezlerin İlk Tasarısı, md. 1, Karşılaştırm, Marx, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 55; alt-km. 3, par. 19: Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 9, par. 13; bl.3, par. 2: Engels, Anti-Dühring, giriş, bl. 1, par.3; ks. 1, bl. 10, par. 22-23 (21-22): Lenin, Halkın Aldatılışı, önsöz, par. 14-15 (14-16); km. 3, par. 1-8 (1-9); km. 4, par. 1-5; Lenin, Privat Vengerskim Rabochim, par. 11: Lenin, Devlet, par. 26-27: Lenin, Üçüncü Enternasyonalin Görevleri, km. 6, par. 12: Lenin, Bir Amerikan Gazetecisinin Sorularına Cevap, md. 5, par. 2: Lenin, O Diktature Proletarita, (Proletarya Diktatörlüğü Üzerine) md. 9-14: Lenin, Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika, km. 5, par. 8-10: Lenin, False Speeches about Freedom (Özgürlük Üzerine Sahte Nutuklar) ks. 2 (başlangıç), par. 3-6 (3-7). Yukarıdaki 2.9.1. numaralı paragrafı karşılaştırm.

gibi görünür. İkincisi, köleci toplumlardaki demokrasilerde yönetici halk yasama, yargı ve yürütme işlevlerine doğrudan doğruya katılır. Ama kapitalist demokrasilerde halk ne yasaları yapar, ne onları yorumlar ne de uygular. Halkı oluşturanlar oylarını kullanırlar ve oyları ile yasama üzerinde, dolaylı olsa bile, tam denetim kurdukları varsayılır. Öte yandan, yasaların yorumlanması ve uygulanması işini, bürokratlar, -seçilmeleri ve faaliyetleri halkın denetiminden büyük ölçüde bağımsız olan maaşlı görevliler hiyerarşisi- etkili bir biçimde tekellerine almışlardır. Köleci demokraside ve burjuva demokrasisinde halkın yönetiminden bahsedilir: ama hem 'halk', hem de 'yönetmek' sözcükleri belirsiz deyimlerdir. Köleci toplumlardaki demokrasilerde 'yönetmek' yönetimin tümü, ama 'halk' halkın sadece bir kısmı anlamına gelir. Kapitalist toplumlardaki demokrasilerde, 'halk' halkın tümü ama 'yönetmek' yönetimin sadece bir kısmı anlamına gelir.⁵

Demokratik burjuva devletin bu ayırdedici özellikleri, kapitalist ekonominin ayırdedici özelliklerine tekabül eder. Kapitalist ekonomi, toplumun bütün üyelerinin genel anlamda özgürlük ve eşitlik koşulları altında gönüllü olarak katıldıkları, bir dizi rekabetçi değişimler aracılığıyla denetlenir gibi görünür. Aynı biçimde, demokratik burjuva devleti, toplumun bütün üyelerinin genel anlamda özgürlük ve eşitlik koşulları altında gönüllü olarak katıldıkları, bir dizi rekabetçi seçimler ile denetlenir gibi görünür. Ama kapitalist değişimin biçimsel özgürlük ve eşitliğinin altında, *üretim araçlarının kapitalist sınıfın üyelerinin tekelinde*

3.1.5. Demokrasinin tanımı üzerine bkz. Engels'ten Bernstein'a 24 Mart 1884, par. 1 (6): Lenin, Sosyal Demokrasinin Toprak Programı, bl. 4, km. 3, par. 4: Lenin, Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü, md. 13: Lenin, Devlet, par. 18. Köleci toplumda demokrasi üzerine bkz. Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 55; alt-km. 3, par. 13-20: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 5, par. 16-24; bl. 9. par. 22: Lenin, Dönük Kautsky, km. 1, par. 24 (23): Lenin, Devlet, par. 18-20. Kapitalist toplumda demokrasi üzerine aşağıdaki 3.2.4. numaralı kesimlere bkz. Hükümet biçimleri ve devlet tipleri üzerine yukarıdaki 1.3.4. numaralı paragrafa bkz.

olmasından ileri gelen, kapitalist üretimin maddi köleliği ve sömürsü yatar. Ve, demokratik burjuva seçimlerinin biçimsel özgürlük ve eşitliğinin altında, baskı altına alma araçlarının kapitalist sınıfın temsilcilerinin tekelinde bulunmasından kaynaklanan, bürokratik yönetimin maddi köleliği ve zulmü yatar. Demokratik cumhuriyet kapitalizm için en uygun siyasal biçimdir, çünkü bürokratik yönetim ve genel oy arasındaki ilişki kapitalist sömürü ve mal değişimi arasındaki ilişkinin en uygun tamamlayıcısıdır.

2.Eğer devletin gücünün halktan ayrılmış silahlı gruplara dayandığı ve devletin kitlelerin gücünü silahlı ve örgütlü bir azınlığın gücüne bağımlı kıldığı iddia edilirse, o zaman bu kuramın burjuva demokrasisine uygulanması, genel oyun ne ölçüde genel olduğunun üzerinde değil, yönetimin denetimi üzerinde durur. Bu yaklaşım Manifesto'nun şu savının temelini oluşturur: "Burjuvazi, en sonunda, büyük ölçekli çağdaş sanayinin ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, siyasal egemenliği çağdaş temsili (parlamentar) devlette tek başına ele geçirmiştir. Çağdaş devletin yürütme gücü bütün burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir."¹

Fransa'daki siyasal gelişimi anlatırken Marx bürokratik yönetim ve kapitalist egemenlik arasındaki bağlantının klasik bir açıklamasını sunar. "Koskocaman bürokratik ve askeri örgütü, dört bir yana kol atan marifetli devlet çarkıyla, yarım milyonu bulan memurlar sürüsü ve bir o kadar askeriyle bu yürütme gücü,. Fransız toplumunun gövdesini bir ağ gibi sarıp bütün gözeneklerini tıkayan bu korkutucu asalak gövde, mutlak krallık zamanında feodal sistemin çürümesi sonucunda ortaya çıkmış, ve bir yandan da bu çürüme sürecini hızlandırmıştı. Toprak sahipleriyle kentlerin feodal ayrıcalıklarının her biri devlet iktidarının bir özelliğine, feodal kodamanlar maaşlı memurlara, birbirleriyle çelişen binbir çeşit ortaçağ mutlak yetkisinin alaca örgüsü, tıpkı bir fabrikada olduğu gibi işbölümü ve merkezi yönetimle işleyen devlet gücünün düzenli planına

dönüşmüştü... Bütün devrimler bu çarkı parçalayacakları yerde yetkinleştirdiler. Sırayla iktidar için yarışan partiler bu koskocaman devlet yapısını elde tutmayı, kazanan partinin başlıca ganimeti saydılar." Lenin'in bu çözümlemeden çıkardığı genelleme şöyledir: burjuva egemenliği bürokrasi aygıtını yetkinleştirerek kurulurken, işçi sınıfı egemenliği bu aygıtı parçalayarak kurulur. Lenin bunu "Marksist devlet öğretisinin en önemli ve asıl sonucu" olarak adlandırır.²

Marksistlerin kullandıkları en geniş anlamda bürokrasi deyimi, grubun her üyesinin sadece kendi üstündeki görevliler tarafından denetlendiği ve grubun tıpkı bir fabrikada olduğu gibi işbölümü ve merkezi yönetimle işlediği maaşlı görevliler

3.2.2. Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 13 (12): Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 2, par. 5-6. Karşılaştıran Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 27-29, 34-35; ks. 2, par. 4, 25, 43, 46-47; ks. 3, par. 19: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 2, par. 6, km. 4, par. 4, km. 6, par 35 (32); km. 7, par. 14-15 (13-14): Marx, Artık-değer Kuramları, c. 1, ks. 2, bl. 5, km. 14, par. 8-14: Marx'tan Kugelmann'a 12 Nisan 1871, par. 3: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 2-10: Engels'ten Bebel'e 18-28 Mart 1875, par. 13 (11): Engels'ten Bernstein'a 1 Ocak 1884, par. 1 (6): Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 71 (44): Lenin, Tasks of the Russian Social Democrats (Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri), par. 13: Lenin, Uzaktan Mektuplar, mektup 3, par. 20-34: Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 11, par. 2-3: Lenin, Rusya'da Siyasal Partiler ve Proletaryanın Görevleri, md. 10-11: Lenin, Proleterian Militia, par. 3-14: Lenin, Forgetting the Main Thing (Asıl Sorunu Unutmak), par. 14: Lenin, One Fundamental Question of the Revolution (Devrimin Temel Bir Sorunu), par. 1-11: Lenin, Devlet Konusunda Marksizm, Marx'ın 'Onsekiz Brumaire'i üzerine yr., tümü: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 1, par. 10 (9); bl. 2, km. 2, par. 7-22; bl. 3, km. 1, par. 3-12; km. 3, par. 9-13 (8-11); bl. 6, km. 2, par. 2-32 (2-27); km. 3, tümü: Lenin, Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilecekler mi? km. 6, par. 1-4: Lenin, Dönek Kautsky, km. 2, par. 19-20 (17-26); km. 4, par. 17-30 (13-24); km. 6, par. 13 (10); km. 7, par. 11-13 (10-11): Lenin, Burjuva Demokrasisi ve İşçi Sınıfı Diktatörlüğü, md. 6; md. 16-19. Aşağıdaki 3.5.2-4 numaralı paragrafları karşılaştıran.

hiyerarşisidir. Bununla beraber, genellikle, biraz önce Marx'tan alıntı yapılan bölümde belirtildiği gibi, ordu, devlet gücünün ayrı bir bileşeni olarak bürokrasiden ayırddedilir. Bazen zabıta ve adliye de bürokrasiden ayırddedilir. Ama olağan olarak kapitalist devletlerde devlet gücünün bütün bileşenlerinin, yani onu oluşturan bütün ögelerin -ordu, zabıta ve adliyenin, hatta en dar anlamda bürokrasinin- grubun her üyesinin sadece kendi üstündeki görevliler tarafından denetlendiği ve grubun tıpkı bir fabrikada olduğu gibi işbölümü ve merkezi yönetimle işlediği maaşlı görevliler hiyerarşisinden oluştuğu olgusu geçerliğini sürdürmektedir. Bu, böyle devletlerin bütün yönetim aygıtını bürokratik olarak betimlemenin ve burjuva demokratik devletini çözümlerken bürokrasi sorununu en başta ele almanın haklılığını kanıtlamaktadır.³

Bürokrasi ne bir sınıftır, ne bir sınıfın parçasıdır, çünkü böyle bir grubun üyeleri diğer toplumsal grupların üyelerinden üretim araçları ile olan ilişkileri ile ayrılmazlar. Papazlar, fahişeler, öğretmenler gibi, bürokratlar da üyeleri çeşitli sınıflardan gelen toplumsal bir katman oluştururlar. Kapitalist devletlerin bürokrasilerinde, sivil veya asker, en üst düzeydeki görevliler, her zaman kapitalist ve toprak sahibi sınıflardan gelirler. Sivil hiyerarşinin orta derecelerindeki görevlilerin çoğu küçük-burjuva kökenlidir. Polisin ve ordunun en alt dereceleri köylülükten ve işçi sınıfından gelenlerle kısmen doldurulur. Bununla birlikte, bütün grubun davranışının, üyelerin çoğunluğunun kararları ile değil, grubun başındaki, sivil veya asker, en yüksek görevlilerin kararları ile belirlenmesi, bürokratik örgütün temel ayırddedici

3.2.3. Karşılaştıran Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, km. 297. üzerine yr. Marx/Engels, Buhranlar, yn. 2, par. 9: Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı Devrim, bl. 6, par. 2: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 3, par. 9; km. 7, par. 13 (12), 34 (29): Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 3: Engelsten Bernstein'a 1 Ocak 1884, par. 1 (6): Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 71 (44): Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 11, par. 2: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 2, par. 10: Lenin, Sovyet Hükümeti'nin Acil Görevleri, km. 7, par. 6: Lenin, Burjuva Demokrasisi ve İşçi Sınıfı Diktatörlüğü, md. 6.

niteliklerinden ileri gelir.⁴

3. Ama sivil ve asker hiyerarşinin en tepesindeki görevlilerin olağan olarak sömüren sınıflarla sıkı fıkı bağlanmaları ne fark eder ki? Bütün bürokrasinin eylemlerinin en tepedeki bürokratlar tarafından denetlenmesine rağmen, kapitalist demokrasilerde en tepedeki bu bürokratların da seçilmiş yöneticiler tarafından denetlenmesi söz konusu değil mi? Bu seçilmiş yöneticiler genel oy ile görev başına getirildikleri ve görevden alındıkları için, bunların kararlarının sömüren azınlığın yararını teşvik etmesi ve sömürülen çoğunluğun yararına karşı çıkması hiç muhtemel midir?

Bürokratik yönetimin genel oyla olan ilişkisini tartışırken bu soruların sırasını değiştireceğiz. İlk, burjuva demokrasilerindeki seçilmiş yöneticilerin kimi temsil ettiklerini soracağız.

"Seçimlerin ayırtedici temel özelliği," der Marx, "seçimlerin,

3.2.4. Engels, ilk yazılarında bazen bürokrasiden orta sınıfların ve aristokrasinin karşıtı bir sınıf olarak bahseder. Bkz. Engels, *State of Germany* (Alman Devleti), mektup 3, par. 8; Engels, *Status Quo in Deutschland* (Almanya'daki Süregelen Durum), km. 2, par. 6; Engels, *Deutsche Reichsverfassungskampagne* (Alman Anayasası Kampanyası), km. 2, par. 1. Daha sonraki yazılarında böyle bir şey sözkonusu değildir. Karşılaştıran, Engels, *Konut Sorunu*, ks. 2, km. 2, par. 41 (34); Engels, *Rusya'da Toplumsal İlişkiler*, par. 16 (15) (Sınıf'ı 'malikane' olarak okuyun). Marx, ilk iktisatçıların terminolojisini izleyerek, bazen devlet görevlilerinden 'üretici olmayan sınıflar'ın üyeleri olarak bahseder. Ama içinde bulundukları bağlamlar (kontekstler) bunların, yukarıdaki 1.2 numaralı kesimde tanımlandığı anlamda sınıf olmadıklarını açıkça göstermektedir ve başka yerlerde, Marx, bunun yerine, bazen 'meslekler', bazen 'katmanlar' terimini kullanır. Karşılaştıran Marx, *Grundrisse*, bl. 3, km. 1, md. 4, ks. 2; km. 2, md. 20. par. 9; Marx, *Ekonomi Politikinin Eleştirisine Giriş*, km. 3, par. 22 (24); Marx, *Kapital*, c. 1, bl. 15 (13), km. 6, par. 16 ('sınıflar'ı 'meslekler' olarak okuyun); c. 2, bl. 19, km. 2, alt-km. 2, par. 8; c. 3, bl. 52, par. 1-5; Marx, *Artık-değer Kuramları*, ks. 2 (c. 1, ks. 2), bl. 2, km. 4, par. 1; bl. 5, km.3, par. 2-3; c. 1, ks. 2, bl.5, km. 11, par. 22-26; km. 14, par. 12-14. Lenin sadece 'katman', 'grup', 'kast' terimlerini kullanır. Bkz. Lenin, *Halkçılığın Ekonomik İçeriği*, bl. 2, par. 71 (44); Lenin, *Rus Sosyal-demokratlarının*

adlarına değil, ekonomik esaslarına, seçmenler arasındaki ekonomik bağlara bağlıdır..." Marx, kapitalist toplumlarda genel oyun olağan işlevinin, halkı parlamentoda egemen sınıfın hangi üyesinin temsil edeceğini her üç, ya da altı yılda bir kararlaştırmak olduğunu savlar.¹ Bu durumun iki temel nedeni vardır: en başta işçiler olmak üzere, geniş grupların siyasete katılmalarının önlenmesi; ve başta küçük burjuvalar olmak üzere, geniş grupların kendi çıkarlarının aleyhine burjuvazi yandaşlarına oy vererek aldanmaları.

Kapitalist demokrasilerde işçilerin ne ölçüde siyasetin dışında tutulduğu konusunda Lenin şunları yazar: "En elverişli gelişim koşulları içinde düşünülen kapitalist toplumda demokratik cumhuriyet bize az çok tam bir demokrasi sunar. Ama bu demokrasi, daima kapitalist sömürünün dar çerçevesi içinde sıkışıp kalmıştır; bu yüzden, esasen, daima azınlık için, sadece mülk sahibi sınıflar, sadece zenginler için bir demokrasi olarak kalır. Özgürlük eski Yunan cumhuriyetlerinde ne idiyse, kapitalist toplumda da aşağı yukarı odur: köle sahipleri için özgürlük. Kapitalist sömürü sonucu bu, bugünün ücretli köleleri gereksinme ve yoksulluk içinde öylesine ezilmiş ve bunalmış bir

Görevleri, par. 13 ('sınıf'ı 'katman' olarak okuyun): Lenin, Rusya'da Siyasal Partiler ve Proletaryanın Görevleri, md. 11: Lenin, Asıl Sorunu Unutmak, par. 14.

Ordunun ve bürokrasinin sınıf bağlantıları üzerine karşılaştıran, Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 52-53; ks. 2, par. 19-20: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 4, par. 4; km. 7, par. 29 (26), 33 (28): Engels, Askeri Prusya Sorunu, km. 3, par. 17: Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 71 (44): Lenin, Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri, par. 13: Lenin, Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine, par. 6: Lenin, Rusya'da Siyasal Partiler ve Proletaryanın Görevleri, par. 11: Lenin, Proleterian Militia, par. 13: Lenin, Open Letter to Peasant Deputies (Köylü Milletvekillerine Açık Mektup), par. 16: Lenin, Devrimin Temel Bir Sorunu, par. 10: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 2, par. 10, 12; bl. 3, km. 2, par. 18 (17).

3.3.1. Marx, Konspekt Bakunina, par. 93: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 10. Yukarıdaki 1.4.6 numaralı paragrafı karşılaştıran.

durumda bulunuyorlar ki 'demokrasi ile ilgilenmiyorlar', 'siyaset ile ilgilenmiyorlar' ; ve olayların olağan sakin akışı içinde, nüfusun büyük çoğunluğunun toplumsal ve siyasal yaşama katılması önlenmiş bulunuyor.

Bu söylenenlerin doğruluğu, iki nedenden ötürü, belki de en iyi biçimde Almanya tarafından gösterilmiş olur. Çünkü bu ülkede, anayasal legalite, hemen hemen yarım yüzyıllık bir dönem (1870-1914) süresince şaşırtıcı bir sabır ve süreklilikle muhafaza edilmiş, ve çünkü bu dönem boyunca, sosyal demokrasi 'legaliteden yararlanmak' ve işçileri, dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş oranda, bir siyasal parti halinde örgütlemek için, öteki ülkelerden çok daha fazlasını yapmasını bilmiştir.

Siyasal bakımdan bilinçli ve etkin olan ücretli kölelerin kapitalist toplumda gözlemlenmiş bu en yüksek oranı nedir? 15 milyon ücretli işçiden sadece bir milyonu sosyal-demokrat partinin üyesi! 15 milyondan sadece üç milyonu sendikalı!"²

Kapitalist demokrasilerde küçük burjuvazinin siyaset tarafından ne ölçüde aldatıldığı konusunda ise Lenin şöyle yazar: "Eğer, bir yandan, kitleleri sersemletip, bitkinlik, korku, dağınıklık (kırılar!), bilgisizlik içinde bırakmasa; ve diğer yandan

3.3.2. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 5, km. 2, par. 8-10 (7-9). Karşılaştıran, Marx'tan Engels'e 11 Şubat 1865, par. 2-4: Engels, Lasalci İşçi Birliğinin Çözülmesi, par. 1-5, 8: Engels'ten Bignami'ye 1877, par. 1-2: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 26: Engels, Almanya'da Sosyalizm, km. 1, par. 5-10: Engels'ten Sorge'a: 21 Mart 1894, par. 1-2 (4-5); 12 Mayıs 1894, par. 3-4 (5-6): Engels'ten Schlüter'a, 1 Ocak 1895, par. 3: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 19-22, 32-34 (33-35): Lenin, Marksizm ve Revizyonizm, par. 13-14: Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 6, par. 35 (34): Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 3, par. 9-14 (6-11); bl. 3, km. 3, par. 1-6 (1-5); bl. 5, km. 2, par. 11-13 (10-12): Lenin, Dönük Kautsky, km. 2, par. 7-20 (7-18): Lenin, 'Demokrasi' ve Diktatörlük, par. 1-11 (1-9): Lenin, Sendikalar Görevleri, par. 16-17 (16): Lenin, Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü, md. 5, 7, 9; pt. 14, par. 3: Lenin, Third International and its Place in History (Üçüncü Enternasyonal ve Tarihteki Yeri), par. 36-37: Lenin, Devlet, par. 30-33 (30-32)

burjuvazinin eline işçileri ve köylüleri toptan aldatan ve aptallaştıran dev bir yalan dolan aygıtı vermese idi, kapitalizm kapitalizm olmazdı."

"... İşçi sınıfının, ya da burjuvazinin yanında olmak: küçük-burjuva ve yarı küçük burjuva kitlesinin bu zor ve karmaşık siyasal sorunu önceden çözmesi düşünülemez. İşçi sınıfından olmayan çalışan katmanların bocalamaları kaçınılmazdır."

"Akıllı uslu ve istikrarlı demokrasi" hayranları daima bu durumu gözden geçirirler. En ciddi siyasal sorunların oy ile çözüme ulaşabileceğine inanmaktadırlar. Gerçekte, bu sorunlar, mücadele ile daha da büyüyüp ağırlaşmışlarsa, ancak iç savaşla çözülebilirler ve bu savaşta işçi sınıfından olmayan kitlelerin (özellikle köylülerin) işçi sınıfının iktidarını burjuvazinin iktidarı ile karşılaştırma deneyi çok büyük önem taşımaktadır."³

4. Olağan koşullar altında, bir takım geniş grupları siyaset dışında tutmanın ve diğer bir takım geniş grupları da aldatmanın bileşik sonucu, halka lafla, kapitalistlere ise çalışarak hizmet eden

3.3.3. Lenin, Elections to the Constituent Assembly (Kurucu Meclis Seçimleri), km. 5, par. 7-9. Karşılaştırm, Marx, Fransa'da Sınıf Mücadeleleri, ks. 1, par. 63; ks. 2, par. 31-35; ks. 3, par. 65: Engels'ten Marx'a 3 Aralık 1851, par. 8-10 (5-7): Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 18-37 (17-30): Engels, Askeri Prusya Sorunu, km. 3, par. 27: Engels'ten Marx'a 13 Mart 1867, par. 2: Marx'tan Schweitzer'a 13 Ekim 1868, par. 2: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 1, par. 15: Marx, Konspekt Bakunina, par. 90: Engels'ten Bernstein'a 24 Mart 1884, par. 1 (6): Engels'ten Bebel'e 11 Aralık 1884, par. 5 (8): Engels, Zor ve Ekonomi, km. 1, par. 15; km. 2, par. 18: Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, par. 1-4; km. 2, tümü: Engels, Marx'ın 'Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Giriş 1895, par. 32 (33), 34 (35): Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 7-8: Lenin, Anayasal Hayaller, km. 2, tümü: Lenin, Devrimin Öğrettikleri, km. 3, par. 36-38 (km. 9, tümü): Lenin, Dönek Kautsky, km. 5, par. 23-24: Lenin, Valuable Admissions by Pitirim Sorokin (Pitirim Sorokin'in Değerli İtirafı), par. 13-16 (10-13): Lenin, Kurucu Meclis Seçimleri, km. 4, tümü; km. 5, par. 10-20; km. 6, tümü: Lenin, Food Tax (Yiyecek Vergisi), km. 4, par. 10.

yöneticileri seçmektir. Bu koşullar altında yönetimdeki bürokrasinin sınıf siyaseti ile, seçilmiş yöneticilerin sınıf siyaseti arasında temel bir çelişki yoktur. Ama olağanüstü koşullarda durum nedir? Örneğin bir devrim sürecinin başlangıcı gibi, siyasal bir buhran sırasında bürokrasiye köktenci bir siyaset izlemesini emreden yöneticiler seçilirse ne olur? Böyle bir durumda, Marksizme göre, seçilen yöneticilerin sözü dinlenmez. "Devrimin temel sorunu" der Lenin, "iktidar sorunudur... Devrim... her adımda... iktidarın gerçekte nerede bulunduğu sorununu (içinde bulunduğu) karanlıktan kurtarır ve biçimsel ve gerçek iktidar arasındaki ayrımı açığa vurur."¹ Temsili kurumlar varolduğu takdirde ve sürece, bu açığa vurma doğal olarak, biçimsel yönetme-hakları gerçek güçlerinden daha fazla olan yeni seçilmiş yöneticilerin, gerçek yönetme güçleri biçimsel haklarından daha fazla olan vazife başındaki seçilmemiş görevlilerle karşılaştıkları zaman meydana gelir. O zaman, gerçekçi olmaktan uzak gevezeler devlet binalarında eski iktidarın yeni hukuka ahlaki olarak boyun eğmek zorunda olduğunu ileri sürerler; devrimciler ise eski iktidarın direnmesini kırmaya fiziksel olarak muktedir yeni bir iktidar kurmak için toplumun en kesin kararlı kesimleri içinde çalışırlar.

Devrimci durumlarda seçilmiş yöneticilerin kararlarının hemen uygulanacağı hayalini, Marx ve Engels parlamenter alıklık olarak adlandırırlar. Frankfurt Meclisindeki Demokratlar hakkında Engels şunları yazar: "Bu zavallı aptallar, genellikle oldukça karanlık geçen yaşamları süresince, başarıya benzeyen herhangi bir şeye o denli az alışmışlardı ki, iki ya da üç ay çoğunlukla geçirdikleri yasa değişikliklerinin Avrupa'nın çehresini değiştireceğine gerçekten inanmışlardı. Yasama kariyerlerinin başından beri tedavi edilmez bir hastalığa Meclisteki bütün diğer fraksiyonlardan çok daha şiddetli yakalanmışlardı: adı parlamenter alıklık olan bu hastalık, talihsiz kurbanlarının zihinlerine, tarihi ve geleceği ile, bütün dünyanın kendilerini de üye olarak barındırmak onuruna sahip bu özel temsili toplulukta

3.4.1. Lenin, On Slogans (Sloganlar Üzerine), par. 14. Yukarıdaki 1.4.7. numaralı paragrafı karşılaştırın.

elde edilen oy çoğunluğu ile yönetildiği ve belirlendiği düşüncenin ve kendi Meclislerinin duvarlarının ötesinde olup biten her şeyin -savaşların, devrimlerin, demiryolu yapımının, yeni kıtaların tamamen sömürgeleştirilmesinin, Kaliforniya altın madenlerinin bulunmasının, Orta Amerika'daki kanalların, Rus ordularının, ve insanların kaderini etkileyecek diğer benzer şeylerin-her ne olursa olsun, tam o anda, yüce meclislerinin dikkatini meşgul eden, önemli sorunun etrafında dönen ölçülmez olaylarla asla bir tutulmayacağı inancını sokan bir kötülüktür."²

Parlamente alıklığının alternatifi şu temel gerçeğin kavranmasıdır: devrimci durumlarda, buyurmak söz geçirmek demek değildir. Paris komünü özellikle bir şeyi kanıtlamıştı, der Marx ve Engels: "İşçi sınıfı hazır bir devlet aygıtını ele geçirip onu kendi amaçları için kullanmakla yetinemez." Askeri ve bürokratik iktidarın direnişini yenmeye çalışan seçilmiş yöneticiler, bunu ancak, silahlanmış halkın devrimci gücünü eğiterek, örgütleyerek ve yöneterek başarabilirler. Reformistler, bürokratik karşı koymayı genel oyun verdiği manevi otorite ile sindirmeyi ümit ederler. Marksist sosyalistler ise bu karşı koymayı ezilen

3.4.2. Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim, bl. 15, par. 6. Karşılaştırın, Marx/Engels, Frankfurter Versammlung 1 Juni 1848 (1 Haziran 1848 Frankfurt Toplantısı), tümü: Marx/Engels, Radikal-Demokratik Partinin Programı, par. 6-8; Marx/Engels, Buhranlar, yn. 2, par. 9-6; Marx/Engels, 23 Kasım 1848 Frankfurt Toplantısı, par. 2-3; Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim, bl. 7, par. 2-6; bl. 12, par. 8-12; bl. 13, tümü; bl. 14, par. 6-7; bl. 15-17, tümü; bl. 19, tümü: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 4, par. 16-18; km. 5, par. 20-23 (19-22); km. 6, par. 34-41 (31-36); Marx'tan Engels'e 10 Ağustos 1869, par. 2 (4); Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 4, par. 13-16; Engels, Marx and 'Neue Rheinische Zeitung' (Marx ve 'Yeni Ren Gazetesi'), par. 25 (19); Lenin, İki Taktik, bl. 3, par. 2-5; Lenin, Doklad and Ob "edinitel'nom S"ezde, km. 4, par. 15; Lenin, Dissolution of the Duma (Duma'nın Feshi), km. 1, par. 8-15; Lenin, Anayasa Düşler, par. 1-4; km. 1, tümü; Lenin, Marksizm ve Ayaklanma, par. 14-19; Lenin, Yoldaşlara Mektup, km. 5, tümü.

sınıfların devrimci şiddeti ile ezmeyi planlarlar.³

5.Bürokratik yönetimi kapitalist devletlerde iktidarın merkezi olarak saptadıktan sonra, bu gibi devletlere veya bu gibi devletlerden bazı geçiş örneklerini çözümleyebiliriz. İkkin, yukarıdan-aşağıya burjuva devrimi koşullarını inceleyeceğiz. İkinci olarak, bunlarla sosyalizme barış içinde geçiş koşullarını karşılaştıracacağız.

Kapitalist devlet feodal devletin yerine geçtiği zaman, kapitalist üretim ilişkileri, kesin kararlı sektörlerde, çoktan feodal üretim ilişkilerinin yerini almıştı. Engels şöyle yazar: "Başlangıçta feodal soyluluğa vergi veren, her türlü serf ve köle arasından çıkıp bir araya gelmiş ezilen bir sınıf olan burjuvazi, soyluluk ile sürekli bir mücadele içinde, ardarda bir iktidar yerinin arkasından bir diğerini fethetmiş, ve sonunda en ileri ülkelerde onun yerini alarak iktidara sahip olmuştur: Fransa'da soyluları doğrudan doğruya devirmiş; İngiltere'de, onları gitgide burjuvalaştırıp, kapitalist sınıfın süs mahiyetindeki başkanları yapmak üzere kendilerine katmıştır. Peki, bunu nasıl başardılar? Tümü ile, kendisini ergeç gönüllü ya da mücadele sonucu olarak siyasal koşullardaki bir değişimin izlediği, ekonomik durumdaki değişim aracılığıyla. Burjuvazinin feodal soyluluğa karşı mücadelesi, kentin kıra, sanayinin toprak sahipliğine, para ekonomisinin doğal ekonomiye karşı mücadelesi idi; ve burjuvaların bu mücadeledeki canalcı silahları da, el sanatları sanayiinin, daha sonra da manüfaktürün gelişimi ve ticaretin genişlemesi ile sürekli olarak güçlenen, ekonomik iktidardaki durumları idi." İşçi sınıfı devrimi sosyalist ekonominin inşa edilmesinden önce

3.4.3. Marx/Engels, 'Komünist Manifesto'ya 1872 Tarihli Önsöz, par. 2: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 2: Lenin, Dönek Kautsky, km. 3, par. 30 (28). Ayrıca yukarıdaki 3.2.2. numaralı nottaki kaynaklar. Ayrıca karşılaştıran, Marx, Chartists (Chartistler), par. 5-6 (chartism; İngiliz işçilerinin kötü ekonomik durumları ve politik haklardan yoksunlukları sonucu 1830-1850 arası giriştikleri devrimci yığın hareketi): Engels, 'Kapital'in 1. Cildi Üzerine Yorumlayıcı Düşünceler. No. 2, par. 1: Engels, Erfurt Programının Eleştirisi, km. 2, par. 2. Yukarıdaki 1.4.5.-10. 1.5.6. numaralı paragrafları karşılaştıran.

gelirken, burjuva devrimi kapitalist ekonominin gelişiminden sonra gelir.¹

Kapitalist üretim ilişkilerinin feodal üretim ilişkilerinin içinden çıkıp geliştiği ve kısmen bu ilişkilerin yerine geçtiği, burjuva devriminden önceki dönem, "mücadele halindeki sınıflar birbirlerini karşılıklı dengelemeye çok yaklaştıklarından, devlet gücünün, sözde arabulucu olarak, bir süre için bu sınıflara karşı belirli bir bağımsızlık kazandığı" kural-dışı dönemlerden biridir. Bu dönemdeki devletin ayırıcı niteliğinin biçimi, iki sömüren sınıfın -çöken feodal toprak sahiplerinin ve yükselen burjuvazinin- birbirlerini dengelemesinden kendi görel bağımsızlığını elde eden bürokratik bir monarşidir.²

3.5.1. Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 2, par. 12 (10). Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 2, km. 1, par. 9-18 (8-17): Marx, Ahlakî Eleştiricilik, par. 39-41 (yn. 4, par. 23-24): Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 6-12: Marx, Kapital, c. 1, bl. 3, km. 3, alt-km. 2, par. 2; bl. 4 (bl. 4, km. 1), par. 1; bl. 26 (bl. 24, km.1) par. 7; bl. 31 (bl. 24, km. 6), par. 1-5 (1-4), 10 (9); c. 2, bl. 13, par. 10; c. 3, bl. 20, par. 28-32 (27-30): Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 10, par. 21-22 (20-21); ks. 2, bl. 7, par. 10 (9): Engels, Feodalizmin Çöküşü, par. 1-7: Lenin, War and Peace (Savaş ve Barış), par. 5-7: Lenin, Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri, km. 1, par. 7-9. Yukarıdaki 1.10.2. numaralı notun son kısmındaki kaynakları karşılaştırın.

3.5.2. Yukarıdaki 1.10.2. numaralı par. Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 2, par. 16 (7); bl. 2, km. 2, par. 1, 3; ks. 2, bl. 2, km. 1, 'Siyasal Liberalizm' başlıklı alt-km., par 2; km. 2, 'Yasa' başlıklı alt-km, par. 60; 'Aneignung von Verbrechen und Strafe durch Antithese' başlıklı alt-km, dp. 3: 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km, par. 25: Engels, Prussian Constitution (Prusya Anayasası), par. 3: Marx, Ahlakî Eleştiricilik, par. 33-34 (yn. 4, par. 18): Engels, Anfang des Endes in Oesterrich (Avusturya'da Sonun Başlangıcı), par. 6-9: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 12: Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 4, par. 6: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 13 (12) : Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim, bl. 4, par. 3: Marx, Revolutionary Spain (Devrimci İspanya), yn. 1, par. 3-8: Marx, Kapital, c. 1, bl. 27 (bl.24, km.2), par. 2: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 3: Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 2, par 40 (34): Engels, Doğanın Diyalektiği, giriş, par. 1: Engels, Feodalizmin Çöküşü, par. 7-19:

"Ama," der Engels, "gerek eski mutlak monarşide, gerekse modern Bonapartist monarşide gerçek yönetme gücü özel bir subaylar ve memurlar kastının elindedir. Prusya'da bu kast yenilenirken kısmen kendi saflarından, kısmen elinde babadan kalma malikaneler bulunan aşağı aristokrasiden, ender olarak yüksek aristokrasiden, en az da burjuvaziden oluşur. Toplumun dışında ve dolayısıyla, sözgelimi, toplumun üstünde duruyor gibi görünen bu kastın bağımsızlığı, devlete toplumdaki bağımsızlığı gibi bir görünüm verir."³

17. yy. İngiltere'sinde ve 18. yy. Fransa'sında bürokratik monarşi, en can alıcı noktada, burjuvazinin temel isteklerine karşı

Engels'ten Bernstein'a 27 Ağustos 1883, par. 1 (10): Engels'ten Kautskye 20 Şubat 1889, par. 3-4.

3.5.3. Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 2, par. 41 (34). Burjuva devriminden önce bürokrasinin kökeninde ve oynadığı rolde görülen farklılıklar için yukarıdaki 3.2.2., 3.2.4 numaralı notlardaki kaynaklarla şunları karşılaştırın: Engels, Alman Devleti, mektup 3, par. 8: Engels, Almanya'da Süregelen Durum, km. 2, par. 35-40: Marx, Ahlakî Eleştiricilik, par. 63-66 (yn. 4. par. 56-58): Engels, Bewegungen von 1847 (1847 Eylemleri), par. 8: Marx/Engels, 4 Temmuz 1848 Birleşme Oturumu, par. 12-13: Marx/Engels, Montesquieu LVI, yn. 2, par. 1-23: Marx/Engels, Taten des Hauses Hohenzollern (Hohenzoller Hanedanının Suçları), par. 28: Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 7, par. 9: Engels, Alman Anayasası Kampanyası, par. 9: Engels, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim Üzerine, bl. 1, par. 6-7; bl. 2, par. 1, 7-9; bl. 3, par. 7; bl. 4, par. 3, 7; bl. 6, par. 2; bl. 7, par. 5; bl. 10, par. 4: Marx, Onsekiz Brumaire, km. 7, par. 13-14 (12-13), 34-35 (29): Marx'tan Engels'e 27 Temmuz 1854, par. 1 (11): Marx, Affairs in Prussia (Prusya'da Olaylar) 8 Kasım 1858, par. 1: Marx, Prusya'da Olaylar 1 Şubat 1859, par. 3: Marx, Kapital, c. 1, bl. 27 (bl. 24, km. 2), par. 17 (18), dp: Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 3: Engels, Marx ve 'Yeni Ren Gazetesi', par. 13 (7): Engels, Zor ve Ekonomi, km. 1, par. 3; km. 5, par. 3: Lenin, Halkın Dostları, ks. 3, bl. 3, par. 64 (56), dp: Lenin, Halkçılığın Ekonomik İçeriği, bl. 2, par. 71 (44): Lenin, Report of Central Committee 29 Mart 1920 (Merkez Komitesinin 29 Mart 1920 Tarihli Raporu), par. 16 (26): Lenin, Economic Development (Ekonomik Gelişme) par. 3. Bu

çarptı. "Bütün bu mücadele boyunca," der Engels, "siyasal güç, iki sınıfın birbirlerini karşılıklı denetim altında tutabilmeleri için monarşinin burjuvaziyi soyluluğa karşı kullandığı bir dönem dışında, soyluluğun elindeydi. Ama, siyasal bakımdan henüz güçsüz olan burjuvazi, ekonomik gücündeki artış yüzünden, tehlikeli olmaya başladığı andan itibaren krallık yeniden soylulukla ittifak kurdu ve böylece, önce İngiltere'de, sonra da Fransa'da burjuva devrimine neden oldu." Bu ülkelerde kapitalist sınıf ve feodal toprak sahipleri sınıfı kesin bir iç savaşa girdiler. Küçük burjuvazi ve mülksüz kitleler toplumun kapitalist dönüşümünü desteklediler ve ilerlettiler. Bu sürecin sonucu, toprakta feodal mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılması ve siyasal gücün kapitalist sınıf tarafından kesin olarak paylaşılması oldu. Bu, aşağıdan-yukarıya burjuva devrimidir.⁴

19. yy. Almanya'sında bürokratik monarşi, can alıcı noktada, burjuvazinin temel istekleri için çarpıştı. "1870'te," der Engels, "(Elbe'nin doğusundaki altı eyalette yaşayan ve iki milyon Polonyalı'yı içeren) ondörtbuçuk milyon eski Prusyalı, Prusya'nın eski Junker-tipi feodalizminden çoktandır kurtulmuş olan yirmibeş milyon insanla karşı karşıya geliyorlardı. Böylelikle Prusya ordusunun gerçek zaferi Prusya devletinin bütün temellerini sarsmış oluyordu. Junker (Prusya aristokrasisinin genç bir üyesine verilen ad) egemenliği, hatta hükümet için bile, gittikçe çekilmez hale geldi. Oysa, aynı anda, sanayinin çok hızlı gelişimi ile, Junker'ler ve burjuvazi arasındaki mücadelenin yerini, burjuvazi ve işçiler arasındaki mücadele aldı; öyle ki, içerideki nedenler yüzünden, eski devletin toplumsal temelleri tümü ile altüst oldu. 1840'tan beri yavaş yavaş dağılmakta olan

sonuncu alınıda, burjuva devriminden önce burjuvazinin devlet işlevlerini kazanması ile işçi sınıfı devriminden önce işçi sınıfının devlet işlevlerini kazanması arasında benzerlikler çizen beş cümle Lenin'in Sochineniya' (Toplu Eserler)sının dördüncü baskısında metinden çıkarılmıştır. Dördüncü baskıyı (c. 30, S.S.C.B. 1952, s. 441) üçüncü baskı ile (c. 25, Moskova 1932, s. 117) karşılaştırın.

3.5.4. Engels, Anti-Dühring, ks. 2. bl. 2, par. 12 (10). Ayrıca yukarıdaki 1.3.3. numaralı paragraf ve 1.10.2 numaralı notun son kısmı.

monarşinin başat varoluş koşulu, belli bir dengeyi muhafaza ettiği, soylularla burjuvazi arasındaki mücadele idi. Bununla birlikte, artık soyluluğu burjuvazinin baskısına karşı korumanın değil de, bütün varlıklı sınıfları korumak için, eski mutlak monarşi, salt bu amaç için düşünülüp bulunmuş bir devlet biçimi olan Bonapartist monarşiye tümüyle dönüşmek zorunda kaldı... O zamana dek Prusya hala yarı feodal bir devlettir; ama Bonapartizm, ne olursa olsun, feodalizmin ortadan kaldırılmasını kabul eden modern bir devlet biçimidir. Demek oluyor ki, Prusya'nın feodalizmden kalan ne kadar kalıntısı varsa, tümünü ortadan kaldırmaya ve Junker sistemini bu hali ile feda etmeğe karar vermek zorundadır...

"Öyleyse, 1808-1813 yıllarında başlayan ve 1848'de devam eden, burjuva devrimini bu yüzyılın sonunda Bonapartizm biçiminde tamamlaması Prusya'nın kendine has (tuhaf) kaderidir. Herşey yolunda gider, dünya sessiz ve sakin kalırsa ve hepimiz yeteri kadar yaşarsak, o zaman belki 1900'lerde Prusya hükümetinin tüm feodal kurumları ortadan kaldırdığını, Prusya'nın en azından 1792'de Fransa'nın bulunduğu noktaya ulaştığını görebiliriz."

Almanya'da kapitalist sınıf ve feodal toprak sahipleri sınıfı kesin bir iç savaşı önlemek için bir uzlaşma sağladılar. Küçük burjuvazi etkisiz kılındı, işçi sınıfı ise yalıtıldı. Bu sürecin sonucu feodal toprak mülkiyetinin kerteli dönüşümü ve burjuvazinin giderek artan siyasal etkisi oldu. Bu, yukarıdan-aşağıya burjuva devrimidir."⁵

Çözümlememiz yukarıdan-aşağıya burjuva devrimi için üç koşulun gerekliliğini açığa vurdu. Birincisi, kapitalist üretim ilişkilerinin feodal üretim ilişkilerinin yerini işçi sınıfının baskısına karşı korumanın kesin bir önem kazandığı anda, aldığı bir geçiş dönemi süresince iki çeşit üretim ilişkisinin birlikte varolmasıdır. İkincisi, ekonomik geçiş sırasında burjuvaziyi soyluluğa karşı dengede tutacak yeterince bağımsız bir bürokrasinin varolmasıdır. Üçüncüsü, kapitalist ve feodal sömürücülerin

3.5.5. Engels, Almanya'da Köylü Savaşı'na 1874 Tarihli Önsöz, par. 34-35. Ayrıca yukarıdaki 1.10.5-6 numaralı notlar.

karşılaştığı ortak tehlikelerden ileri gelen tutarlı bir sınıflar ittifakının, işçi sınıfına karşı birleşik bir cephenin olmasıdır.

6. Reformist sosyalizm kuramı, kapitalizmden sosyalizme barış içinde geçiş için benzer koşulların bulunduğunu ileri sürer. Birincisi, ekonomide, ulusallaştırılmış sektörün özel sektör zararına devlet tarafından genişletildiği geçiş dönemi süresince, biri ulusallaştırılmış, diğeri özel mülkiyette bulunan, iki sektörün birlikte varolmasıdır. İkincisi, bu ekonomik geçişi başlatacak ve denetleyecek yeterince güçlü seçilmiş bir yönetimin varolmasıdır. Üçüncüsü, işçi sınıfının ve küçük burjuva üreticilerin ortak aydınlanmasının sonucu olan tutarlı bir sınıflar ittifakının, sosyalizm yandaşı bir seçmen çoğunluğunun olmasıdır.

Lenin'in bu koşullardan ikincisi ve üçüncüsü hakkındaki görüşlerini daha önceden özetlemiştik. Sosyalist bir seçmen çoğunluğu gibi reformcu bir umuda karşı, olağan olarak burjuva demokrasilerinde çoğunluğun, devrimci mücadele verilmeksizin sosyalizme kazanılamayacağını söyler. Seçimleri kazanmanın devlet gücünü kazanmak olduğu yolundaki reformcu inanca karşı, olağan olarak burjuva demokrasilerinde bürokrasinin, seçilmiş sosyalist yöneticilerle denetlenemeyeceğini, tersine devrimci eylem ile yıkılması, paramparça edilmesi gerektiğini söyler.¹

Birinci koşul, yani gittikçe ilerleyen ulusallaştırma hakkındaki Lenin'in çözümlemesi, ulusallaştırmanın toplumsal sonuçlarının, tümü ile, devleti hangi sınıfın denetlediğine bağlı olduğu yolundadır. "Çünkü, eğer büyük ölçekli bir işletme tekele dönüşürse, bu, o işletmenin kendi alanında bütün halkın gereksinimlerini sağladığı anlamına gelir. Eğer devlet tekeli olursa, bu bütün işletmeyi devletin yönettiği anlamına gelir. Kimin yararına? Ya toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin yararına: o zaman devrimci, demokratik bir devlet değil, tersine gerici, bürokratik bir devlet, emperyalist bir cumhuriyet, söz konusudur. Ya da devrimci demokrasinin yararına: o zaman bu sosyalizme doğru bir adımdır." İşçi sınıfı devletin gerçekleştirildiği ulusallaştırmanın sosyalizmi kurduğu doğrudur. Ama, bir burjuva

3.6.1. Yukarıdaki 3.3.4 numaralı kesimler.

devletinin gerçekleştirdiği ulusallaştırmanın kapitalizmi desteklediği de doğrudur.²

Lenin'in çok somut bir kanıtı çok soyut bir biçimde çürüttüğü ileri sürülebilir. Gerçekte tam tersi doğrudur. Tartışılan nokta, herhangi bir tarihsel ortamda değil, kapitalist demokrasinin olağan koşulları altında sosyalizme barış içinde geçiş olanağıdır. Reformistler olağan koşullar altında barış içinde geçiş olanağından bahsederler. Lenin böyle bir şeyin bu koşullar altında olanaksız olduğunu söyler. Ama, tek bir devletin somut gelişiminin, olağan koşullardan keskin bir biçimde ayrılan, uzaklaşan koşullar yarattığının üzerinde durarak belirtir ve barış içinde geçişin mümkün olabileceği kural-dışı (istisnai) koşulların olduğunu kabul eder. Barış içinde geçiş olanağını kabul etmek reformizm değil, marksizmdir. Bu olanağı, onu belirleyen, ekonomik ve siyasal koşullardan soyutlayarak ilan etmek reformizmdir. Özel tarihsel durumlar için doğru olan savları, genel oya ilişkin liberal basmakalıp sözler örtüsü altında, kesin olarak farklı durumlara uygulamak reformizmdir.³

7.1870'ler İngiltere'sinde birtakım kural-dışı koşullar vardı, öyle ki Marx, sosyalizme barış içinde geçişi, bu somut durumda, olanaklı görüyordu. Bu kural-dışı koşulları, biraz önce açıklanan

3.6.2. Lenin, *Threatening Catastrophe and How to Fight It* (Yaklaşan Felaket ve Onunla Savaşmanın Yolları), km. 11, par. 8-9 (8-10). Karşılaştırın, Engels, *Anti-Dühring*, ks. 3, bl. 2, par. 19-21: Engels'ten Brack'e 30 Nisan 1878, par. 2: Engels'ten Bebel'e 24 Kasım 1879, par. 5: Engels, *Sozialismus des Herrn Bismarck* (Bay Bismarck'ın Sosyalistliği), km. 1, par. 1; km. 2, tümü: Engels'ten Bernstein'a 12 Mart 1881, par. 1 (3): Engels'ten Bebel'e 16 Mayıs 1882, par. 4. Ayrıca aşağıdaki 3.8.8-9, yukarıdaki 1.9.6-11 numaralı paragraflar.

3.6.3. Barışçıl geçişi kesinlikle reddeden ifadeler marksist yazında yer alır. Örneğin 1848 devrimlerinin hemen öncesinde Marx ve Engels komünist amaçlara "ancak, varolan tüm toplumsal koşulların zorla devrilmesiyle" ulaşılabilineceğini yazarlar. Bkz. Marx/Engels, *Komünist Manifesto*, ks. 4, par. 11. Fakat yirmi yıl sonraki varolan toplumsal koşullarda Marx, İngiltere, A.B.D. ve belki Hollanda için barışçıl geçiş olanağını tanır. Bkz. Marx, *Speech in Amsterdam* (Amsterdam Nutukları),

üç koşulla bağlantılı olarak ele alalım.

Birinci koşul sosyalizm yandaşı bir seçmen çoğunluğudur. O zamanın İngilteresi'nde, Lenin'e göre, aşağıdaki koşullar mevcuttu: "1) Köylülüğün olmamasından dolayı... , mutlak çoğunluğu işçilerin oluşturduğu bir nüfus; 2) İşçi sınıfının sendikalarda çok iyi örgütlenmesi...; 3) Yüzyıldır siyasal özgürlüklerle eğitilen işçi sınıfının kültürel düzeyinin görece olarak oldukça yüksek olması."¹

İkinci koşul, seçilmiş yöneticilerin bürokrasi üzerindeki etkili denetimidir. 1871'de, der Lenin, "... İngiltere hala tamamen kapitalist, ama hem militarizmi, hem de önemli ölçüde, bürokrasisi olmayan bir ülke modeli idi. Bundan dolayı Marx, 'hazır devlet aygıtını' önceden parçalamaksızın da bir devrimin, hatta bir halk devriminin mümkün görüldüğü İngiltere'yi bir istisna sayıyordu."²

Sonuncu koşul ekonominin barış içinde ulusallaştırılmasıdır.

par. 4. Ayrıca aşağıdaki 3.7. numaralı km.

Benzeri kesin ifadeler Lenin'de de bulunabilir. Örneğin, 1919'da iç savaşın zirvesinde, 'Sosyalizme barışçıl geçiş olamaz' der. Bkz. Lenin, Halkın Aldatılışı, km. 4, par. 7. Bununla beraber, sorunu barışçıl geçişi engelleyen özgül koşullar açısından her çözümlemede bu tür bir geçişin kural-dışı koşullarda mümkün olduğunu kabul eder. Bkz. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 3, km. 1, par. 10-14; Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par 46-47 (45-46). 1917 süresince Rus devrimi için barışçıl geçiş olanağı üzerine bkz. Lenin, Attitude toward the Provisional Government (Geçici Hükümete Karşı Tavrı), par. 14 (11); Lenin, Siyasal Durum, tümü; Lenin, Compromises (Ulaşmalar), par. 7-13; Lenin, Rus Devrimi ve İç Savaş, par. 32-42; Lenin, Devrimin Görevleri, giriş, tümü; md. 1-2, 7.

3.7.1. Lenin, 'Sol Kanat' Çocukluğu ve Küçük-burjuva Zihniyeti, km. 5, par. 7. Ayrıca Marx, Chartistler, par. 5-6; Marx, Labour Parliament (İşçi Parlamentoları), par. 1-2; Marx, Charte, tümü; Marx, London Worker's Meeting (Londra İşçilerinin Toplantısı), par. 1; Marx, Confidential Communication (Güvenilir İletişim), bl. 2, par 15 (18); Marx, Konspekt Bakunina, par. 90.

3.7.2. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 3, km. 1, par. 14. Ayrıca Marx'tan

O zamanın İngiltere'sinin kural-dışı durumunda, der Lenin, "eğer... koşullar kapitalistleri, kendilerine bedel ödenmesini sağlayarak, barış içinde boyun eğmeye ve sosyalizme uygarlaşmış ve örgütlenmiş bir tarzda geçmeğe zorlasalardı, kapitalistlere iyi bir ödeme yapılması, onlara bedel verilmesi, pekala düşünülebilirdi."³

1870'ler İngiltere'sinin somut durumunda Marx üç koşulun tümüne aynı derecede gerçekleşebilecekleri gözüyle mi bakıyordu? 'Devrim' deyimi bazen siyasal egemenliğin köktenci bir değişimi, bazen ekonomik yapının köktenci bir değişimi, genellikle de her ikisinin bir bileşimi anlamına kullanılır. "Her gerçek devrim bir toplumsal devrimdir," der Engels, "çünkü, yeni bir sınıfı iktidara getirir ve bu sınıfın toplumu kendi tasarladığı gibi yeniden düzenlemesine izin verir."⁴ Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde, siyasal yönetimin barış içinde el değiştirmesi sadece ilk iki koşulun gerçekleşmesini gerektirir: sosyaliz

Kugelman'a 12 Nisan 1871, par.3: Lenin, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, par. 18: Lenin, Dönek Kautsky, km. 1, par. 42-47 (42-46): Lenin, 'Sol Kanat' Çocukluğu ve Küçük-Burjuva Zihniyeti, km. 5, par. 6. Sorunun tarihsel geçmişi için yukarıdaki 1.3.2 numaralı nottaki kaynaklara bkz.

3.7.3. Lenin, 'Sol Kanat' Çocukluğu ve Küçük-burjuva Zihniyeti, km.5, par.9. Ayrıca Engels, Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu, km. 2,par.15: Lenin, 'Sol Kanat' Çocukluğu, km.5,par. 6-7.

3.7.4. Engels, Rusya'da Toplumsal İlişkiler, par. 10. Karşılaştırm, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş, par. 59 (38): Engels, Rusya'da Toplumsal İlişkiler, par. 22: Engels'ten van Pattern'a 18 Nisan 1883, par. 2 (3): Engels, 'Komünist Manifesto'ya 1890 Tarihli Önsöz, par. 17 (3): Lenin, Persecutors of Zemstvo, km. 5, par. 5 (3): Lenin, İki Taktik, par. 8-11 (7-9): Lenin, Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine, par. 3: Lenin, How the Capitalists Are Scaring the People? (Kapitalistler Halkı Nasıl Korkutuyor?), par. 1-6: Lenin, Altının Önemi, par. 13: Lenin, Notes of a Publicist 1922 (Bir Gazetecinin Notları), km. 2, par. 2-6. Ayrıca yukarıdaki 1.10.1 numaralı notu ve 3.5.2 numaralı paragrafı karşılaştırm.

yandaşı bir seçmen çoğunluğu ve bürokrasi üzerinde etkili bir denetim. Ekonomik yapının barış içinde değişime uğraması üçüncü koşulun da gerçekleşmesini gerektirir: kapitalistlere bedel verilmesi. İlk ikisi gerçekleşmiş ama üçüncüsü gerçekleşmemişse, barış içinde olmayan, ama haklı ve meşru bir sosyalist geçiş (söz konusu) olabilir.

Marx siyasi egemenliğin barış içinde el değiştirmesi ile ekonomik yapının barış içinde değiştirilmesini birbirinden açıkça ayırdeder. "Eğer, örneğin, İngiltere'de ve Birleşik Devletler'de işçi sınıfı Parlamento'da veya Kongre'de bir çoğunluk kazanmış olsa, kendi gelişim yolu üzerinde direnen toplumun bir önceki gelişim aşamasında kurulan ve yapılan kurumlara ve yasalara son verir. Bununla birlikte, 'barış içinde'ki hareket, çıkarları eski düzene bağlı olanların ayaklanması ile 'şiddetin kullanıldığı' bir harekete dönüşebilir. (Amerikan İç Savaşında ve Fransız Devriminde olduğu gibi) eğer ayaklananlar zorla bastırılırsa, 'haklı ve meşru' iktidara karşı başkaldıran asiler olarak kabul edilir."⁵

Engels, 1870'ler İngiltere'si için Marx'm, ekonomik yapının

3.7.5. Marx, Sosyalistlere Karşı Yasa, par. 42. Ayrıca Marx'tan Hyndmann'a 8 Aralık 1880, par. 2: Lenin, Mistakes of our Party (Partimizin Hataları), par. 13.

'Meşru hükümet' bazen mutlak, bazen göreceli terimlerle tanımlanır. Marx'ın zikrettiği örnekler onun bu deyişi göreceli anlamında kullandığını gösterir. Fransız Devrimi ve Amerikan İç Savaşı sırasında meşru hükümet, silahlı rakibine göre, devrimci olmayan öncelleriyle birlikte daha fazla yasal sürekliliği olan hükümettir. Devrim dönemlerinde hiçbir hükümet, mutlak anlamda meşru değildir; çünkü hiçbir hükümet, asmadan, şiddet uygulamadan veya kısacası devrim öncesinden kalan yasalardan ne varsa hepsini ortadan kaldırmadan iç savaşı yürütemez. Bkz. Marx, Civil War in the United States (Birleşik Devletler'de İç Savaş), par. 24-29: Marx'tan Engels'e, 7 Ağustos 1862, par. 2 (7), 6 (11): Marx, Criticism and Amerikan Affairs (Amerikan Olaylarının Eleştirisi), tümü: Marx, Abolitionist Demonstrations (Zenci Köleliğin Kaldırılması Taraftarı Gösterileri), par. 1-8. Genel (anlamda) legalite sorunu üzerine yukarıdaki 1.4.5, 1.8 numaralı kesimleri karşılaştırın.

değiştirilmesini siyasal egemenliğin el değiştirmesinden açıkça daha az olası gördüğüne tanıklık eder. Engels, Marx'ın "hiç değilse Avrupa'da İngiltere'nin, kaçınılmaz toplumsal devrimin tümü ile barışçı ve yasal yollardan gerçekleştirilebileceği tek ülke olduğu" sonucuna vardığını söyler ve ardından ekler: "Bu barışçı ve yasal devrime İngiliz egemen sınıflarının 'kölelik taraftarı bir isyan' (ABD Güney Eyaletlerindeki köle sahiplerinin köleliğin kaldırılmasına karşı başlattıkları ve 1861-1865 İç-Savaşına yol açan ayaklanma) çıkarmadan boyun eğmelerini hiç beklemediğini eklemeyi, o, şüphesiz, asla unutmadı."⁶ Bu somut durumda siyasal iktidarın el değiştirmesi hem haklı ve meşru, hem de barışçı olacaktı; ama ekonomik yapının değiştirilmesi haklı ve meşru olmakla birlikte, barışçı olmayacaktı.

8. Tartıştığımız dönemden hemen hemen yirmi yıl sonra İngiltere, birtakım diğer büyük güçlerle birlikte, kapitalizmin emperyalist aşamasına ulaştı. Bu sonraki dönemdedir ki, reformizm sosyalizme barış içinde geçiş programını geliştirdi. Ama bu dönemde İngiltere'nin 1870'lerdeki kural-dışı durumu artık mevcut değildi. Emperyalizmin gelişiminden ileri gelen yeni koşullar Marx'ı barış içinde geçişi bir olanak olarak görmeğe yönelten koşulları tamamen yok etmişti.

Kapitalizmin emperyalist aşamasında sosyalizme yandaş bir seçmen çoğunluğu sorununu ele alalım. Bu yeni dönemde, kapitalizm yandaş bir seçmen çoğunluğunu olağan olarak sağlayan bazı grupları siyaset dışında bırakma ve bazı diğer grupları da aldatma olguları, örneği görülmemiş boyutlara ulaşır. Geniş grupların siyasete katılmalarının önlenmesi, emperyalist sistemin sömürdüğü ve egemen olduğu bütün uluslara yayılır. Metropolün kendisinde geniş grupların kapitalizm için oy kullanmaya kandırılması, işçi sınıfından olmayan katmanların nüfus içindeki oranının artması ile kolaylaşır ve işçi sınıfının daha iyi ücret alan kesimlerinin yozlaşması ile yaygınlaşır.¹

3.7.6. Engels, Marx'ın 'Kapital'ine 1866 Tarihli Önsöz, par. 8.

3.8.1. İşçi sınıfının oran olarak azalması üzerine bkz. Lenin, Emperyalizm, bl. 8, par. 23-26 (12-13), 32-33 (16-17).

Emperyalist metropoldeki işçilerin yozlaşması konusunda Lenin şunları yazar:

"1) Ekonomik açıdan (önemli bir) ayrım, ezen uluslardaki işçi sınıfının bazı kesimlerinin, bu ulusların burjuvazisinin ezilen ulusların işçilerini yoğun bir biçimde sömürerek elde ettiği aşırı karlardan küçük parçalar almasıdır. Bundan başka, ekonomik veriler, ezen uluslardaki 'nitelikli işçi' oranının ezilen uluslardakinden daha büyük olduğunu ve ezen uluslarda işçilerin daha büyük oranda işçi aristokrasisine yükseldiğini göstermektedir. Bu bir gerçektir. Belli bir ölçüde ezen ulusların işçileri, kendi burjuvazilerinin ezilen uluslardaki işçileri (ve nüfusun tümünü) soyma işine katılmaktadır.

"2) Siyasal açıdan (önemli bir) ayrım, ezen ulusların işçilerinin siyasal yaşamın birçok alanlarında ezilen ulusların işçilerine göre ayrıcalıklı bir duruma sahip olmalarıdır.

"3) Düşünsel veya manevi açıdan (önemli bir) ayrım, okulda ve günlük yaşantılarında, ezen ulusların işçilerinin, ezilen ulusların işçilerini hor görmelerine, ya da önemsememelerine yol açan bir eğitimden geçirilmeleridir."²

İkinci olarak, kapitalizmin emperyalist aşamasında bürokrasi sorununu ele alalım. "Özellikle," der Lenin, "emperyalizm -mali sermaye çağı, dev kapitalist tekeller çağı, tekelci kapitalizmin

3.8.2. Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 5, par. 8-10 (9-11). Ayrıca Lenin, Stuttgart Sosyalist Enternasyonali Kongresi, par. 3-7: Lenin, Angliiskie Spory, par. 1-3: Lenin, V Avstralii, par. 7-8: Lenin, Under a Stolen Flag (Sahte Bir Bayrak Altında), km. 3, par. 1-10: Lenin, İkinci Enternasyonalin Çöküşü, km. 7, par. 1-8 (1-7): Lenin, Imperialism and Socialism in Italy, (Emperyalizm ve İtalya'da Sosyalizm), par. 8 (7), dp.: Lenin, Emperyalizm, bl. 6, par. 10-13 (9-11); bl. 8, par. 16-26 (9-23), 34-43 (18-22); bl. 9, par. 2; bl. 10, par. 11 (9): Lenin, Sosyalizm İçindeki Bölünme ve Emperyalizm, tümü: Lenin, Revision of the Party Program (Parti Programının Gözden Geçirilmesi), km. 6, par. 1-2: Lenin, 'Sol' Komünizm, bl. 5, par 17 (18): Lenin, Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinin Temel Görevleri, md. 11, par. 1: Lenin, 'Emperyalizme' 1920 Tarihli Önsöz, km. 5, tümü: Lenin, Tezisy Doklada o Taktike, km. 4, par. 1. Karşılaştırm, Engelenen Marx'a: 23 Mayıs 1856,

tekelci devlet kapitalizmine dönüştüğü çağ- monarşilerde olduğu kadar en özgür cumhuriyetlerde de, 'devlet çarkı'nın olağanüstü güçlendiğini, bürokratik ve askeri aygıtın, proletaryanın gittikçe artan ezilmesiyle bağıntılı olarak, görülmemiş bir biçimde genişlediğini gösteriyor."³

Son olarak, kapitalizmin emperyalist aşamasında ulusallaştırma sorununu ele alalım. Rekabetçi kapitalizmden tekelci kapitalizme geçiş devletin yapıcı rolünün giderek önem kazanması ile sonuçlandı. Hükümet'in faaliyeti, giderek, rekabete engel olanları önleme olmaktan çıkıp, ekonominin etkili bir yönetimi biçimini alıyordu: sözleriyle tekelci sermayeyi toplumsal refaha bağımlı kılan, gerçekte ise eylemleriyle toplumsal refahı tekelci sermayeye bağımlı kılan bir yönetim. Lenin 1917'de şunları yazar: "Emperyalist savaş, tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesi sürecini büyük ölçüde hızlandırıp yoğunlaştırdı. Kudretli kapitalist zümrelerle giderek daha sıkı bir biçimde kaynaşan devletin çalışan kitleler üzerindeki baskısı giderek daha korkunç bir hal alıyordu. Gelişmiş ülkeler -bunların 'cephe gerileri'nden bahsediyoruz-, işçiler için askeri angarya kampları haline geliyorlar."⁴

Lenin hükümetler tarafından denetlenen güdümlü

par. 1; 7 Ekim 1858, par. 1. (2): Engels, Askeri Prusya Sorunu, km. 3, par. 18: Marx'tan Meyer ve Vogt'a 9 Nisan 1870, par. 5-6 (11-14): Engels'ten Marx'a 15 Ağustos 1870, par. 2 (4): Engels, Konut Sorunu, ks. 2, km. 3, par. 2: Engels'ten Kautsky'e 12 Ekim 1882, par. 1 (4): Engels'ten Bebel'e 30 Ağustos 1883, par. 2-3 (6): Engels, 'İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumuna Giriş' 1892, par. 26-30. Yukarıdaki 1.9.5. numaralı paragrafı karşılaştırın.

3.8.3. Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 2, km. 2, par. 20. Ayrıca aynı yapıt, bl. 1, km. 2, par. 13-15; bl. 2, par. 18-19; bl. 3, km. 1, par. 15: Lenin, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky (Pravda'da yayınlanan bir makale), par. 18: Lenin, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, km. 1, par. 47 (46): Lenin, Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinin Temel Görevleri, md. 3, par. 1.

3.8.4. Lenin, 'Emperyalizm'e 1917 Tarihli Önsöz, par. 1. Ayrıca,

ekonomiler hakkında şunları söyler: "Gerçekte, bütün denetim sorunu, kimin kimi denetlediği, yani hangi sınıfın denetleyip hangi sınıfın denetlendiği, sorusuna indirgenebilir." Tekelci devlet kapitalizmi, tekelci kapitalizm öncesinin rekabetçi ekonomisinden bir çok yönde farklı olan, güdümlü bir ekonomidir. Ama kapitalist sınıf devlet gücünü elinde tuttuğu sürece, bu ekonomi kapitalist sömürünün, ortadan kaldırılması için değil, korunması için denetlenecektir. İşçi sınıfı devlet gücünü ele geçirdikten sonra, bu ekonomi sosyalizmin kurulması için dönüştürülebilir. Ama emperyalist bir devlette, Lenin'in seçmen çoğunluğu ve bürokrasi sorunlarını çözümlerken betimlediği koşullar altında, işçi sınıfı devlet gücünü ancak kapitalist devlet aygıtını zorla yıkarak, aşağıdan-yukarı devrim ile ele geçirebilir.⁵

Lenin, Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine, par. 6: Lenin, Emperyalizm, bl. 3, par. 40-43 (32-33); bl. 5, par. 16-20 (14-17): Lenin, Chernovoi Proekt Tezise, md. 9, km. 5, par. 3: Lenin, Turn in World Politics (Dünya Siyasetindeki Dönemeç), par. 24: Lenin, Speech on the Political Situation 12 May 1917, (12 Mayıs 1917'deki Siyasal Durum Üzerine Konuşma), par. 4-5 (3-4): Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 4, km. 4, par. 2-4. Ayrıca aşağıdaki 3.8.5. numaralı nottaki kaynaklar.

3.8.5. Lenin, Yaklaşan Felaket ve Onunla Savaşmanın Yolları, km. 6, par. 15. Karşılaştıran Marx'tan Engels'e 18 Şubat 1865, par. 12: Marx'tan Kugelmann'a 23 Şubat 1865, par. 2: Marx'tan Schweitzer'a 13 Ekim 1868, par. 1 (2): Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 3, tümü: Marx'tan Danielson'a 10 Nisan 1879, par. 14-16: Lenin, Znachenie Prezidentskikh Vyborov v Amerike, par. 12-16: Lenin, Taktik Hakkında Mektuplar, 1. mektup, bl. 2, par. 26: Lenin, Proletaryanın Devrimimizdeki Görevleri, md. 15, par. 2-3: Lenin, Disorganisation (Örgütsüzlük), tümü: Lenin, Yaklaşan Felaket ve Onunla Savaşmanın Yolları, km. 4, par. 10-15 (10-16); km. 5-6, tümü; km. 10-11, tümü: Lenin, Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilecekler mi?, km. 7, tümü: Lenin, 'Sol Kanat' Çocukluğu, km. 4, tümü. Ayrıca yukarıdaki 3.6.3. numaralı paragraf. Yukarıdaki 1.9.6-11, 3.5.2. numaralı paragrafları karşılaştıran.

Lenin'e göre: "Yeni ekonominin, tekelci kapitalizmin (emperyalizm tekelci kapitalizmdir), siyasal üst yapısı demokrasiden siyasal gericiliğe doğru bir sapma gösterir. Demokrasi serbest rekabete, siyasal gericilik ise tekelliliğe tekabül eder... Hem iç hem de dış siyasetinde emperyalizm gittikçe gericileşerek demokrasinin ırzına geçmeye çabalar." Lenin, reformistlerle emperyalizm çağında kapitalizmin demokrasi ile bağdaşmadığı, çeliştiği konusunda aynı fikirdedir. Ama, reformistler tekelci kapitalizmin demokrasi tarafından ortadan kaldırılmağa barış içinde boyun eğeceğini ileri sürerlerken, Lenin, tekelci kapitalizmin demokrasiyi ortadan kaldırmak için uğraşacağını söyler.⁶

9.Sosyalizme barış içinde geçiş sorunu konusunda, çok

3.8.6. Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 3, par. 17-18. Ayrıca Lenin, Emperyalizm, bl. 6, par. 10-13 (9-11), 28-29 (24); bl. 7, par. 16 (9); bl. 9, par. 7-11 (5-7), 43 (36): Lenin, Otvet Kievskomu, par. 12: Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 3, par. 19, 27-34: Lenin, Sosyalizm İçindeki Bölünme ve Emperyalizm, par. 5.

Devlet demokratik burjuva devleti biçiminde kaldığı sürece kapitalizmden sosyalizme meşru geçiş için gereken koşullar barışçıl geçiş için gereken koşullarla özdeş değildir. Geçişin meşruluğu esas olarak sosyalizmden yana bir seçmen çoğunluğunun elde edilmesine bağlıdır. Aynı geçişin barışçılığı da diğer iki koşulun -bürokrasi üzerinde etkili bir denetim'in ve herhangi bir direnişle karşılaşmadan kapitalistlerin mülksüzleştirilmesinin- gerçekleşmesine bağlıdır. Yukarıdaki 3.7.5-6 numaralı paragraflara bkz. Lenin, kendisinin çözümlediği somut durumlar için -yani, işçi sınıfları kısmen yozlaşmış ve bürokrasileri çok gelişmiş emperyalist devletler için- geçişin meşru ve de barışçıl olamayacağını ileri sürer. Ama olanaklar durumlara göre değişirler. Örneğin, biçimde burjuva-demokratik ve köylülüğün bulunmadığı bir emperyalist devletin diğer uluslar üzerindeki egemenliğini kaybetmeye ve bunun ekonomik sonuçlarının sıkıntılarını -demokratik kurumlar hala bağrında barındırarak- çekmeye başladığını varsayalım. Bu koşullar sosyalizm yandaşı bir seçmen çoğunluğu olasılığını maddi olarak etkileyecektir ve bu somut durum Lenin'in meşru olan, fakat barışçıl

daha genel kapitalizm ile demokrasi arasındaki bağlantı sorunu çerçevesi içinde kalarak yaptığımız çözümleme bir paradoksla sonuçlanmış gibi görünmektedir. Demokrasinin kapitalizm için en iyi siyasal biçim olduğu savı ile başladık; emperyalist devletlerde kapitalizmi korumanın demokrasinin ortadan kaldırılmasını gerektirdiği savı ile bitirdik.

Emperyalizmin, asalak, cançekişen kapitalizm olduğunu belirtirsek, bu paradoksu kısmen açıklamış oluruz. Emperyalizm kendi gelişiminin koşulları ile, örneğin, ekonomik rekabet ve siyasal demokrasi ile çelişmeğe başlayan toplumsal bir sistemdir. Birlikte varoldukları bütün dönem boyunca kapitalizm ve demokrasi arasındaki bağlantının hem çelişkili, hem de uyumlu olduğunu belirtirsek bu durumu iyice açıklığa kavuşturmuş oluruz. Demokratik hareket demokratik burjuva

olmayan geçiş olasılığı ilkesine tümüyle uygundur. Karşılaştıran, Engels'ten Marx'a 24 Ekim 1869, par. 1 (5): Marx'tan Kugelman'a 29 Kasım 1869, par. 5-7: Marx'tan Engels'e 10 Aralık 1869, par 1 (9): Marx, Güvenilir İletişim, bl. 2, par. 21-26 (24-29): Marx'tan Meyer ve Vogt'a 9 Nisan 1870, par. 1-9 (5-17): Engels, Labour Standart'tan Makaleler, 5. makale, par. 11-12: Engels'ten Marx'a 11 Ağustos 1881, par. 9: Engels'ten Bebel'e 30 Ağustos 1883, par. 2-3 (6): Engels'ten Kautsky'e 8 Kasım 1884, par. 6: Engels'ten Kelley-Wischnewetzky'e 10 Şubat 1885, par. 2: 3 Şubat 1886, par.3: Engels, 'İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu'na 1892 Tarihli Önsöz, par. 22-29: Engels, Amerikanische Präsidentschaftswahl (Amerika'da Başkanlık Seçimi), par. 6: Engels'ten Danielson'a 24 Şubat 1893, par. 6: Engels'ten Sorge'a 21 Mart 1894, par. 3 (6): Lenin, Angliiskie Spor, par. 4: Lenin, V Avstralii, par. 7: Lenin, Konstitutsionnyi Krisis v Aglii, par. 14: Lenin, Sosyalizm içindeki Bölünme ve Sosyalizm, par. 23-24 (19-29): Lenin, Tezisky Doklada o Taktike, km. 4, par. 1.

Emperyalist tahakkümden kurtularak bağımsızlıklarını kazanan ülkelerde barışçıl geçiş umudu ve olasılığı üzerine Lenin'in Rusya'da Şubat ve Ekim Devrimleri arasında bu olasılıklı tartışmalarını karşılaştır; bu tartışmalarla ilgili kaynaklar yukarıdaki 3.6.3. numaralı notun son kısmında verilmiştir. Küçük ülkelerde sosyalizme barışçıl geçiş umudu ve olasılığı üzerine bkz. Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, km. 6, par. 25 (23).

hareketinden daha geniş kapsamlıdır, kapitalizm için en iyi siyasal biçimi sağlamanın dışında daha başka olanakları da vardır. Parlamenter demokrasinin burjuva egemenliği için en uygun yönetim biçimi olduğu doğrudur. Aynı biçimde devrimci demokrasinin işçi sınıfı egemenliği için en uygun yönetim biçimi olduğu da doğrudur. Burjuva demokrasisinden reformist sosyalistler kendi hayallerini borç alırlar. İşçi sınıfı demokrasisinde devrimci sosyalistler iktidarlarını kurarlar.¹

3.9.1. Yukarıdaki 0.2.2. numaralı paragrafa bkz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDEOLOJİ VE YABANCILAŞMA

1.Kapitalist ve demokratik kurumlar arasındaki gerçek ilişkilerin çözömlenmesi kapitalist demokrasinin marksist eleştirisinin sadece bir bölümüdü: diğler bölümü ise, bu ilişkilerin ne için olduklarını anlamada görölen, kapitalist toplumda oldukça yaygın olan başarısızlığın açıklanmasıdır. Kapitalist kültürde, kapitalist ekonominin ve kapitalist devletin ayrııcı özelliklerinin beslediğı aldatmacalar düzeltilmezler, tersine özenle işlenirler. Kapitalist kültürün, bu aldatmacalar teşhir edilerek, eleştirilmesi, marksist ideoloji-kuramının başat görevidir.

Marksist yazında (literatürde) "ideolojik" sıfatı "ideoloji" isminden daha geniş kapsamlıdır. "Devlet" der Engels, "insanlık üzerindeki ilk ideolojik güç olarak bize kendisini gösteriyor." "Ekonomik temeldeki değışim ile " der Marx, "bütün muazzam üst yapı da az ya da çok hızlı bir biçimde altüst olur. Bu tür altüst oluşları incelerken, daima, ekonomik üretim koşullarında meydana gelen -ve tam bilimsel bir biçimde gözlenebilen- maddi altüst oluş ile, yasal, siyasal, dinsel, estetik, ya da felsefi biçimleri,

kısacası insanların bu çatışmanın bilincine varmalarını ve bunu sonuçlandırdıkları ideolojik biçimleri birbirinden ayırdetmek gerekir." Lenin'e göre, bu alıntıda ifade edilen temel görüş şudur: "Toplumsal ilişkiler maddi ve ideolojik ilişkiler diye ikiye ayrılırlar. Ideolojik ilişkiler maddi ilişkiler üzerinde sadece bir üst yapı oluştururlar." Bu üç yazar, 'ideolojik' sıfatını hem kurallara, hem de kurumlara uygulamaktadırlar.¹

'Ideoloji' ismini sadece kuramlar için kullanmışlardır. 'Ideoloji' ismi, Lenin tarafından, doğru ya da yanlış olsunlar, geniş bir kuram çeşitliliği için kullanılırken, Marx ve Engels tarafından özgül bir çeşit yanlış kuramlar için kullanılmıştır. Lenin'in kullanımına göre, Marksizm dahil, bazı bilimsel kuramlar ideolojidir. "Kısaca," der Lenin, "her ideoloji tarihsel olarak görevlidir, ama her bilimsel ideolojiye (örneğin dinsel ideolojinin tam tersine) nesnel bir gerçekliğin tekabül etmesi kesindir..."² Marx ve Engels'in kullanımında, aldatmacanın bilgiden ayrılması gibi, ideoloji de bilimden ayrılır. 'Ideoloji' terimini Lenin'in kullandığı anlamda değil, Marx ve Engels'in kullandığı anlamda kullanacağız.

İdeoloji, varlıkla düşünce arasındaki gerçek ilişkileri tersine çevirerek gerçeği yanlış bir biçimde yansıtan kuramdır. "İdeoloji," der Engels, "sözde düşünür tarafından gerçekten bilinçli olarak, ama yanlışlanmakta olan bir bilinçlilikte, üretilir. Böyle bir düşünürü harekete geçiren gerçek itici güçler kendisi için meçhuldür: aksi takdirde bu ideolojik bir süreç olmazdı. Bu yüzden, kendini düzmece veya görünüşte kalan itici güçlerle aldatıyor... Sadece düşünce malzemesiyle uğraşiyor! Hiç incelemeksizin, bu

4.1.1. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 19: Marx, Ekonomi Politüğün Eleştirisi, önsöz, par. 4: Lenin, Halkın Dostları, ks. 1, par. 48 (37).

4.1.2. Lenin. Materyalizm ve Ampiriokritisizm, bl. 2, km. 5, par. 25 (11). Aşağıdaki 4.1.3. numaralı nottaki Marx ve Engels'e ait kaynaklarla karşılaştırın. İdeoloji olarak Marksizm hakkında bkz. Lenin, Ne Yapmalı?, bl. 2, km. 1, par. 3, dp. 4 (3); km. 2. par. 6-10: Lenin, Bir Adım İleri, İki Adım Geri, km. 17, par. 17: Lenin, İki Taktik, bl. 12, par. 12 (11). Karşılaştırın, Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 43 (44): Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 3, par. 2-3: Marx, Ekonomi Politüğün Eleştirisi, önsöz, par. 5, ("idealizm"i "ideolojik görüş" olarak okuyun).

malzemeyi düşünceden çıkmış sayıyor ve daha uzaklarda, düşünceden bağımsız bir kaynağı olup olmadığını araştırmıyor. Gerçekten bu iş görme tarzı, onun nazarında oldukça olağandır; çünkü **düşüncenin aracılığıyla** gerçekleşen her insan eylemi ona, son çözümlemede, **temellini düşünceye dayandırmış** gibi görünür." Bu yanlışlık, düşünce ve varlık arasındaki birbirine bağlı iki ilişkinin, bilincin bilinç-dışı ile ve soyutun somut ile olan ilişkilerinin tam tersine çevrilmesinden -yani çarpıtılmasından- ileri gelir.³

2. Bilincin bilinç-dışı ile ve soyutun somut ile olan ilişkilerinin tersine çevrilmesi ile ne demek istenmiştir? Bu soruna Marx ve Engels'in getirdiği en açık açıklamalar onların Hegel'e yönelttikleri eleştirilerde bulunabilir.

Bilincin bilinç-dışı ile olan ilişkisinin tersine çevrilmesi -çarpıtılması- üzerine Marx şunları yazar: "Hegel için, hatta '**İde**' adı altında bağımsız bir özneye (subject) dönüştürdüğü, düşünme süreci, gerçeğin yaratıcısıdır. Gerçek '**İde**'nin sadece dışsal görünüş şeklidir. Bunun tam karşıtının doğru olduğuna inanıyorum. Kavramsal olan, maddi olanın, insan kafasında yansımastan ve düşünme biçimini almasından başka bir şey değildir."¹

4.1.3. Engels'ten Mehring'e 14 Temmuz 1893, par. 3 (4): Ayrıca Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, par. 1-5; ks. 2, bl. 1. (Aziz Bruno), km. 1, par. 6; bl. 2, km. 1, "Der humane Liberalismus" başlıklı alt-km., par. 11; ks. 3, par. 1, ks 3, bl. 1, km. 1, par. 57 (52): Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 2-3, tümü; gözlem 5, par. 6-8: Engels'ten Marx'a 2 Aralık 1861, par. 1 (2): Marx'tan Engels'e 9 Aralık 1861, par. 1 (9): Marx, Kapital, c. 1, bl. 15 (13), km. 1, par. 3, dp. 3: Engels, 'Anti-Dühring'in Ön-çalışmaları, 39. ve 40. sayfalara dp., tümü; 41. ve 42. sayfalara dp., par. 1: Engels, Anti-Dühring, ks. 1, bl. 3, par. 1-6; bl. 4, par. 1-8; bl. 10, par. 1-3: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 4, 22: Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 8.

4.2.1. Marx, 'Kapital'e 1873 Tarihli Önsöz, par. 17 (22). Ayrıca Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 1, par. 13; bl. 2, par. 1-5, 9; bl. 4, par. 4. Ayrıca aşağıdaki 4.2.4. numaralı not.

Soyutun somut ile olan ilişkisinin tam tersine çevrilmesi -çarpıtılması- üzerine Engels şunları yazar: "Mantıklı şemalar ancak **düşünce** biçimlerine uygulanabilirler. Ama burada söz konusu olan, dış dünyanın sadece **varoluş** biçimleridir; ve düşünce bu biçimleri (kendisi) tek başına asla yaratamaz, bunları dış dünyadan çıkarmak zorundadır. Böyle olunca da bütün ilişki tam tersine çevrilmiş oluyor. İlkeler araştırmanın, hareket noktası değil, nihai sonucudur: ilkeler doğaya ve insanlık tarihine uygulanmazlar, ama soyutlama yaparak bunlardan çıkarılırlar. Doğa ve insan alemi bu ilkeler tarafından düzenlenmezler, tersine, ilkeler ancak doğaya ve tarihe uygun oldukları ölçüde doğrudurlar. Sorunun tek maddeci kavranışı budur. Bay Dühring'in (bu konudaki) karşıt görüşü idealisttir, sorunu tümü ile başaşağı koymakta ve gerçek dünyayı, -tıpkı Hegel gibi- dünyanın dışında herhangi bir yerde ezeldenberi var olan düşüncelerden, kategorilerden, şemalardan hayaletlerden kurmaktadır."²

Marx'a göre, Hegel'in bilinç ve bilinç-dışı arasındaki ilişki konusundaki yanılgısını akla yakın kılan, onun (kendi) soyut ile somut arasındaki ilişki konusundaki yanılgısıdır. "Somut, çok sayıda ayırıcı özelliğin bir bileşimi (sentezi), yani çeşitli ayrımların bir birliği olduğu için somuttur. Bundan dolayıdır ki, somut, gerçek (dünyada) bir hareket noktası yani gözlemin ve kavramının hareket noktası olmasına rağmen, düşüncemizde bir hareket noktası olarak değil, bir bileşim sürecinin ürünü, bir sonuç olarak görünür... Hegel, gerçeği, kendi kendini düzenleyip, kendi kendine derinleşen ve kendiliğinden hareket eden düşüncenin ürünü olarak ele almakla yanılgıya düşmüştü. Çünkü soyuttan somuta ilerleme yöntemi, belleğimizde somutun kavrandığı ve (onun düşünülmüş) bir somut olarak **yeniden** üretildiği bir düşünme tarzından başka bir şey değildir: burada söz konusu olan, hiç bir suretle, somutun oluşum süreci değildir... Belleğimizde düşünülmüş bir bütün olarak beliren bütünün kendisi, düşünen beynin, dünyayı sanatın, dinin, pratik

4.2.2. Engels, *Anti-Dühring*, ks. 1, bl. 3, par. 2. Ayrıca aynı yapıt, ks. 1, bl. 3, par. 3-6; bl. 4, par. 1-8. Ayrıca aşağıdaki 4.2.4. numaralı not.

zekanın kavrayış tarzından farklı olarak bir tek tarzda kavrayabilen beynin bir ürünüdür. Beyinlerimizi bununla sadece kurgusal (spekülatif) ve kuramsal bir biçimde meşgul ettiğimiz sürece, gerçek özne, kafalarımızın dışında bağımsız olarak, önceden olduğu gibi, var olmaya devam eder.”³

Bu eleştirilerde Marx ve Engels, 'düşünce ve varlık arasındaki ilişkilerin tam tersine çevrilmesi' ile ne demek istediklerini açıklamaktadırlar. Hegel, kuramsal araştırmanın aslında hareket noktası olan somut gerçeği gözden kaçırarak soyutun somut ile olan ilişkisini tersine çevirmiştir: araştırmasının hareket noktası olarak, somut gerçeğin yerine, aslında bu somut gerçekten çıkarılan soyutlamaları koymuştur. Hegel, kuramsal araştırmanın aslında tekrar kendisine yöneldiği, zihni (belleğe ait) olmayan gerçeği gözden kaçırarak bilincin bilinç-dışı ile olan ilişkisini tam tersine çevirerek çarpıtmıştır: araştırmasının temel konusu olarak, düşüncenin konusunun geliştiği zihni olmayan sürecin yerine düşüncenin geliştiği zihni süreci koyar. Ve birinci adım ikincisine götürürken, ikinci adım üçüncüsüne götürür: yani öznenin paradoksundan gizemciliğin boşluğuna uçuş, Mutlak İde kavramına -gidenin geri dönmediği o arslan yatağına- kaçış, sığınış.⁴

3.Marx ve Engels, her biri çok geniş bir çeşitlilik gösteren, iki ana çarpıtma tarzını çözümlerler. Soyutun somut ile olan ilişkisini

4.2.3. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Giriş, km. 3, par. 1-2 (2). Ayrıca aşağıdaki 4.2.4. numaralı not.

4.2.4. Karşılaştıran, Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 3 (Elyazması 3, km. 5), tümü: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 5, km. 2, tümü; bl. 8, km. 4, par. 6: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 1, tümü: Marx, 'Kapital'e 1873 Tarihli Önsöz, par. 18 (23): Engels, Ueber die Dialektik (Diyalektik Üzerine), par. 14-17: Engels, Anti-Dühring, Önsöz, bl. 1, par. 14 (13): Engels, Doğanın Diyalektiği, bl. 2, par. 1-5: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 1, par. 7-9: Engels'ten Schmidt'e 1 Kasım 1891, par. 5-6: Lenin, Konspekt Gegelya, 1. Baskının Önsözü Hakkında Yorum, s. 7-8; 3. kitap hak. yr., s. 20-21: Lenin, Materyalizm ve Ampiriokritisizm, bl. 4, km. 5, par. 3-8. Aşağıdaki 4.3.2.-6 numaralı paragrafları karşılaştıran.

tersine çevirmekle, yani çarpıtmakla başlayan ve bilincin bilinç-dışı ile olan ilişkisini tersine çevirmekle sona eren tarzı, olağan biçimde ideolojik olarak nitelerler. Tam karşıt bir tarzı, bilincin bilinç-dışı ile olan ilişkisini tersine çevirmekle başlayan ve soyutun somut ile olan ilişkisini tersine çevirmekle sona eren tarzı, olağan bir biçimde, fetiş karakterli olarak nitelerler.¹

İdeolojik tarz üzerine inşa edilen kuramların oluşturduğu bütün, tarihi, Tanrının yeryüzündeki ilerleyişinin aktarılması olarak gören kuramlar dizisidir. Marx ve Engels'e göre, tarihte ruhun egemenliğinin kurulması süreci üç aşamaya bölünebilir:

"1) "Görgül (ampirik) nedenlerden ötürü, birer maddi birey olarak ve görgül koşullar altında egemen durumda bulunan kimselerin fikirlerini, bu bireylerin kendilerinden ayırarak ele almak ve bunun sonucu olarak, fikirlerin ve hayallerin, tarihi, egemenlik altında tuttuğunu kabul etmek.

2) Fikirlerin bu egemenliğine bir düzen vermek ve ardarda gelen egemen fikirler arasında gizemci bir bağlantı kurmak ve böylece bu fikirleri 'kavramın kendi kendini belirlemeşi' olarak düşünmek. (Görgül bir temeli olmasından ötürü, bu fikirlerin birbirleriyle bağlantı halinde bulunmaları, bu ikinci aşamayı olanaklı kılmaktadır. Ayrıca, bu fikirler, **sadece** fikir olarak ele alınınca, düşüncenin kendi yarattığı farklı varlıklar haline girmektedirler.)

4.3.1. Her iki tarzın kuramları yukarıda 4.1.4.numaralı paragrafta tanımlandığı anlamda ideolojilerdir. Fakat ilk tarzın kuramları, Marx ve Engels'in yazdıkları dönemdeki terimin olağan kullanımına daha uygundur. Dünyayı fikirlerin yönettiğine inanan bir kuramcı için 'ideolog'un, tıpkı 'doktriner' gibi, aşağılayıcı bir terim olduğu için bu kullanım Napolyon tarafından ortaya atılmıştır. Karşılaştıran, Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 3, par. 25.

Öte yandan, Marx ve Engels özellikle burjuva iktisatçılarının kuramlarını da fetiş niteliğindeki tarzın doktriner kuramları olarak adlandırıp eleştirirler; ve -çok olmamasına rağmen- bazı durumlarda 'ideoloji', 'ideolojik' ve 'ideolog' terimlerini bu kuramlar veya bunların yazarları için kullanırlar. Bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 18 (16), par. 10 (11), dp. 1; bl. 23 (21), par. 14 (15); bl. 24 (22), km. 4, par. 15 (16); bl. 33 (25), par. 1 (2). Aşağıdaki 4.4.2. numaralı paragrafı karşılaştıran.

3) Bu 'kendi kendini belirleyen kavram'ı gizemci görünüşünden kurtarmak için onu bir kişi -kendinin bilinci- haline getirmek ya da maddeci görünmek için bu kavramı bir dizi insan olarak tasarlamak ve bu insanların, tarih boyunca 'kavram'ı temsil ettiklerini ileri sürmek. 'Kavram'ı temsil eden bu insanları yani 'düşünür'leri, 'filozof'ları ve ideologları da tarihi yapan kimseler, bir 'koruyucular kurulu', yöneticiler olarak görmek. Böylece, tarihin bütün maddi öğeleri tasfiye edilmekte ve meydan tümü ile kuramsal ve soyut düşüncelere bırakılmaktadır."²

Birinci ve ikinci aşamalarda soyut ile somut arasındaki ilişkinin çarpıtılması, üçüncü aşamada bilinç ile bilinç-dışı arasındaki ilişkinin çarpıtılmasına götürür.

Fetiş karakterli tarz üzerine inşa edilen kuramın oluşturduğu bütün, ekonomide, doğanın ebedi yasalarını bulan kuramlar dizisidir. Kapitalist üretimin yasalarına sonsuz geçerlik tanımı da üç aşamaya bölünebilir.

Birincisi, bütün değişim toplumlarında insanlar arasındaki üretim ilişkileri nesneler (şeyler) arası toplumsal ilişkiler olarak

4.3.2. Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 2, par. 19-22 (10-13). Karşılaştırın, Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 1, alt-km. 1, tümü: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 2, par. 4-7 (3), 15-19 (6-10); bl. 2, km. 3, par. 10 (8); ks. 2, bl. 2, km. 1, "Die Hierarchie" (Hiyerarşi) başlıklı alt-km., tümü; ks. 3, bl. 1, km. 1, par. 56-57 (51-52): Marx'tan Annenkov'a 28 Aralık 1846, par. 3-5, 10 (9), 23-25 (21-23), 36-39 (34-36): Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 2, km. 1, gözlem 5-6, tümü: Engels, Almanya'da Köylü Savaşı, bl. 2, par. 2: Engels'ten Mehring'e 14 Temmuz 1893, par. 3-4 (5-6). Bu aşamaların çarpıtmalar olarak nitelendirilmesi için yukardaki 4 §.3. numaralı nottaki kaynaklara bkz.

Bu tür kuramları ideolojik olarak nitelendirmek bunların tümüyle yanlış ifadelerden oluştuğunu veya bu tür kuramların incelenmesinin bilgi kazanmada yarar sağlamayacağını ileri sürmek değildir. Bkz. Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 3, par. 2-3: Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 43 (44): Marx, 'Kapital'e 1873 Tarihli Önsöz, par. 17-18 (22-23): Engels, Anti-Dühring, Giriş, bl. 1, par. 13-16 (12-15): Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 1, par. 7-9, (17/16); bl. 2, par. 7; bl. 4, par. 3-4. Aşağıdaki 4.6.1-4 numaralı paragrafı karşılaştırın.

görünür. Yararlı bir nesne olarak bir masa keresteden yapılmıştır. "Ama," der Marx, "mal biçimini alır almaz, maddi bir şey, maddi olmayan nesneye dönüşür. (yani, doğal bir şey olmaktan çıkar, aklın ilk bakışta kavrayamadığı bir şey olur.) Artık yalnız ayakları yerden kesilmekle kalmaz, ama aynı zamanda bütün diğer mallar karşısında kafası üstünde durur ve odun kafasında, 'kendi kendine dönmeğe başladığı' (1848-49 ihtilallerinden sonra Avrupa'da aristokrat ve burjuva çevrelerinde moda haline gelen ruh çağırma, masa kaldırma gibi şeylere atıf yapılıyor) zamankinden çok daha harikulade, renkli ve garip fikirler geliştirir... Burada, insanların bizzat kendi aralarındaki toplumsal ilişkinin, onların gözünde nesneler arasında varolan hayal ürünü bir ilişki biçimine girmesinden başka bir şey olmamaktadır. Bir benzerlikbulmak için din dünyasının puslu bölgelerine yönelmemiz gerekir. Orada insan kafasının ürünleri, sanki kendilerine özgü yaşamları olan, kendi aralarında ve insanlarla ilişkiler kuran bağımsız varlıklar olarak görünürler. İnsan elinin ürünlerinin oluşturduğu mal dünyasında da (durum) böyledir." Bu çarpıtma mal-fetişizmdir.³

İkincisi, kapitalist toplumlarda üreticilerle sömürücüler arasındaki sınıfsal ilişkiler üretim faktörleri -yani iş-gücü ve üretim araçları- arasındaki değişim ilişkileri olarak görünür. Marx'a göre: "İktisatçılar tarafından esrarlı bir doğa kanunu biçimine sokulmuş olan kapitalist birikim kanununun gerçekte ifade ettiği tek şey şudur: kapitalist birikimin doğası, kapitalist ilişkinin gittikçe büyüyen boyutlarla yeniden üretimini tehlikeye sokabilecek emeğin sömürülme derecesindeki her düşüşü ve emeğin fiyatındaki her artışı kabul etmez. Nesnel zenginliğin işçinin gelişme gereksinimlerini karşılamak için varolması yerine, tersine olarak, işçinin var olan değerlerin kendilerine değer katma, kendi

4.3.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 1, 4. Ayrıca yukarıdaki 2.4. numaralı km. Bu bağlantı içinde çarpıtma ("Verkehrung") teriminin kullanımı için bkz. Marx, Ekonomik Felsefi Elyazmaları, elyazması 3, km. 4, par. 46-49, 54-55: Marx, Ekonomi-Politiğin Eleştirisi, bl. 1; par. 15 (14), 60 (52): Marx, Kapital, c. 3, bl. 48, km. 3, par. 16 (14): Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 2, bl. 3, km. 4, alt-km. 1, par. 20.

kendilerini büyütme gereksinmelerini karşılamak için varolduğu bir üretim biçiminde de zaten bundan başka bir durum söz konusu olamaz. İnsan, dinsel alanda kendi kafasının ürünleri tarafından yönetiliyor ise, kapitalist üretimde de kendi elinin ürünleri tarafından yönetilir." Bu çarpıtma sermaye fetişizmidir.⁴

Üçüncüsü, kapitalist topluma özgü, üretim faktörleri arasındaki tarihsel olarak belirlenen değişim ilişkileri, bütün toplumlar için gerekli olan, teknolojik olarak belirlenen genel üretim kanunları olarak görünür. "Ekonomi politik," der Marx, "değeri ve değer büyüklüğünü, her ne denli tam olmasa da, çözümlemiş ve bu biçimlerde saklı bulunan içeriği keşfetmiştir. Bununla birlikte, bu içeriğin niye o biçimleri aldığını, emeğin niye-emek ürününün değeri ile ve iş zamanı süresinin niye (o) emek ürününün değer büyüklüğü ile temsil edildiklerini hiçbir zaman sormamıştır. Üretim sürecinin insanlara egemen olduğu, henüz insanların üretim sürecine egemen olmadıkları bir toplumsal oluşuma ait oldukları alınlarında yazılı bulunan biçimler, bu iktisatçıların burjuva bilincine, üretken emeğin kendisi kadar apaçık doğal bir zorunluluk olarak yansılar. Bundan dolayıdır ki, kapitalizm öncesi toplumsal üretim biçimlerini, bu iktisatçılar, kiliselerdeki baş-papazların Hristiyanlık öncesi dinlere baktıkları tarzda ele alırlar."⁵ Bu çarpıtma kapitalizmin doğa ile özdeşleştirilmesidir.

4.3.4. Marx, Kapital, c. 1, bl. 25 (23), km. 1, par. 8. Ayrıca yukarıdaki 2.8. numaralı kesim. Bu bağlantı içinde çarpıtma ('Verkehrung') teriminin kullanımı için bkz. Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 3, md. 13, ks. 4, par. 1: Marx, Kapital, c. 1, bl. 11 (9), par. 18 (19); bl. 15 (13), km. 4, par. 6 (7); bl. 19 (17), par. 7; c. 3, bl. 2, par. 12; bl. 12, km. 3, par. 3; bl. 13, par. 57 (55); bl. 48, ks. 3, par. 7 (6), 16 (14), 20 (17); bl. 50, par. 34, 37, 39: Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 3, bl. 3, km. 2, par. 35; ks. 7, bl. 1, par. 2, 16, 33; bl. 4, par. 5; bl. 5, par. 7.

4.3.5. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 17. Ayrıca yukarıdaki 2.3.3.-4, 2.4.3. numaralı par. Bu bağlantı içinde çarpıtma ('Verkehrung') teriminin kullanımı için bkz. Marx, Kapital, c. 3, bl. 48, km. 3, par. 20 (17).

Marx, burjuva iktisadını her zaman ideolojik olarak ele almaz. Bilimsel öğeleri ideolojik öğelerle birleştiren klasik iktisadî, tümüyle ideolojik olan yüzeysel (vulger) iktisattan ayırdeder. Karşılaştırın, Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 5, km. 1, par. 7: Marx, Felsefenin Sefaleti, bl. 1, km. 2, par. 8

Birinci ve ikinci aşamalarda bilinç ile bilinç-dışı arasındaki ilişkinin çarpıtılması, üçüncü aşamada soyut ile somut arasındaki ilişkinin çarpıtılmasına götürür.

4 . Bilinç ile bilinç-dışı ve soyut ile somut arasındaki çarpıtılmış ilişkileri birbirlerini bütünleyecek bir biçimde değişik yollarla birleştirerek (işe) başlayan düşünme tarzı, gizemciliğin ve biçimciliğin birbirini bütünleyen aldatmacaları ile sona erer. Marx ve Engels, kúramsal çalışmalarının yarısından çoğunu rakip kuramcıların, çoğu kez filozofların ve iktisatçıların, eleştirisine ayırmışlardır. Eleştirel teknikleri, olgu ve mantık hatalarının teşhir edilmesinin dışında, inceledikleri her kuramdaki gizemci ve biçimci öğelerin özgül bileşimini açığa vurmaktan oluşur. Diyalektik yöntem, Marx ve Engels'in uyguladığı gibi, somutun sistemli bir biçimde araştırılmasıdır.¹

(7), 27 (20), 111; bl. 2, km.1, gözlem 7, par. 1, 6; km. 4, par. 22 (20): Marx, Ekonomi-Politiğin Eleştirisine Giriş, km. 1, par. 1 (2): Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisi, bl. 1, km. A, par. 1, 10 (7): Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 3, md. 46, tümü: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 17, dp. 2; bl. 15 (13), km. 6, par. 1, dp.; bl. 16 (14), par. 15 (16); bl. 19 (17), par. 20; bl. 23 (21), par. 14 (15); bl. 24 (22), km. 3, par. 10-11 (8-9); km. 4, par. 15 (16); km. 5, par. 1 dp. 4; c. 2, bl. 19, km. 2, alt-km. 3, par. 11; c. 3, bl. 9, par. 49 (50); bl. 20, par. 33 (31); bl. 47, km. 1, par. 4; bl. 48, km. 3, par. 1, 20 (17); bl. 49, par. 31 (27), dp.: Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 3, bl. 1 (C. 2, ks. 1, bl. 1), par. 1-5; c. 3, ks. 6, bl. 3, km. 2, par. 12-14; ks. 7, bl. 1, par. 2; bl. 7, par 1-11: Marx, 'Kapital'e 1873 Tarihli Önsöz, par. 1-8 (5-12). Ayrıca karşılaştıran Engels, Anti-Dühring, ks. 2, bl. 1, par. 10 (9): Engels'ten Danielson'a 15 Ekim 1888, par. 4.

4.4.1. Düşüncelerinin oluşum döneminde Marx ve Engels tarafından yazılan bu tür eleştirilerin örnekleri için bkz. Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, tümü: Engels, Ulusal İktisat Politikasının Eleştirisi, tümü. Olgunluk dönemlerinde yazılan bu tür eleştirilerin örnekleri için bkz. Marx, Felsefenin Sefaleti, tümü: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, tümü. Bu eleştirel yöntemi örnekleyen Marksist yazındaki (literatürdeki) en önemli tek bölüm için bkz. Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4. (Bunun) oluşum dönemindeki karşılığı için bkz. Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 1 (elyazması 1, km. 4), tümü; km. 2 (elyazması 3, km. 2), tümü; elyazması 3, km. 1, tümü; 3-4, tümü.

Bu konuların iç içe girdiklerini kabul etmemek, özellikle kapitalist kültürün söz konusu olduğu durumlarda yanıltıcı ve saptırıcı olan, aşırı bir basitleştirmedir. Ne gizemcilik -yani bilinç ve bilinç-dışı arasındaki ilişkinin tam tersine çevrilmesi- ideolojik tarzın kuramları ile, ne de biçimcilik -yani soyut ve somut arasındaki ilişkinin tam tersine çevrilmesi- fetiş karakterli tarzın kuramları ile eşdeğer tutulamaz. İki temel tarzın herbirinde hem çarpıtmalara, hem de hayallere rastlanır: ortak bir yanlışlıklar dizisini düzenlerken bu çarpıtmaları farklı bir biçimde sıraladıklarından ve farklı çarpıtmalar üzerinde durduklarından birbirlerinden ayrılırlar. Proudhon, klasik iktisadin soyutlamalarını Tanrının bilinci içinde görerek, iktisattaki son vurguyu biçimciliğe kaydırdı.² Feuerbach, Hristiyanlığın esinlerinin yerine küçük burjuva insancılığının soyutlamalarını koyarak, dindeki son vurguyu gizemciliğe kaydırdı.³ Burjuva toplum-kuramcılar, 'hukuk yönetimi' ideologları ile 'iktidar olma iradesi' ideologları arasındaki sürekli tartışmalarla siyasetin ekonomik esaslarını gözden saklamaktadırlar.⁴ Genel olarak sınıflı toplumların kültürlerinin ve özel olarak kapitalist kültürün, çarpıtıcı bir ayırıcı özelliği, bu kültürlerin yanlış alternatiflerinin bolluğu ve karmaşıklığıdır. Bu çeşitlilikten başlayarak, Marx ve Engels'in eleştirileri, bu çeşitliliğin yüzeydeki çatışmaları altında bunların yansıttığı temel gerilimleri açığa vurmaya çabalar. Eleştiriler şunu göstermektedir: kapitalizmin kültürü gizemcilik ve biçimciliğin iç içe geçişini en üst düzeye çıkarmaktadır: tıpkı kapitalizmin siyasetinin diktatörlük ve demokrasinin iç içe geçişini ve kapitalizmin ekonomisinin sömürü ve değişimin iç içe geçişini en üst düzeye çıkardıkları gibi.⁵

4.4.2. Marx'tan Annenkov'a 28 Aralık 1846, tümü: Marx, Felsefenin Sefaleti, Önsöz, bl. 2, km. 1, tümü.

4.4.3. Engels'ten Marx'a 18 Ağustos 1846, par. 3: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 3, tümü.

4.4.4. Yukarıdaki 1.7-8 numaralı kesimi karşılaştırın.

4.4.5. Yukarıdaki 2.5.9., 3.1.4. ve aşağıdaki 4.5. numaralı kesimleri karşılaştırın.

5.Marx, ideolojik çarpıtmalar tarafından üretilen bireysel bilincin ayırıcı özelliklerini, bu çarpıtmaları üreten toplumsal yapının ayırıcı özellikleriyle birlikte, yabancılaşma kuramında çözümler. Marx'ın kullandığı gibi, bu terim, toplum üyelerinin kendi ortaklaşa faaliyetlerinin sonuçlarını denetleyecek yerde, bu sonuçlar tarafından denetlendiği toplumlara özgü toplumsal yapının ve bireysel bilincin ayırıcı özelliklerini anlatmak için kullanılır. Böyle toplumlarda insan eylemlerinin amaçlanmayan sonuçları, bu eylemleri yapanların karşısına yabancı ve zorlayıcı güçler olarak çıkarlar: insanlar, giderek artan bir biçimde, değiştirmek zorunda oldukları ve denetlemekte güçsüz kaldıkları durumlarda, yabancılar gibi yaşarlar. 'Yabancılaşma' terimi başka bağlantılarda Hegel ve onun ardılları tarafından kullanılmıştı.¹ Marx bu terime bu özgül anlamı dinsel inancın insancıl bir eleştirisini sınıflı toplumun maddeci bir eleştirisine doğru geliştirirken vermiştir.

Kariyerinin başlangıcında kuramsal programını ifade ederek Marx, Hegel'in insancıl ardılları tarafından önceden geliştirilen, yeryüzündeki kökenleri aracılığıyla dinsel bilincin açıklanmasını kendisi için bir hareket noktası olarak aldı. "Dine karşı eleştirinin," der Marx, "temeli şudur: dini insan yapar, din insanı yapmaz. Aslında din, insanın, gerçek benliğinin henüz bulunmamış, ya da çoktan unutulmuş olduğu zamanlarda, kendinin bilincinde olması ve kendine güvenmesidir. Ama insan, dünyanın dışında yaşayan soyut bir varlık değildir. İnsan, insanların dünyasıdır,

4.5.1. Hegel'deki yabancılaşma kavramı için bkz. Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, 261. km. üzerine yr., bl. 2, par. 3: Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 3, (elyazması 3, km. 5), tümü: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 6, par. 26-31: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 1, par. 7, 13; bl. 4, par. 4., Feuerbach'taki (yabancılaşma) kavramı için bkz. Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 3 (elyazması 3, km. 5), par. 6-7 (6): Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, no. 4. Buna ve Edgar Bauer'deki (yabancılaşma) kavramı için bkz. Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 4, km. 5, par. 8; km. 9, par. 7; bl. 6, km. 1, alt-km. 1, par. 20-23. 'Gerçek Sosyalistler'deki (yabancılaşma) kavramı için bkz. Marx/Engels, Komünist Manifesto, ks. 3, km. 1, alt-km. 3, par. 5.

devlettir, toplumdur. Bu devlet ve toplum, kendileri ters çevrilmiş bir dünya oldukları için, ters çevrilmiş bir dünya bilinçliği olan dini üretirler. Din, insan özünün fantastik bir biçimde gerçekleşmesidir, çünkü insan özünün tam bir gerçekliği yoktur. Böylelikle, dine karşı yürütülen mücadele, dolaylı olarak, dinin manevi bir koku kattığı (öbür) dünyaya karşı yürütülen bir mücadeledir." Marx'ın kendine verdiği görev dinsel yabancılaştırmanın eleştirisini, bu yabancılaştırmanın toplumsal köklerinin eleştirisine doğru genişletmek ve geliştirmektir; çünkü hemen hemen yirmi yıl sonra Kapital'de yazdığı gibi, "Gerçek dünyanın dinsel yansıması, ancak pratik ve günlük yaşamın koşulları insanlara kendi aralarındaki ve kendileriyle doğa arasındaki ilişkileri apaçık ve akılcı bir biçimde sundukları zaman ortadan kalkabilir."²

Marx, ideolojik çarpıtmaların ilk kaynakları ve dolayısıyla yabancılaştırılmış bilincin son kaynakları olarak birbirleriyle ilişkili üç toplumsal kurum saptar. Birincisi iş bölümüdür, özellikle sömürenler ve sömürülenler arasındaki işbölümüdür. İkincisi mal değişimidir, özellikle sömürenler ve sömürülenler arasındaki mal değişimidir. Üçüncüsü devlet gücüdür, özellikle sömürenlerin sömürülenler üzerindeki egemenlikleridir. Marx, bu üç durumun herbirinde, çarpıtmanın ve yabancılaştırmanın kapitalist biçimdeki kurum tarafından en üst düzeye çıkarıldığını ileri sürer.

Kapitalizm, kapitalistlerin işçileri sömürmesini işyerindeki işbölümü ile gözlerden saklayarak, işbölümünü en büyük ölçüde

4.5.2. Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş, par. 4
(3): Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 15 (16). Karşılaştıran Marx, Doktordissertation (Doktora Çalışması), Önsöz, par. 15-17; dp., ks. 3, md. 9: Marx, Luther als Schiedsrichder (Hakem Luther), tümü: Marx, Leitende Artikel der Kölnischen Zeitung (Köln Gazetesi Başyazıları), yn. 3, tümü: Engels, Schelling und die Offenbarung (Schelling ve Bildiri), par. 84-86: Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, 279. km. üzerine ilk yr., tümü; 304. km. üzerine ikinci yr., par. 1-4: Marx'tan Ruge'ye 30 Kasım 1842, par. 5: Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş, par. 1-10 (1-7), 44-45 (29): Marx, Yahudi Sorunu, ks. 1, tümü; ks. 2, par. 33, 46-50 (47-52): Engels, Ulusal İktisat Politikasının

geliştirir. Marx kapitalist üretimin gelişip büyümesi konusunda şunları yazar: "(Bir) vahşinin, bütün savaş hünelerini kişisel kurnazlık olarak düşünüp becermesi gibi -bağımsız köylü veya zanaatkarın, küçük çapta da olsa, kendi kendine geliştirip edindiği bilgiler, kavrayış ve karar verme yeteneği ve irade gücü şimdi sadece işyerinin bütünü için gerekli şeyler olurlar. Üretimin (gerektirdiği) akıl ve düşünce güçleri, tek bir yönde gelişirler, çünkü, diğer bir çok yönlerde yok olmuşlardır. Parça-işçilerin kaybettiği şeyler, sermayede birikmiş olarak karşılırlarına çıkar. Üretim sürecinin akıl ve düşünce ile ilişkili güçlerinin, işçilerin karşısında bir yabancıların malı ve kendilerine hükmeden bir kudret olarak yer alması, manüfaktür tipi işbölümünün bir sonucudur. Bu ayrılma süreci, tek bir işçinin karşısında kapitalistin, toplumsal çalışan-gövdenin birlik ve bütünlüğü ile iradesini temsil ettiği basit kooperasyonda başlar. Bu süreç, işçiyi parça-işçi olarak güdükleştiren manüfaktürde gelişir, bilimi bağımsız bir üretim gücü olarak emekten ayıran ve sermayenin hizmetine sokan büyük-ölçekli sanayide tamamlanır." Üretim

Eleştirisi, par. 45: Engels, Lage Englands (İngiltere'nin Durumu), par. 45-46: Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, elyazması 3, km. 2, par. 7-10, 41: Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, no. 4, 6-11: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 4, par. 4: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 2, bl. 2, km. 1, 'Der humane Liberalismus' başlıklı alt-km., par. 10; km. 2, alt-km. 2, par. 12: Marx, Kapital, c. 2, bl. 1, km. 4, par. 15-16 (16); bl. 15 (13), km. 1, par. 3, dp. 3: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 5, par. 5-6: Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 1, par. 13-15 (13-14); bl. 4, par. 22-25: Lenin, Din ve Sosyalizm, par. 2, 9-11: Lenin, Din Konusundaki Tutumumuz, par. 6-8. Aşağıdaki 4.6.5. numaralı notu karşılaştırın.

Marx'ın tekrar tekrar ortaya koyduğu ekonomik ve dinsel boş inançlar arasındaki benzerliklerin örnekleri için yukarıdaki 2.5.3.-4, 4.3.8.-10 numaralı paragraflara bkz. Fetişizm teriminin saklı olan dinsel benzerlik için bkz. Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, elyazması 3, km. 1. par. 1. Ayrıca bkz. Marx, Kapital, c. 3, bl. 48, km. 3, par. 20 (17): Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 7, bl. 1, par. 2.

planı üreticilerin karşısına kendilerine hükmeden yabancı bir kudret olarak çıkar.³

Kapitalizm, kapitalistlerin işçileri sömürmesini işgücünün satın alınması ile gözlerden saklayarak, mal değişimini en büyük ölçüde geliştirir. "Bir yanda," der Marx, "üretim süreci, sürekli olarak, maddi zenginliği sermayeye, yani kapitalistler için daha fazla kar ve zevk yaratıcı bir araca dönüştürür, öte yanda, işçi, bu süreçten değişmez bir biçimde girdiği gibi -yani zenginliğin insan kaynağı, ama bu zenginliğin kendisi için gerçekleşmesini sağlayacak her türlü olanak ve araçtan yoksun olarak- çıkar. İşçi bu sürece katılmadan önce, kendi öz emeği kendisine yabancılaşmış olduğu, kapitalistin malı olarak sermaye ile birleşip bir vücut haline geldiği için, süreç esnasında işçisinin kendisine değil bir yabancıya ait olan bir üründe maddeleşir. Üretim süreci aynı zamanda işgücünün kapitalist tarafından tüketilmesi süreci olduğu için, işçinin ürünü sürekli olarak sadece mallara

4.5.3. Marx, Kapital, c. 1, bl. 14 (12), km. 5, par. 3. Karşılaştıran, Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, km. 1, (elyazması 1. km. 4), par. 20-22 (25); km. 2 (elyazması 3, km. 2), par. 32-34 (31-33); elyazması 3, km. 3, par. 33-35: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 1, par. 7-10 (1-2); bl. 2, km. 3, par. 1-5; ks. 2, bl. 2, km. 2, alt-km. 6, par. 76-81: Marx, Feuerbach'tan I, tümü: Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 29, ks. 4, par. 1; md. 48, par. 6: Marx, Kapital, c. 1, bl. 13 (11), par. 17-21; bl. 14 (12), km. 4-5, tümü; bl. 15, (13), km. 3, alt-km. 2, par. 10; km. 4, tümü; km. 9, par. 7-9 (5); bl. 25 (23), km. 4, par. 11 (10); c. 3, bl. 5, km. 1, par. 24: Marx, Artık-Değer Kuramları, c. 3, ks. 7, bl. 6, par. 14.

Kapitalist sömürü, işyerindeki işbölümünü çok büyük ölçüde gerçekleştirerek ve sömürüyü değişim (mücadele) ile birleştirerek, kapitalist-öncesi sömürüden ayrılır. İşbölümünün büyük ölçüde gerçekleşmesi üzerine bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 14 (12), km. 4, par. 10-11; km. 5, par. 10. Sömürü ile değişimin birleştirilmesi üzerine yukarıdaki 2.6.1. numaralı paragrafa bkz. Bu nedenle, kapitalizm-öncesi sömürü, genellikle, fetiş niteliğindeki tarzın ekonomik aldatmacası (mystification) ile karakterize edilemez. Bkz. Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 12 (13); c. 3, bl. 48, km. 3, par. 22 (19): Marx, Artık-Değer Kuramları, c.3, ks. 7, bl. 5, par. 7-8. Diğer yandan, kapitalizm-öncesi sömürü, genellikle, ideolojik tarzın siyasal ve dinsel aldatmacası ile

dönüşmekle kalmaz, fakat sermayeye, değer-yaratıcı gücü emen değere, kişileri satın alan tüketim araçlarına, üreticilere kumanda eden, onları kullanan üretim araçlarına da dönüşür. Bundan dolayı, işçinin kendisi durmaksızın nesnel zenginliği sermaye olarak, kendisine yabancılaşmış, kendisine hükmeden ve kendisini sömüren bir güç olarak üretir, bunun gibi kapitalist de durup dinlenmeden kendini maddeleştirme ve kendine gerçeklik kazandırma olanak ve araçlarından ayrılmış, ayrı düşmüş, soyut, işçinin sırf hayatîyetinde varolan öznel bir zenginlik kaynağı olarak işgücü üretir; kısacası ücretli işçi olarak işçi üretir." Ürünler üreticilerin karşısına kendilerine hükmeden yabancı bir kudret olarak çıkar.⁴

Kapitalizm, kapitalistlerin işçiler üzerindeki egemenliklerini genel oy ile gözden saklayarak, devlet gücünü en büyük ölçüde geliştirir. Paris Komünü tarafından önerilen düzen hakkında Marx şunları yazar: "Ulusun birliği ve bütünlüğü parçalanmayacak, tam

karakterize edilir. Karşılaştırın, Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, elyazması 1, km. 3, par. 52-5; ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Moral Verkehr, Exploitationstheorie' başlıklı alt-km., par. 7: Marx-/Engels, Komünist Manifesto, ks. 1, par. 14: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 15 (16): Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 3, par. 16 (15): Engels, Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 3, par. 4; bl. 4, par. 22-24.

4.5.4. Marx, Kapital, c. 1, bl. 23 (21), par. 10 (11). Karşılaştırın Marx, Yahudi Sorunu, ks. 2, par. 33, 45-50 (46-52): Marx, James Mill, yr., par. 1-26: Marx, Ekonomik-Felsefi Elyazmaları, elyazması 1, km. 1, par. 17; elyazması 2, par. 1-2, 14; elyazması 3, km. 1, par. 1; km. 3, par. 1-2; km. 4, par. 49: Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 4, km. 3, par. 7-10; km. 5, par. 14-17; km. 9, par. 4; bl. 6, km. 3, alt-km. 3, par. 19: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 2, par. 1, ks.2, bl. 2, km. 1, 'Vierte geschichtliche Konstruktion' başlıklı alt-km., par. 12; km. 2, 'Moral, Verkehr, Exploitationstheorie' başlıklı alt-km. par. 7, 9-11: Marx, Ücretli Emek ve Sermaye, km. 3, par. 24: Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 5, par. 6; md. 9, par. 1-2, 8; md. 22, tümü; bl. 3, km. 1, md. 14, par. 7; km. 2, md. 17, tümü; md. 18, tümü; md. 20, par. 3, 15; md. 22, tümü; md. 35, par. 3, md. 44, par.1; km. 3, md. 13, ks. 4, par. 1: Marx, Kapital, c. 1, bl. 2, par. 15; bl. 14 (12), km. 4, par. 7; bl. 15(13), km. 5, par. 5 (4); bl. 23 (21), par. 14 (15); bl. 24 (22), km. 4, par. 15 (16); bl. 25 (23), km. 4, par. 10

tersine, Komün yapısı ile örgütlenecek ve ulusun asalak bir urundan ibaret olduğu halde bu birliğin ulusun üzerindeki ve ulustan bağımsız bir cisimlenmesi olduğunu iddia eden devlet gücünün yıkılması ile gerçeklik kazanacaktı. Eski hükümet gücünün saf baskı organları kesilip atılacak, hükümetin meşru işlevleri ise toplumun üzerinde üstünlük taslayan bir otoriteden alınarak toplumun sorumlu temsilcilerine verilecekti. Genel oy hakkı, halkı parlamentoda egemen sınıfın hangi üyesinin temsil edeceğini üç, ya da altı yılda bir kararlaştırmak yerine, bireysel oy hakkı nasıl işverenin işi için emekçi ve idareci bulmasına yarıyorsa, komünler halinde örgütlenmiş halka hizmet için kullanılacaktı." Kapitalist devletlerde hükümet yönetilenlerin karşısına kendilerine hükmeden, yabancı bir kudret olarak çıkar.⁵

6.İdeolojik çarpıtmaların kuramsal kökeninin bu çözümlemesinin bir sonucu şudur: bu çarpıtmalardan çıkan

(9); c. 3, bl. 5, km. 1, par. 21, 28; bl. 15, km. 2, par. 15; km. 4, par. 12; bl. 23, par. 20, 29-31; bl. 27, par. 12; bl. 48, km. 3, par. 1, 12 (11), 18-21 (15-18): Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 2, bl. 3 (c. 1, ks. 2, bl. 3), par. 4; c. 3, ks. 3, bl. 2, par. 7; bl. 3, km. 1, par. 2; km. 2, par. 111; km. 3, par. 58; ks. 7, bl. 4, par. 2; ek, bl. 2, km. 2, par. 9: Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 7, 9, 11, 18 (16)22, 28 (27). Ayrıca yukarıdaki 2.4., 2.8., numaralı kesim ve 4.3.8-10. numaralı paragrafları karşılaştıırın.

Kapitalizm öncesi toplumlar için Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 2, md. 21, 8 numaralı paragrafı karşılaştıırın: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 15 (16); c. 3, bl. 48, km. 3, par. 22 (19): Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 29-32.

4.5.5. Marx, Fransa'da İç Savaş, km. 3, par. 10. Karşılaştıırın, Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, km. 279 üzerine birinci yr., alt-km. 12, tümü: Marx, Yahudi Sorunu, ks. 1, par. 35-42 (28-32), 51 (39), 57-61 (46-49), 96-109 (85-97): Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 6, km. 3, alt-km. 2, par. 44, 48, 52-55; alt-km. 3, par. 12, 19: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 1, par. 11-13 (2): Marx, Grundrisse, bl. 2, md. 9, par. 13: Engels, Franklar Dönemi, km. 1, par. 7: Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, bl. 9, par. 20, 24: Lenin, Devlet ve Devrim, bl. 1, km. 1, par. 10 (9); km. 2, 8 (7). Ayrıca yukarıdaki 3.1.4. numaralı kesimi karşılaştıırın.

Yüzeysel (vulger) iktisat kavramı ile karşılaştıırılabilir. Vulger demokrasi

yanlış toplumsal kuramlar, bu çarpıtmaları ortaya atanların içinde bulundukları toplumsal çevrenin sadece ürünleri değil, aynı zamanda betimlemesidir de. Bu çeşit kuramlara neden olan yanlışlıklar keyfi uydurmalarından daha çok önyargılı ve yüzeysel gözleme dayanır.

Marx ekonomik fetişizm konusunda şunları yazar: "Yüzeysel (vulger) iktisat aslında, kapitalist üretim ilişkilerinin tutsakları olan kapitalist üretimin temsilcilerinin düşüncelerini yorumlamaktan, sistemleştirmekten ve bir öğreti tarzında savunmaktan başka bir şey yapmaz. O halde, yüzeysel iktisadın, ekonomik ilişkilerin açıkça saçma ve bütünü ile tutarsız görüldüğü yabancılaşmış bir biçim içinde kendini evindeymiş gibi hissetmesine şaşmamalıyız. Bu ilişkiler, içsel bağlantıları gizli tutulduğu ve kendileri kamuoyu tarafından kabul edildikleri ölçüde ve sürece apaçık gibi görünürler. Ama, eğer nesnelerin (şeylerin) görüldükleri biçimler doğrudan doğruya gerçeklikleri ile çakışmış olsalardı, bilimlere gerek kalmazdı."¹

Engels, yasal ideoloji hakkında şunları yazar: "Ama devlet topluma nazaran bağımsız bir güç haline gelir gelmez, bu kez kendisi yeni bir ideoloji yaratır. Profesyonel politikacılar, kamu hukuku kuramcıları, özel hukuk ile uğraşan hukukçu yazarlar ekonomik olgularla (olan) bağlantıyı tümü ile hasıraltı ederler. Her özel durumda, yasalar biçiminde kurala bağlanmak için ekonomik olgular hukuki nedenler kılıfına girmek zorunda olduklarından ve bu süreçte, daha önce yürürlükte bulunan bütün hukuk

kavramı için bkz. Marx, Gotha Programının Eleştirisi, km. 4, par. 16. Yukarıdaki 3.9.2. numaralı paragrafı karşılaştırın.

4.6.1. Marx, Kapital, c. 3, bl. 48, km. 3, par. 1. Karşılaştırın, Marx, Grundrisse, bl. 3, km. 1, md. 13, par. 7: Marx, Ücret Fiyat ve Kar, bl. 6, par. 26: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 17, dp. 2; bl. 19 (17), par. 7; c. 3, bl. 9, par. 48-49 (49-50); bl. 10, par. 61 (63); bl. 13, par. 57 (55); bl. 47, km. 1, par. 4; bl. 48, km. 3, par. 20 (17): Marx, Artık-Değer Kuramları, ks. 3, bl. 1, (c. 1, ks. 1), km. 1, par. 3; c. 2, ks. 2, bl. 1, km. 4, par. 55; bl. 2, km. 1, par. 18; c. 3, ks. 7, bl. 1, par. 2; bl. 1, par. 2, bl. 5, par. 12; bl. 7, par. 7, 11: Marx'tan Engels'e, 27 Haziran 1867, par. 2-8 (5-11); 30 Nisan 1868, par. 25 (26): Marx'tan Kugelman'a 11 Temmuz 1868, par. 6-8 (6-7). Ayrıca yukarıdaki 4.3.7.-10 numaralı paragrafları karşılaştırın.

sistemini de tabiatıyla hesaba katmak gerektiğinden, hukuki biçim her şey sayılacak, ekonomik içerik ise bir hiç olarak görülecektir. Kamu hukuku ve özel hukuk, herbiri bağımsız bir tarihsel gelişime sahip, tüm iç çelişkilerden durmadan arınarak sürekli bir biçimde tanıtılmaya ve açıklanmaya gerek duyan ve buna muktedir olan özerk alanlar olarak incelenirler."²

Hem ekonomik fetişizm, hem de yasal ideolojik alanlarında bilincin bilinç-dışı ve soyutun somut ile olan gerçek ilişkileri bireyler tarafından çarpıtılmış, ters çevrilmiş olarak algılanırlar, çünkü bu ilişkiler gerçekte kurumlar tarafından çarpıtılmış, ters çevrilmiş olarak gösterilirler. Yabancılaşmış bilincin öznel aldanışı (mystification), yabancılaşmış toplumsal ilişkilerin nesnel aldanışını yansıtır.³

Bu çözümlemenin ikinci sonucu yabancılaşmanın nasıl aşılabileceğini göstermesidir. "Çağdaş kapitalist toplumda," der Engels, "insanların, sanki yabancı bir gücün egemenliği altındalarmış gibi, bizzat kendilerinin meydana getirdikleri ekonomik ilişkilerin, bizzat kendilerinin yarattıkları üretim araçlarının egemenlikleri altında bulunduklarını çoktan gördük... Burjuva iktisadı, yabancı güçlerin bu egemenliğinin nedensel temeline belli bir ışık tutmasına rağmen, bu aslında hiçbir şeyi değiştirmez. Tek başına bilgi, burjuva ekonomisinden daha ileri

4.6.2. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, bl. 4, par. 20. Karşılaştırm, Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, km. 2, par. 24 (15); ks. 2, bl. 2, km. 2, 'Aneignung von Verbrechen und Strafe durch Antithese' başlıklı alt-km., dp. 3: 'Özel Mülkiyet, Devlet ve Hukuk' başlıklı alt-km., par. 30: Marx, Feuerbach'tan I, par. 6-9, 14-15: Engels, Konut Sorunu, ks. 3, km. 2, par. 24: Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 7-8. Ayrıca yukarıdaki 1.5.5. numaralı paragraflar, 1.8 numaralı kesim.

4.6.3. Yukarıdaki 4.1.2-3. numaralı paragrafları karşılaştırm. Marx ve Engels, gözün ağtabakasında görüntülerin fiziksel çarpıtılması ile ideolojik düşüncenin getirdiği çarpıtma arasındabir benzerlik ortaya koyarlar. Bkz. Marx, Yahudi Sorunu, ks. 1, par. 94 (83): Marx/Engels, Alman İdeolojisi, ks. 1, bl. 1, par. 23; ks. 2, bl. 2, km. 2, alt-km. 3, par. 81: Engels'ten Schmidt'e 27 Ekim 1890, par. 1. Karşılaştırm Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 4.

ve daha derine gitse bile, toplumsal güçleri toplumun denetimi altına sokmak için yeterli değildir. Bunun için herşeyden önce toplumsal bir eylem gerekmektedir. Ve bu eylem gerçekleştiği zaman; toplum, bütün üretim araçlarını kendi mülkiyeti altına alarak ve bunları planlı bir biçimde kullanarak, hem kendini hem de bütün üyelerini, bizzat kendilerinin üretmiş oldukları üretim araçlarının şimdi kendilerinin karşısına karşı-konulmaz yabancı bir güç gibi çıkıp kendilerini zapt ettiği kölelikten kurtardığı zaman; bu nedenle insanın artık sadece önermekle kalmayıp, düzeltmeye ve yönetmeye başladığı zaman- ancak, o zaman, şimdilerde dinde yansıyan son yabancı güç kaybolacaktır, yok olacaktır. Ve onunla birlikte, dinsel yansımanın kendisi de kaybolacaktır; nedeni basit, o zaman, yansıyacak hiçbir şey kalmamış olacaktır." Bu çözümleme, Marx'ın şu savaşçı hareketinin ardında yatmaktadır: "Filozoflar (şimdiye değin) dünyayı değişik biçimlerde açıklayıp yorumlamakla yetindiler, mesele onu değiştirmektir."⁴

İdeolojik hatanın toplumsal kökeni ve onu düzeltmenin toplumsal çaresi ile ilgili Marksist kuram bir paradoks içinde sonuçlanıyor gibi görünmektedir. Ancak kökten değişik ve farklı toplumsal ilişkilerin ideolojinin yansıttığı toplumsal ilişkilerin yerini aldığı zaman bilimin ideolojinin yerine tümü ile geçeceğini kabul edelim. İnsanların fizik ve toplumsal çevreleri üzerinde kurdukları

4.6.4. Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 5, par. 5: Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, no. 11. Karşılaştırm, Marx, Doktora Çalışması; dp., ks. 1, km. 4, dp. 2, tümü: Marx, Yahudi Sorunu, ks. 2, par. 7-17 (7-18): Marx, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş, par. 32-44 (22-29), 51-52 (34), 70-71 (46-48): Marx/Engels, Kutsal Aile, bl. 4, km. 9, par. 9; bl. 6, km. 1, alt-km. 1, par. 20-24; km. 2, alt-km. 2, par. 1-3: Marx/Engels, Alman İdeolojisi, Önsöz, tümü; ks. 1, bl. 1, km. 1, (Tarih), par. 13 (2); km. 2, par. 1-2, 6-9 (3-4); bl. 3, par. 8 (5); ks. 2, bl. 2, km. 2, alt-km. 3, par. 53-55; 'Die Empörung' başlıklı alt-km., par. 16-17: Marx, 'Hegelsche Konstruktion der Phanomenologie' (Fenomenolojinin Hegelci Yapısı), tümü: Marx, Kapital, c. 1, bl. 1, km. 4, par. 7 (8), 15-16 (16): Engels, Anti-Dühring, ks. 3, bl. 2, par. 28-29 (27-36): Engels, Doğanın Diyalektiği, bl. 9 (Maymundan İnsana Geçiş), par. 22-24. Yukarıdaki 4.5.2. numaralı paragrafı karşılaştırm.

denetimin uzun süreli gelişiminin ancak son aşamasında bunun olanaklı olacağını söyleyelim. Bununla beraber, Engels'in bahsettiği toplumsal eylem, hem nereye gidileceğinin, hem de oraya (gidilecek yere) ulaşmanın maddi araçlarının bilinmesini sağlayan, nesnel olduğu kadar öznel önkoşulları da gerektirmiyor mu? O zaman, bu çeşit bir bilgi, hayalin egemen olmasını teşvik eden bir toplumsal çevrenin içinde nasıl gelişebilir ve bu çevre üzerinde nasıl denetim kurabilir?

Marx, kendi öncelleri hakkındaki düşüncelerini yazarken bu sorunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır: "İnsanların, koşulların ve eğitimin ürünleri olduğunu ve dolayısıyla değişime uğramış insanların değiştirilmiş koşulların ve farklı bir eğitimin ürünleri olduğunu ileri süren maddeci öğreti, koşulları değiştirenlerin yine insanlar olduğunu ve eğitimcinin kendisinin de eğitilmeye muhtaç bulunduğunu unutuyor."⁵ Kapitalist toplumda sosyalist eğitimcilerin eğitimi nasıl gerçekleştirebilir?

Marx devam ederek, sunduğu genel çözüm yolunu açıklar: "Koşulların değiştirilmesi ile insan faaliyeti ya da bireyin kendi kendini değiştirmesi arasındaki eşgüdüm, ancak devrimci pratik olarak akla uygun ve akılcı bir biçimde ele alınabilir ve anlaşılabilir."⁶

Eğitimcileri eğitime, bilimsel sosyalizme devrimci pratik içinde maddi bir biçim verme sorunu için tek somut plan Marksist parti kuramıdır.⁷

4.6.5. Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, no. 3. Çeviri, bu tezlere Engels'in çevirisinde verilen yorumu (aynen) izler. Bkz. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, ek.

4.6.6. Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, no. 3.

4.6.7. Yukarıdaki 0.2.2. numaralı paragrafa bkz.

